

ВІСНИК ***КОНСТИТУЦІЙНОГО*** ***СУДУ УКРАЇНИ***

Загальнодержавне періодичне видання

Засноване
19 лютого 1997 року

Свідоцтво
про державну реєстрацію
Серія KB № 2444

Виходить
шість разів на рік

Засновник:
Конституційний Суд України
Адреса: 01033, м. Київ-33,
вул. Жилианська, 14

1/2014

Редакційна рада

- В. Овчаренко** — Голова Конституційного Суду України, доктор наук з державного управління (голова Редакційної ради)
- Ю. Баулін** — заступник Голови Конституційного Суду України, доктор юридичних наук, професор, академік НАПрН України (заступник голови Редакційної ради)
- Ю. Барабаш** — проректор, завідувач кафедри конституційного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент НАПрН України
- М. Бондар** — суддя Конституційного Суду Російської Федерації, доктор юридичних наук, професор
- В. Бринцев** — суддя Конституційного Суду України, доктор юридичних наук, професор
- І. Домбровський** — суддя Конституційного Суду України у відставці
- В. Кампо** — суддя Конституційного Суду України у відставці, кандидат юридичних наук
- М. Козюбра** — суддя Конституційного Суду України у відставці, доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент НАПрН України
- М. Костицький** — суддя Конституційного Суду України у відставці, доктор юридичних наук, професор, академік НАПрН України
- П. Пацурківський** — декан юридичного факультету Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича, доктор юридичних наук, професор
- А. Селіванов** — доктор юридичних наук, професор, академік НАПрН України
- П. Стецюк** — суддя Конституційного Суду України, кандидат юридичних наук
- А. Стрижак** — суддя Конституційного Суду України у відставці, кандидат юридичних наук
- П. Ткачук** — суддя Конституційного Суду України у відставці, кандидат юридичних наук
- С. Шевчук** — професор кафедри загальнотеоретичних та державно-правових наук Національного університету «Києво-Могилянська академія», доктор юридичних наук, член-кореспондент НАПрН України

Згідно з постановою президії Вищої атестаційної комісії України від 1 липня 2010 р. № 1–05/5 «Вісник Конституційного Суду України» включено до переліку наукових фахових видань

АКТИ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

Рішення Конституційного Суду України

у справі за конституційним зверненням громадянки Пастух Зінаїди Іванівни щодо офіційного тлумачення положення частини тринадцятої статті 37 Закону України «Про державну службу» в системному зв'язку з положеннями пункту 2 частини першої, частини другої статті 40 Кодексу законів про працю України, статті 21 Закону України «Про основні засади соціального захисту ветеранів праці та інших громадян похилого віку в Україні» 7

Рішення Конституційного Суду України

у справі за конституційним зверненням асоціації «Дім авторів музики в Україні» щодо офіційного тлумачення положень пункту 7 частини першої статті 5 Закону України «Про судовий збір» у взаємозв'язку з положеннями пункту «г» частини першої статті 49 Закону України «Про авторське право і суміжні права» 13

Ухвала Конституційного Суду України

про відмову у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним зверненням громадянина Небельського Ростислава Орестовича щодо офіційного тлумачення положення пункту 1 частини першої статті 355 Цивільного процесуального кодексу України 22

Ухвала Конституційного Суду України

про відмову у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним зверненням громадянина Королівства Швеція Якобссона Георга щодо офіційного тлумачення положень частини першої статті 1166 Цивільного кодексу України у взаємозв'язку з положеннями частин першої, другої статті 130 Кодексу законів про працю України 25

Ухвала Конституційного Суду України

про відмову у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним зверненням громадянки Телегіної Галини Юріївни щодо офіційного тлумачення положень статті 8, пункту 2 статті 10 Закону України «Про підвищення престижності шахтарської праці» 27

Ухвала Конституційного Суду України

про припинення конституційного провадження у справі за конституційним зверненням публічного акціонерного товариства «Луганське регіональне управління автобусних станцій» щодо офіційного тлумачення положень частин четвертої, п'ятої статті 36 Закону України «Про автомобільний транспорт» 30

Ухвала Конституційного Суду України

про відмову у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним зверненням громадян Снежкова Володимира Анатолійовича, Снежкової Ольги Володимирівни щодо офіційного тлумачення положень статті 8, частини третьої статті 22, статей 55, 124, пункту 8 частини третьої статті 129 Конституції України у системному зв'язку з пунктом 1 частини першої статті 355 Цивільного процесуального кодексу України, статтею 16 Цивільного кодексу України, пунктом 6 частини другої статті 36 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» 33

Ухвала Конституційного Суду України

про відмову у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним зверненням громадянина Устіменка Антона Олександровича щодо офіційного тлумачення положень частини другої статті 171² Кодексу адміністративного судочинства України у взаємозв'язку з положеннями статей 22, 55, 129 Конституції України 36

Ухвала Конституційного Суду України

про відмову у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним зверненням громадянина Харачка Геннадія Тимофійовича щодо офіційного тлумачення положень частини першої статті 148 Кодексу законів про працю України 39

Ухвала Конституційного Суду України

про відмову у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним зверненням громадянки Гаєвої Катерини Юхимівни щодо офіційного тлумачення положень статей 207, 1056¹, 1247, 1257 Цивільного кодексу України, статей 213, 335, 336, 338, 344, 345, 346, 355, 356, 360 Цивільного процесуального кодексу України 42

Ухвала Конституційного Суду України

про відмову у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним зверненням громадянина Докука Єгора

Сергійовича щодо офіційного тлумачення положень частини п'ятої статті 24 Закону України «Про регулювання містобудівної діяльності» 45

Ухвала Конституційного Суду України

про відмову у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним зверненням громадянки Каніболоцької Ольги Олександрівни щодо офіційного тлумачення положень частини третьої статті 184 Кодексу законів про працю України 48

Ухвала Конституційного Суду України

про відмову у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним поданням Державної судової адміністрації України щодо офіційного тлумачення положення абзацу другого частини першої статті 142 Закону України «Про судову і статус суддів» у системному зв'язку зі статтею 55 Бюджетного кодексу України 51

Ухвала Конституційного Суду України

про відмову у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним зверненням громадянина Марченка Леоніда Федоровича щодо офіційного тлумачення положень частини четвертої статті 42 Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» у редакції Закону України «Про Державний бюджет України на 2008 рік та про внесення змін до деяких законодавчих актів України» від 28 грудня 2007 року № 107-VI 54

Ухвала Конституційного Суду України

про відмову у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним зверненням громадянки Яцини Раїси Григорівни щодо офіційного тлумачення положень статті 1166 Цивільного кодексу України, статті 221 Цивільного процесуального кодексу України 57

Ухвала Конституційного Суду України

про відмову у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним зверненням громадянина Кравченка Павла Андрійовича щодо офіційного тлумачення положень частини третьої статті 364 Кримінального кодексу України 60

Ухвала Конституційного Суду України

про відмову у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним зверненням громадянина Трачука Юрія Мико-

лайовича щодо офіційного тлумачення положень пунктів 2, 3 частини першої статті 23 Кодексу законів про працю України	63
---	----

АКТИ ПРЕЗИДЕНТА УКРАЇНИ

Указ Президента України «Про відзначення державними наго- родами України з нагоди Дня Соборності та Свободи України»	66
Указ Президента України «Про відзначення державними нагородами України»	67

ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА КОНСТИТУЦІЙНОЇ ЮРИСДИКЦІЇ

Гультай М. Конституційна скарга та конституційне звернення: порівняльне дослідження	68
Мартинюк Р. Природа правових позицій органів спеціалізова- ного конституційного контролю: теоретико-правовий аспект	76
Петрів І. Конституційний Суд України в механізмі захисту прав людини	87
Прокопенко Б. Конституційно-правові особливості добору кандидатів на посаду судді в аспекті забезпечення прав і свобод людини і громадянина	95
Шишкіна Е. Людська гідність у контексті конституційного судочинства	105

ЗОВНІШНІ ЗВ'ЯЗКИ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

Жовтень–грудень 2013 року	112
Вітаємо ювілярів	113
Інформація про виконання бюджету Конституційним Судом України за 2013 рік	116

АКТИ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

ІМЕНЕМ УКРАЇНИ

**РІШЕННЯ
КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ**

у справі за конституційним зверненням громадянки Пастух Зінаїди Іванівни щодо офіційного тлумачення положення частини тринадцятої статті 37 Закону України «Про державну службу» в системному зв'язку з положеннями пункту 2 частини першої, частини другої статті 40 Кодексу законів про працю України, статті 21 Закону України «Про основні засади соціального захисту ветеранів праці та інших громадян похилого віку в Україні»

м. К и ї в
26 листопада 2013 року
№ 11-рп/2013

Справа № 1-14/2013

Конституційний Суд України у складі суддів:

Овчаренка В'ячеслава Андрійовича — головуючого,
Бауліна Юрія Васильовича,
Бринцева Василя Дмитровича,
Вдовіченка Сергія Леонідовича,
Головіна Анатолія Сергійовича,
Гультая Михайла Мирославовича,
Запорожця Михайла Петровича,
Касмініна Олександра Володимировича,
Колоса Михайла Івановича,
Литвинова Олександра Миколайовича,
Маркуш Марії Андріївни,
Пасенюка Олександра Михайловича,
Сергейчука Олега Анатолійовича — доповідача,
Стецюка Петра Богдановича,
Тупицького Олександра Миколайовича,
Шаптали Наталі Костянтинівни,
Шишкіна Віктора Івановича,

розглянув на пленарному засіданні справу за конституційним зверненням громадянки Пастух Зінаїди Іванівни щодо офіційного тлумачення положення частини тринадцятої статті 37 Закону України «Про державну службу» від 16 грудня

1993 року № 3723–XII (Відомості Верховної Ради України, 1993 р., № 52, ст. 490) з наступними змінами (далі — Закон № 3723) у системному зв'язку з положеннями пункту 2 частини першої, частини другої статті 40 Кодексу законів про працю України (далі — Кодекс), статті 21 Закону України «Про основні засади соціального захисту ветеранів праці та інших громадян похилого віку в Україні» від 16 грудня 1993 року № 3721–XII (Відомості Верховної Ради України, 1994 р., № 4, ст. 18) з наступними змінами (далі — Закон № 3721).

Приводом для розгляду справи згідно зі статтями 42, 43 Закону України «Про Конституційний Суд України» стало конституційне звернення громадянки Пастух З. І.

Підставою для розгляду справи відповідно до статті 94 Закону України «Про Конституційний Суд України» є наявність неоднозначного застосування судами України та іншими органами державної влади положення частини тринадцятої статті 37 Закону № 3723.

Заслухавши суддю-доповідача Сергейчука О. А. та дослідивши матеріали справи, у тому числі позиції, які висловили Президент України, Голова Верховної Ради України, Прем'єр-міністр України, Міністерство юстиції України, науковці Інституту держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, Київського національного університету імені Тараса Шевченка, Національного університету «Одеська юридична академія», Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого», Конституційний Суд України

у с т а н о в и в:

1. Громадянка Пастух З. І. звернулася до Конституційного Суду України з клопотанням дати офіційне тлумачення положення частини тринадцятої статті 37 Закону № 3723, відповідно до якого державним службовцям у разі виходу на пенсію за наявності стажу державної служби не менше 10 років виплачується грошова допомога в розмірі 10 місячних посадових окладів, у системному зв'язку з положеннями пункту 2 частини першої, частини другої статті 40 Кодексу, статті 21 Закону № 3721 в аспекті таких питань:

— за наявності яких умов (підстав) державний службовець у разі виходу на пенсію має право на отримання грошової допомоги в розмірі 10 місячних посадових окладів згідно з частиною тринадцятою статті 37 Закону № 3723;

— чи передбачене Законом № 3723 для надання грошової допомоги в розмірі 10 місячних посадових окладів у разі виходу на пенсію, крім наявності права виходу на пенсію при звільненні з роботи на підставі пункту 2 частини першої, частини другої статті 40 Кодексу та наявності стажу державної служби не менше 10 років, досягнення державним службовцем пенсійного віку.

Необхідність в офіційному тлумаченні положення частини тринадцятої статті 37 Закону № 3723 Пастух З. І. обґрунтовує неоднозначним його застосуванням судами України та Головним контрольно-ревізійним управлінням України, що призвело до порушення її права на соціальний захист.

2. Конституційний Суд України, вирішуючи порушені в конституційному зверненні питання, виходить з такого.

2.1. Україна є демократична, соціальна, правова держава; права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави; в Україні визнається і діє принцип верховенства права; громадяни мають право на соціальний захист (стаття 1, частина друга статті 3, частина перша статті 8, частина перша статті 46 Основного Закону України).

Складовою конституційного права на соціальний захист є право на пенсійне забезпечення (абзац перший пункту 5 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 11 жовтня 2005 року № 8-рп/2005).

Відповідно до пункту 6 частини першої статті 92 Конституції України основи соціального захисту, форми і види пенсійного забезпечення визначаються виключно законами України.

Право на пенсійне забезпечення, загальні умови призначення пенсій, порядок їх нарахування та розміри визначаються, зокрема, законами України «Про пенсійне забезпечення» від 5 листопада 1991 року № 1788–XII з наступними змінами, «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» від 9 липня 2003 року № 1058–IV з наступними змінами.

За змістом вказаних законів право на пенсію за віком особа набуває не лише після досягнення загальновизначеного пенсійного віку чи пенсійного віку, встановленого спеціальним законодавством, а також у разі дострокового виходу на пенсію за певних обставин. Так, у статті 21 Закону № 3721 передбачено випадки, коли пенсійний вік для визначеного в ній кола осіб, зокрема державних службовців, знижено на півтора року порівняно із загальновстановленим.

Пенсійні правовідносини певних категорій осіб, у тому числі тих, які мають статус державного службовця, регулюються додатково також спеціальними законами або окремими положеннями вказаних законів.

2.2. Засади державної служби, умови, порядок реалізації громадянами України права на державну службу, а також права на пенсійне забезпечення державних службовців врегульовано законодавством про державну службу.

Право на одержання пенсії державних службовців мають чоловіки, які досягли віку 62 роки, та жінки, які досягли пенсійного віку, встановленого статтею 26 Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування», за наявності страхового стажу, необхідного для призначення пенсії за віком у мінімальному розмірі, передбаченого абзацом першим частини першої статті 28 Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» (далі — страховий стаж), у тому числі стажу державної служби не менш як 10 років, та які на час досягнення зазначеного віку працювали на посадах державних службовців, а також особи, які мають не менш як 20 років стажу роботи на посадах, віднесених до категорій посад державних службовців, незалежно від місця роботи на час досягнення зазначеного віку (частина перша статті 37 Закону № 3723).

Державним службовцям у разі виходу на пенсію за наявності стажу державної служби не менше 10 років виплачується грошова допомога в розмірі 10 місячних посадових окладів (частина тринадцята статті 37 Закону № 3723).

Таким чином, грошова допомога в розмірі 10 місячних посадових окладів виплачується державному службовцю за умов виходу на пенсію з посади дер-

жавного службовця та наявності страхового стажу, у тому числі стажу державної служби не менше 10 років. Жодних додаткових умов для виплати грошової допомоги державному службовцю у разі виходу його на пенсію в частині тринадцятій статті 37 Закону № 3723 не встановлено.

Конституційний Суд України зазначає, що грошова допомога, передбачена вказаним законодавчим положенням, має разовий характер. Право на її одержання пов'язане з певним стажем роботи особи на посаді державного службовця та припиненням цієї роботи у зв'язку з виходом на пенсію державного службовця. Тому розірвання трудового договору з державним службовцем з підстав, визначених у пункті 2 частини першої статті 40 Кодексу (зокрема, виявленої невідповідності працівника займаній посаді або виконуваній роботі внаслідок стану здоров'я, який перешкоджає продовженню даної роботи), не може нівелювати право державного службовця на отримання зазначеної грошової допомоги за умови наявності стажу державної служби не менше 10 років.

Отже, державний службовець у разі дострокового (не раніше ніж за півтора року до встановленого законодавством строку) виходу на пенсію державного службовця на підставі пункту 2 частини першої статті 40 Кодексу у зв'язку з виявленою невідповідністю займаній посаді за станом здоров'я та неможливістю переведення, за його згодою, на іншу роботу відповідно до частини другої статті 40 Кодексу, за наявності стажу державної служби не менше 10 років і страхового стажу, як і інші державні службовці, які виходять на пенсію з посад державних службовців після досягнення віку, зазначеного в частині першій статті 37 Закону № 3723, має право на отримання грошової допомоги в розмірі 10 місячних посадових окладів.

Враховуючи викладене та керуючись статтями 147, 150, 153 Конституції України, статтями 51, 62, 63, 66, 67, 69, 70, 95 Закону України «Про Конституційний Суд України», Конституційний Суд України

в и р і ш и в :

1. В аспекті конституційного звернення положення частини тринадцятої статті 37 Закону України «Про державну службу» від 16 грудня 1993 року № 3723–XII з наступними змінами в системному зв'язку з положеннями пункту 2 частини першої, частини другої статті 40 Кодексу законів про працю України, статті 21 Закону України «Про основні засади соціального захисту ветеранів праці та інших громадян похилого віку в Україні» від 16 грудня 1993 року № 3721–XII з наступними змінами необхідно розуміти так, що у разі дострокового виходу на пенсію державного службовця з посади в органах державної влади відповідно до чинного законодавства державний службовець за наявності стажу державної служби не менше 10 років і страхового стажу, необхідного для призначення пенсії за віком у мінімальному розмірі, передбаченого абзацом першим частини першої статті 28 Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування», має право на отримання грошової допомоги в розмірі 10 місячних посадових окладів, яке не пов'язане з досягненням пенсійного віку, визначеного в частині першій статті 37 Закону України «Про державну службу».

2. Рішення Конституційного Суду України є обов'язковим до виконання на території України, остаточним і не може бути оскаржене.

Рішення Конституційного Суду України підлягає опублікуванню у «Віснику Конституційного Суду України» та в інших офіційних виданнях України.

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

• *Summary to the Decision of the Constitutional Court of Ukraine No. 11-rp/2013 dated November 26, 2013 in the case upon the constitutional appeal of citizen Zinayida Ivanivna Pastukh on the official interpretation of the provision of Article 37.13 of the Law of Ukraine «On Civil Service» in system connection with the provisions of Articles 40.1.2, 40.2 of the Labour Code of Ukraine, Article 21 of the Law of Ukraine «On Basic Principles of Social Protection of Labour Veterans and Other Elderly Citizens in Ukraine»*

Citizen Zinayida Pastukh applied to the Constitutional Court of Ukraine with a constitutional appeal to provide the official interpretation of the provision of Article 37.13 of the Law «On Civil Service» (hereinafter referred to as «the Law No. 3723») according to which civil servants having a civil service record of no less than 10 years in case of preterm retirement have the right to receive allowance in the amount of 10 monthly position salaries in system connection with the provisions of Articles 40.1.2, 40.2 of the Labour Code of Ukraine (hereinafter referred to as «the Code»), Article 21 of the Law of Ukraine «On Basic Principles of Social Protection of Labour Veterans and Other Elderly Citizens in Ukraine» (hereinafter referred to as «the Law No. 3721»). As a ground for the official interpretation the applicant states inconsistent application of this provision by courts of Ukraine and the Main Control and Revision Office of Ukraine which has led to violation of her right to social protection.

Considering the issues raised in the constitutional appeal, the Constitutional Court of Ukraine stated the following.

The right to pension provision is a part of the constitutional right to social protection (paragraph 1 of item 5 of the motivation part of the Decision of the Constitutional Court of Ukraine dated October 11, 2005 No. 8-rp/2005).

The right to pension provision, general conditions of assignment of pensions, order of their calculation and scales shall be defined, in particular by laws of Ukraine «On Pension Provision», «On Mandatory State Pension Insurance».

Pursuant to the content of the mentioned laws a person acquires a right to retirement pension not only after attainment of the general established pension age or pension age provided by special legislation but also in case of preterm retirement under certain circumstances. Therefore, Article 21 of the Law No. 3721 envisages cases when pension age for specific categories of individuals defined in this article, in particular, civil servants, is reduced by 1.5 years comparing to the generally established age.

Pension legal relations of certain categories of individuals, in particular those who have a status of a civil servant, are also regulated additionally by special laws or separate provisions of the mentioned laws.

The right to civil service pension is provided to men who attained the age of 62 and women who attained the pension age established by Article 26 of the Law of Ukraine «On Mandatory State Pension Insurance» provided they have pensionable service necessary for assignment of retirement pension on minimal scale envisaged by paragraph one of Article 28.1 of the this Law, in particular civil service record of no less than 10 years and who were holding office of a civil servant by the time of attainment of the mentioned age, as well as persons who have civil service record of no less than 20 years regardless of a place of work by the time of attainment of the mentioned age (Article 37.1 of the Law No. 3723).

In case of retirement a civil servant having a civil service record of no less than 10 years shall be assigned allowance in the amount of 10 monthly position salaries (Article 37.13 of the Law No. 3723).

Thus, allowance in the amount of 10 monthly position salaries shall be assigned to a civil servant on condition of retirement from civil service and pensionable service, including civil service record of no less than 10 years. Article 37.13 of the Law No. 3723 does not provide any other additional conditions for assigning allowance to a civil servant in case of retirement.

The Constitutional Court of Ukraine states that allowance envisaged by mentioned legislative provision has a one-time character. The right to receive it is connected to a certain record of service of an individual in the office of civil servant and termination of this service in view of retirement on civil servant pension. Therefore, dissolution of a labour contract with a civil servant shall not mitigate the right of a civil servant for assignment of the mentioned allowance provided he/she has a civil service record of no less than 10 years.

Thus, a civil servant, in case of preterm (not earlier than 1.5 years prior to the legislatively established term) retirement on civil servant pension on the grounds of Article 40.1.2 of the Code in case of inconsistency with the office for medical reasons and impossibility of voluntary transfer to other office according to Article 40.2 of the Code, provided he/she has a civil service record of no less than 10 years and pensionable service, shall have a right to allowance in the amount of 10 monthly position salaries, as other civil servants who retire from civil service after attainment of the age established in Article 37.1 of the Law No. 3723.

Thus, the Constitutional Court of Ukraine held that the provisions of Article 37.13 of the Law of Ukraine «On Civil Service» in system connection with the provisions of Articles 40.1.2, 40.2 of the Labour Code of Ukraine, Article 21 of the Law of Ukraine «On Basic Principles of Social Protection of Labour Veterans and Other Elderly Citizens in Ukraine» shall be understood as reading that in case of preterm retirement of a civil servant from office in state bodies according to the effective legislation a civil servant having a civil service record of no less than 10 years and pensionable service necessary for assignment of retirement pension on minimal scale envisaged by paragraph 1 of Article 28.1 of the Law of Ukraine «On Mandatory State Pension Insurance» shall have a right to receive allowance in the amount of 10 monthly position salaries which is not related to attainment of the pension age established by Article 37.1 of the Law of Ukraine «On Civil Service».

ІМЕНЕМ УКРАЇНИ

**РІШЕННЯ
КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ**

у справі за конституційним зверненням асоціації «Дім авторів музики в Україні» щодо офіційного тлумачення положень пункту 7 частини першої статті 5 Закону України «Про судовий збір» у взаємозв'язку з положеннями пункту «г» частини першої статті 49 Закону України «Про авторське право і суміжні права»

м. Київ
28 листопада 2013 року
№ 12-рп/2013

Справа № 1-17/2013

Конституційний Суд України у складі суддів:

Овчаренка В'ячеслава Андрійовича — головуючого,
Бауліна Юрія Васильовича — доповідача,
Вдовіченка Сергія Леонідовича,
Головіна Анатолія Сергійовича,
Гульгая Михайла Мирославовича,
Запорожця Михайла Петровича,
Касмініна Олександра Володимировича,
Колоса Михайла Івановича,
Литвинова Олександра Миколайовича,
Маркуш Марії Андріївни,
Стецюка Петра Богдановича,
Тупицького Олександра Миколайовича,
Шаптали Наталі Костянтинівни,
Шишкіна Віктора Івановича,

розглянув на пленарному засіданні справу за конституційним зверненням асоціації «Дім авторів музики в Україні» щодо офіційного тлумачення положень пункту 7 частини першої статті 5 Закону України «Про судовий збір» від 8 липня 2011 року № 3674–VI з наступними змінами (Відомості Верховної Ради України, 2012 р., № 14, ст. 87) (далі — Закон № 3674) у взаємозв'язку з положеннями пункту «г» частини першої статті 49 Закону України «Про авторське право і суміжні права» від 23 грудня 1993 року № 3792–XII (Відомості Верховної Ради України, 1994 р., № 13, ст. 64) з наступними змінами (далі — Закон № 3792).

Приводом для розгляду справи відповідно до статей 42, 43 Закону України «Про Конституційний Суд України» стало конституційне звернення асоціації «Дім авторів музики в Україні».

Підставою для розгляду справи згідно зі статтею 94 Закону України «Про Конституційний Суд України» є наявність неоднозначного застосування судами України положень пункту 7 частини першої статті 5 Закону № 3674.

Заслухавши суддю-доповідача Бауліна Ю. В. та дослідивши матеріали справи, у тому числі позиції Верховного Суду України, Вищого адміністративного суду України, Вищого господарського суду України, Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ, Державної служби інтелектуальної власності України, Державної реєстраційної служби України, Державної судової адміністрації України, науковців Науково-дослідного інституту інтелектуальної власності Національної академії правових наук України, Конституційний Суд України

у с т а н о в и в:

1. Суб'єкт права на конституційне звернення — неприбуткова, некомерційна господарська асоціація «Дім авторів музики в Україні» (далі — Асоціація) — звернувся до Конституційного Суду України з клопотанням дати офіційне тлумачення положень пункту 7 частини першої статті 5 Закону № 3674 у взаємозв'язку з положеннями пункту «г» частини першої статті 49 Закону № 3792 в аспекті того, чи поширюються положення пункту 7 частини першої статті 5 Закону № 3674 про звільнення від сплати судового збору на організації колективного управління майновими правами суб'єктів авторського права і (або) суміжних прав (далі — організації колективного управління) у разі їх звернення до суду із заявою щодо захисту майнових прав та інтересів суб'єктів авторського права і (або) суміжних прав.

Необхідність в офіційному тлумаченні автор клопотання, посилаючись на копії відповідних судових рішень, обґрунтовує неоднозначним застосуванням господарськими судами зазначених положень Закону № 3674, а саме: в одних випадках суди брали до розгляду позовні заяви, апеляційні та касаційні скарги Асоціації в інтересах суб'єктів авторського права і (або) суміжних прав без сплати судового збору, а в інших — повертали їх без розгляду з мотивів несплати судового збору за їх подання.

2. Вирішуючи порушене в конституційному зверненні питання, Конституційний Суд України виходить з такого.

2.1. Згідно з Конституцією України громадянам гарантується свобода літературної, художньої, наукової і технічної творчості, захист інтелектуальної власності, їхніх авторських прав, моральних і матеріальних інтересів, що виникають у зв'язку з різними видами інтелектуальної діяльності; кожний громадянин має право на результати своєї інтелектуальної, творчої діяльності; ніхто не може використовувати або поширювати їх без його згоди, за винятками, встановленими законом (частини перша, друга статті 54). Права і свободи людини і громадянина захищаються судом (частина перша статті 55 Конституції України).

Відповідно до частини першої статті 67 Основного Закону України кожен зобов'язаний сплачувати податки і збори в порядку і розмірах, встановлених законом.

2.2. Цивільний кодекс України (далі — Кодекс) регламентує, що право інтелектуальної власності — це право особи на результат інтелектуальної, творчої діяль-

ності або на інший об'єкт права інтелектуальної власності, визначений Кодексом та іншим законом (частина перша статті 418). Суб'єктами авторського права є автори літературних письмових творів белетристичного, публіцистичного, наукового, технічного або іншого характеру (книг, брошур, статей тощо); виступів, лекцій, промов, проповідей та інших усних творів; комп'ютерних програм; баз даних; музичних творів з текстом і без тексту; драматичних, музично-драматичних творів, пантомім, хореографічних та інших творів, створених для сценічного показу, та їх постановок; аудіовізуальних творів тощо, а також їх спадкоємці та особи, яким автори чи їх спадкоємці передали свої авторські майнові права (стаття 7, частина перша статті 8 Закону № 3792). Згідно з частиною першою статті 36 Закону № 3792 суб'єктами суміжних прав визнаються виконавці творів, виробники фонограм та відеограм, їх спадкоємці (правонаступники) та особи, яким на законних підставах передано суміжні майнові права щодо виконань творів, вироблення фонограм та відеограм, а також організації мовлення та їх правонаступники.

Право інтелектуальної власності становлять особисті немайнові права та (або) майнові права інтелектуальної власності, зміст яких визначається Кодексом та іншим законом (частина друга статті 418 Кодексу). Особисті немайнові права інтелектуальної власності належать творцеві об'єкта права інтелектуальної власності і не можуть відчужуватися (передаватися), за винятками, встановленими законом (частини друга, четверта статті 423 Кодексу). Своїми майновими правами суб'єкти авторського права і (або) суміжних прав можуть управляти особисто, через свого повіреного або на колективній основі через організації колективного управління, створені такими суб'єктами (стаття 45, частина друга статті 47 Закону № 3792). Організації колективного управління є юридичними особами, що здійснюють управління на колективній основі майновими правами суб'єктів авторського права і (або) суміжних прав та не мають на меті одержання прибутку (абзац дев'ятнадцятий частини першої статті 1, частина друга статті 48 Закону № 3792). Організації колективного управління діють на підставі статутів, у межах повноважень, одержаних від суб'єктів авторського права і (або) суміжних прав (абзац другий частини першої статті 48 Закону № 3792). Відповідно до Кодексу організації колективного управління є непідприємницькими товариствами — юридичними особами приватного права (абзац другий частини другої статті 81, стаття 85, частина друга статті 87).

Повноваження на колективне управління майновими правами передаються організаціям колективного управління авторами та іншими суб'єктами авторського права і (або) суміжних прав на основі договорів, укладених у письмовій формі (частина третя статті 48 Закону № 3792). У разі наявності повноважень, передбачених статутними документами, та доручень суб'єктів авторського права і (або) суміжних прав організації колективного управління можуть вчиняти дії щодо захисту прав цих суб'єктів, у тому числі шляхом звернення до суду (пункт «г» частини першої статті 49 Закону № 3792).

Отже, організації колективного управління як юридичні особи приватного права, що створені суб'єктами авторського права і (або) суміжних прав, здійснюють свою діяльність з управління майновими правами вказаних суб'єктів на підставі укладеного з ними письмового договору, в якому встановлено вичерпний

перелік повноважень цих організацій, у тому числі вчинення дій щодо судового захисту майнових прав суб'єктів авторського права і (або) суміжних прав.

2.3. Судовий захист майнових прав суб'єктів авторського права і (або) суміжних прав організаціями колективного управління передбачає їх звернення до відповідного судового органу з метою поновлення чи визнання майнових прав зазначених суб'єктів, якщо ці права порушені, не визнаються чи оспорується. Таке звернення до суду пов'язане з необхідністю сплати судового збору, що впливає на можливість доступу особи до правосуддя та отримання нею судового захисту, гарантованого статтею 55 Конституції України.

Законом № 3674 визначено правові засади справляння судового збору, платників, об'єкти та розміри ставок судового збору, порядок сплати, звільнення від сплати та повернення судового збору. Згідно зі статтею 1 Закону № 3674 судовий збір справляється на всій території України за подання заяв, скарг до суду, за видачу судами документів, а також у разі ухвалення окремих судових рішень, передбачених цим законом, і включається до складу судових витрат. За статтею 2 Закону № 3674 платниками судового збору є: громадяни України, іноземці, особи без громадянства, підприємства, установи, організації, інші юридичні особи (у тому числі іноземні) та фізичні особи — підприємці, які звертаються до суду чи стосовно яких ухвалене судове рішення, передбачене цим законом.

Гарантією реалізації права на судовий захист в аспекті доступу до правосуддя є встановлення законом помірною судового збору для осіб, які звертаються до суду. Це відповідає Рекомендації Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо заходів, що полегшують доступ до правосуддя, від 14 травня 1981 року № R (81) 7: «В тій мірі, в якій судові витрати становлять явну перешкоду доступові до правосуддя, їх треба, якщо це можливо, скоротити або скасувати» (підпункт 12 пункту D).

Отже, сплата судового збору за подання заяв, скарг до суду, а також за видачу судами документів є складовою доступу до правосуддя, який є елементом права особи на судовий захист, гарантованого статтею 55 Конституції України.

2.4. У частині другій статті 3 Закону № 3674 визначено перелік об'єктів — заяв до суду, за подання яких судовий збір не справляється, а в статті 5 цього закону — вичерпний перелік суб'єктів, які звільняються від сплати судового збору за подання до суду позовів, заяв, скарг та за видачу судами документів, а також підстави звільнення від сплати судового збору осіб, які звертаються із заявами про захист не власних прав, а охоронюваних законом прав та інтересів інших осіб.

Захист у судах прав та інтересів інших осіб є однією з гарантій реалізації конституційного права кожного на судовий захист і полягає у зверненні до суду державних органів, органів місцевого самоврядування, фізичних та юридичних осіб, яким законом надано право звертатися із заявами про захист прав, свобод та інтересів інших осіб (стаття 45 Цивільного процесуального кодексу України, стаття 60 Кодексу адміністративного судочинства України, абзац третій частини першої статті 2, частина друга статті 21, стаття 28 Господарського процесуального кодексу України). Зокрема, згідно з частиною п'ятою статті 47 Закону № 3792 управляти майновими правами суб'єктів авторського права і (або) суміжних

прав, у тому числі звертатися до суду із заявами про захист цих прав, повноважні державні організації, установчі документи яких передбачають здійснення таких функцій. При цьому відповідно до пункту 7 частини першої статті 5 Закону № 3674 від сплати судового збору звільняються державні органи, підприємства, установи, організації та громадські організації, які звернулися із заявами до суду щодо захисту прав та інтересів інших осіб у випадках, передбачених законодавством.

2.5. Серед суб'єктів, передбачених у пункті 7 частини першої статті 5 Закону № 3674, які звільняються від сплати судового збору, визначені державні органи, підприємства, установи, організації. Системний та логіко-граматичний аналіз словосполучення «державні органи, підприємства, установи, організації», що використовується в пункті 7 частини першої статті 5 Закону № 3674, дає підстави для висновку, що означення «державні» характеризує логічно пов'язані однорідні означувані слова «органи», «підприємства», «установи», «організації». Саме в такому контексті наведене словосполучення є лексично і граматично завершеним.

Таким чином, згідно з пунктом 7 частини першої статті 5 Закону № 3674 від сплати судового збору звільняються лише державні органи і державні підприємства, установи та організації, які звернулися до суду із заявами щодо захисту прав та інтересів інших осіб у випадках, передбачених законодавством. Конституційний Суд України вважає, що на організації колективного управління як юридичних осіб приватного права не поширюється зазначене положення Закону № 3674.

2.6. За пунктом 7 частини першої статті 5 Закону № 3674 від сплати судового збору звільняються також громадські організації, які звернулися до суду із заявами щодо захисту прав та інтересів інших осіб у випадках, передбачених законодавством.

Правові та організаційні засади діяльності громадських організацій визначені в Законі України «Про громадські об'єднання» від 22 березня 2012 року № 4572-VI (далі — Закон № 4572). Громадська організація — це добровільне об'єднання фізичних осіб для здійснення та захисту прав і свобод, задоволення суспільних, зокрема економічних, соціальних, культурних, екологічних, та інших інтересів (частини перша, третя статті 1 Закону № 4572). Згідно з Законом № 4572 засновниками та членами (учасниками) громадської організації як виду громадського об'єднання є фізичні особи, які можуть утворювати громадську організацію зі статусом або без статусу юридичної особи (частини друга, третя, п'ята статті 1). Необхідним етапом створення громадської організації як юридичної особи є її реєстрація в порядку, визначеному Законом України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб — підприємців», з урахуванням особливостей, установлених Законом № 4572 (частина перша статті 12 Закону № 4572). Така реєстрація передбачає, зокрема, внесення відомостей про громадську організацію до Реєстру громадських об'єднань і до Єдиного державного реєстру юридичних осіб та фізичних осіб — підприємців, а також видачу свідоцтва про реєстрацію громадського об'єднання як громадської організації.

Конституційний Суд України виходить з того, що громадська організація може захищати в суді особисті немайнові та майнові права як своїх членів, так і права та охоронювані законом інтереси інших осіб, які звернулися до неї за таким

захистом, лише у випадках, якщо таке повноваження передбачено у її статутних документах та якщо відповідний закон визначає право громадської організації звертатися до суду за захистом прав та інтересів інших осіб.

Дія Закону № 4572 не поширюється на спільні відносини у сфері утворення, реєстрації, діяльності та припинення, зокрема, невідприємницьких товариств (які не є громадськими об'єднаннями), утворених на підставі інших законів (пункт 6 частини другої статті 2 Закону № 4572). Оскільки організації колективного управління створюються, підлягають реєстрації, провадять та припиняють свою діяльність відповідно до Закону № 3792, вони не належать до громадських організацій, які звільняються від сплати судового збору у разі звернення до суду із заявами щодо захисту прав та інтересів інших осіб у випадках, передбачених законодавством. Отже, на організації колективного управління у разі їх звернення до суду за захистом майнових прав суб'єктів авторського права і (або) суміжних прав на підставі пункту «г» частини першої статті 49 Закону № 3792 не поширюються положення пункту 7 частини першої статті 5 Закону № 3674.

Таким чином, Конституційний Суд України дійшов висновку, що створені згідно з частиною другою статті 47 Закону № 3792 організації колективного управління не належать до державних чи громадських організацій, а тому не підлягають звільненню від сплати судового збору на підставі пункту 7 частини першої статті 5 Закону № 3674 у разі звернення до суду із заявами щодо захисту майнових прав та інтересів суб'єктів авторського права і (або) суміжних прав у випадках, передбачених пунктом «г» частини першої статті 49 Закону № 3792.

Враховуючи наведене та керуючись статтями 147, 150, 153 Конституції України, статтями 51, 62, 66, 67, 69 Закону України «Про Конституційний Суд України», Конституційний Суд України

в и р і ш и в :

1. В аспекті конституційного звернення положення пункту 7 частини першої статті 5 Закону України «Про судовий збір» від 8 липня 2011 року № 3674–VI з наступними змінами у взаємозв'язку з положеннями пункту «г» частини першої статті 49 Закону України «Про авторське право і суміжні права» від 23 грудня 1993 року № 3792–XII з наступними змінами необхідно розуміти так, що організації колективного управління майновими правами суб'єктів авторського права і (або) суміжних прав, утворені відповідно до частини другої статті 47 Закону України «Про авторське право і суміжні права», не належать до тих платників судового збору, які звільняються від його сплати у разі звернення до суду із заявами щодо захисту прав та інтересів інших осіб у випадках, передбачених законодавством.

2. Рішення Конституційного Суду України є обов'язковим до виконання на території України, остаточною і не може бути оскаржене.

Рішення Конституційного Суду України підлягає опублікуванню у «Віснику Конституційного Суду України» та в інших офіційних виданнях України.

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

• *Summary to the Decision of the Constitutional Court of Ukraine No. 12-рп/2013 dated November 28, 2013 in the case upon the constitutional appeal of the association «House of Music Authors in Ukraine» concerning the official interpretation of the provision of Article 5.1.7 of the Law of Ukraine «On Court Fee» in connection with the provisions of item «г» Article 49.1 of the Law of Ukraine «On Copyright and Related Rights»*

Subject of the right to constitutional appeal — non-profit, noncommercial economic association «House of Music Authors in Ukraine» — applied to the Constitutional Court of Ukraine with a claim to provide the official interpretation of the provision of Article 5.1.7 of the Law of Ukraine «On Court Fee» dated July 8, 2011 No. 3674-VI (hereinafter referred to as «the Law No. 3674») in connection with the provisions of item «г» Article 49.1 of the Law of Ukraine «On Copyright and Related Rights» dated December 23, 1993 No. 3792-XII (hereinafter referred to as «the Law No. 3792») in terms whether the provision of Article 5.1.7 of the Law No. 3674 on exemption from court fee apply to organisations of collective management of property rights of subjects of copyright and (or) related rights (hereinafter referred to as «organisations of collective management») in case of their application to court with a claim on protection of property rights and interests of subjects of copyright and (or) related rights.

Considering the issues raised in the constitutional appeal, the Constitutional Court of Ukraine stated the following.

Intellectual property right includes personal non-property rights and (or) property rights of intellectual property the content of which is defined by the Civil Code of Ukraine (hereinafter referred to as «the Code») and other law (Article 418.2 of the Code).

Subjects of copyright and (or) related rights may handle their property rights personally, by proxy or collectively through organisations of collective management created by such subjects (Articles 45, 47.2 of the Law No. 3792). Organisations of collective management are legal entities which collectively manage property rights of subjects of copyright and (or) related rights and do not have a purpose to gain profit (paragraph 19 of Article 1.1, Article 48.2 of the Law No. 3792). Pursuant to the Code, organisations of collective management are non-entrepreneurial companies — legal entities of private law (Articles 81.2, 85, 87.2).

The authorities to manage property rights collectively shall be transferred to organisations of collective management by authors and other subjects of copyright and (or) related rights on the ground of written contracts (Article 48.3 of the Law No. 3792). Having authorities envisaged by statutory documents and mandate of subjects of copyright and (or) related rights, organisations of collective management may take actions to protect the rights of these subjects, in particular by appealing to court (item «г» Article 49.1 of the Law No. 3792).

Judicial protection of property rights of subjects of copyright and (or) related rights by organisations of collective management envisages their application to respective judicial body aimed at restoration or recognition of property rights of the mentioned subjects in case these rights are violated, are not recognised or challenged. Such judicial recourse is connected with a necessity of paying court fee which influences the

possibility of access of an individual to justice and receiving judicial protection guaranteed by Article 55 of the Constitution of Ukraine.

The Law No. 3674 established the legal grounds for collection of court fee, payers, objects and scales of court fee, order of payment, exemption from payment and refund of court fee.

According to Article 2 of the Law No. 3674 payers of court fee are: citizens of Ukraine, foreigners, stateless persons, enterprises, institutions, organisations, other legal entities (including foreigners) and natural persons-entrepreneurs who apply to court or who have a court decision adopted with respect to them envisaged by this law.

Article 3.2 of the Law No. 3674 established the list of objects — applications to court which submission do not envisage collection of court fee and Article 5 of this law provided the exhaustive list of subjects who are exempted from court fee for applying to court with a claim, complaint and for issuing documents by courts as well as grounds for exemption of persons who apply with claims to protect not their personal rights but rights and interests of other persons protected by law from paying court fee.

Protection of rights and interests of other persons in courts is one of the guarantees of implementation of the constitutional right of every person to judicial protection and implies application to court by state bodies, bodies of local self-government, natural and legal persons who are granted with a right to apply with claims on protection of rights, freedoms and interests of other persons by law (Article 45 of the Civil Procedural Code of Ukraine, Article 60 of the Code of Administrative Proceedings of Ukraine, Articles 2.1, 21.2, 28 of the Commercial and Procedural Code of Ukraine). In particular, according to Article 47.5 of the Law No. 3792 state organisation are authorised to manage property rights of subjects of copyright and (or) related rights, specifically to apply to court with claims on protection of these rights, in case their statutory documents envisage such functions.

The Constitutional Court of Ukraine came to the conclusion that according to Article 5.1.7 of the Law No. 3674 only state bodies and state enterprises, institutions and organisations which apply to court with claims on protection of rights and interests of other persons in cases envisaged by law are exempted from paying court fee. The Court deems that the mentioned provision of the Law No. 3674 does not apply to organisations of collective management as legal entities of private law.

The Constitutional Court of Ukraine noted that according to Article 5.1.7 of the Law No. 3674 civil organisations which applied to court with claims on protection of rights and interests of other persons in cases envisaged by law are also exempted from paying court fee.

Legal and organisational principles of activities of civil organisations are determined by the Law of Ukraine «On Civil Associations». At the same time the Constitutional Court of Ukraine pointed out that according to Article 2.2.6 of this Law its effect did not cover public relations in the sphere of establishment, registration, activity and termination, in particular, of non-entrepreneurial companies (which are not civil associations) established on the grounds of other laws. The Court indicated that since organisations of collective management are created, subject to registration, carry out and terminate their activity according to the Law No. 3792, they are not civil organisations.

Hence, the Constitutional Court of Ukraine came to the conclusion that organisations of collective management established in pursuance of Article 47.2 of the Law No. 3792

are not state or civil organisations, therefore they shall not be exempted from paying court fee on the grounds of Article 5.1.7 of the Law No. 3674 in case of application to court with claims on protection of property rights and interests of subjects of copyright and (or) related rights in cases envisaged by item «Г» Article 49.1 of the Law No. 3792.

Thus, the Constitutional Court of Ukraine held that in terms of the constitutional appeal the provision of Article 5.1.7 of the Law of Ukraine «On Court Fee» dated July 8, 2011 No. 3674-VI in connection with the provisions of item «Г» Article 49.1 of the Law of Ukraine «On Copyright and Related Rights» dated December 23, 1993 No. 3792-XII shall be understood as reading that organisations of collective management of property rights of subjects of copyright and related rights established according to Article 47.2 of the Law of Ukraine «On Copyright and Related Rights» do not belong to payers of court fee exempted from court fee in case of application to court with a claim on protection of rights and interests of other persons in cases envisaged by legislation.

УХВАЛА КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

про відмову у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним зверненням громадянина Небельського Ростислава Орестовича щодо офіційного тлумачення положення пункту 1 частини першої статті 355 Цивільного процесуального кодексу України

м. К и ї в

8 жовтня 2013 року

№ 46-у/2013

Справа № 2-37/2013

Конституційний Суд України у складі суддів:

Бауліна Юрія Васильовича — головуючого,
Вдовіченка Сергія Леонідовича,
Головіна Анатолія Сергійовича,
Гультая Михайла Мирославовича,
Запорожця Михайла Петровича,
Колоса Михайла Івановича,
Литвинова Олександра Миколайовича,
Маркуш Марії Андріївни,
Пасенюка Олександра Михайловича,
Сергейчука Олега Анатолійовича,
Стецюка Петра Богдановича,
Тупицького Олександра Миколайовича — доповідача,
Шаптали Наталі Костянтинівни,
Шишкіна Віктора Івановича,

розглянув на засіданні питання про відкриття конституційного провадження у справі за конституційним зверненням Небельського Ростислава Орестовича щодо офіційного тлумачення положення пункту 1 частини першої статті 355 Цивільного процесуального кодексу України (далі — Кодекс).

Заслухавши суддю-доповідача Тупицького О. М. та дослідивши матеріали справи, Конституційний Суд України

у с т а н о в и в :

1. Громадянин Небельський Ростислав Орестович звернувся до Конституційного Суду України з клопотанням дати офіційне тлумачення положення пункту 1 частини першої статті 355 Кодексу, зокрема роз'яснити, що слід розуміти під судовим рішенням: усі акти суду, у тому числі й ті, якими скасовувалися рішення судів нижчих інстанцій з передачею справи на новий розгляд, чи лише ті акти, якими справа вирішується по суті.

Автор клопотання вважає, що неоднозначне застосування положення пункту 1 частини першої статті 355 Кодексу Вищим спеціалізованим судом України з розгляду цивільних і кримінальних справ може призвести до порушення його конституційного права на судовий захист.

До конституційного звернення Небельський Р. О. додав копії ухвал Верховного Суду України від 16 січня 2008 року, від 12 березня 2008 року, від 4 листопада 2009 року та Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 26 листопада 2010 року, від 6 червня 2011 року, від 28 листопада 2011 року, від 23 липня 2012 року, від 26 жовтня 2012 року, від 26 листопада 2012 року, які, на його думку, вказують на неоднакове застосування Вищим спеціалізованим судом України з розгляду цивільних і кримінальних справ зазначеного положення Кодексу.

2. Конституційний Суд України, розглядаючи питання про відкриття конституційного провадження у справі у зв'язку з прийняттям Першою колегією суддів Конституційного Суду України Ухвали від 29 серпня 2013 року про відмову у відкритті конституційного провадження у цій справі, виходить з такого.

Згідно із Законом України «Про Конституційний Суд України» підставою для конституційного звернення щодо офіційного тлумачення Конституції України та законів України є наявність неоднозначного застосування положень Конституції України або законів України судами України, іншими органами державної влади, якщо суб'єкт права на конституційне звернення вважає, що це може призвести або призвело до порушення його конституційних прав і свобод (стаття 94).

Конституційний Суд України, враховуючи позицію, висловлену ним в Ухвалі від 31 травня 2011 року № 15-у/2011, вважає, що конституційне звернення може бути внесене особою, яка є суб'єктом відповідних правовідносин та має підстави стверджувати про порушення або можливість порушення її конституційних прав і свобод внаслідок неоднозначного застосування норм Конституції або законів України судами України, іншими органами державної влади, а тому прагне отримати офіційну інтерпретацію норм, які регулюють такі відносини, з метою забезпечення реалізації чи захисту своїх прав та свобод.

Аналіз матеріалів справи дає підстави стверджувати, що жоден із актів суду, на які посилається Небельський Р. О., не приймався щодо нього особисто, не стосувався його інтересів, а у справі, в якій Вищий спеціалізований суд України з розгляду цивільних і кримінальних справ виніс ухвали від 26 жовтня 2012 року та від 26 листопада 2012 року, він брав участь як представник позивача.

За таких обставин Конституційний Суд України вважає, що у Небельського Р. О. відсутнє встановлене Конституцією України та Законом України «Про Конституційний Суд України» право на конституційне звернення щодо офіційного тлумачення положення пункту 1 частини першої статті 355 Кодексу, що є підставою для відмови у відкритті конституційного провадження у справі відповідно до пункту 1 статті 45 Закону України «Про Конституційний Суд України».

Враховуючи викладене та керуючись статтями 147, 150, 153 Конституції України, статтями 42, 45, 50, 94 Закону України «Про Конституційний Суд України», Конституційний Суд України

у х в а л и в:

1. Відмовити у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним зверненням Небельського Ростислава Орестовича щодо офіційного тлумачення положення пункту 1 частини першої статті 355 Цивільного процесуального кодексу України на підставі пункту 1 статті 45 Закону України «Про Конституційний Суд України» — відсутність встановленого Конституцією України, цим законом права на конституційне звернення.

2. Ухвала Конституційного Суду України є остаточною.

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

УХВАЛА КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

про відмову у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним зверненням громадянина Королівства Швеція Якобссона Георга щодо офіційного тлумачення положень частини першої статті 1166 Цивільного кодексу України у взаємозв'язку з положеннями частин першої, другої статті 130 Кодексу законів про працю України

м. Київ

Справа № 2-47/2013

16 жовтня 2013 року

№ 47-у/2013

Конституційний Суд України у складі суддів:

Овчаренка В'ячеслава Андрійовича — головуючого, доповідача,
Бринцева Василя Дмитровича,
Вдовіченка Сергія Леонідовича,
Головіна Анатолія Сергійовича,
Гультая Михайла Мирославовича,
Запорожця Михайла Петровича,
Касмініна Олександра Володимировича,
Колоса Михайла Івановича,
Литвинова Олександра Миколайовича,
Маркуш Марії Андріївни,
Пасенюка Олександра Михайловича,
Стецюка Петра Богдановича,
Шишкіна Віктора Івановича,

розглянув на засіданні питання про відкриття конституційного провадження у справі за конституційним зверненням громадянина Королівства Швеція Якобссона Георга щодо офіційного тлумачення положень частини першої статті 1166 Цивільного кодексу України (далі — ЦК України) у взаємозв'язку з положеннями частин першої, другої статті 130 Кодексу законів про працю України (далі — КЗпП України).

Заслухавши суддю-доповідача Овчаренка В. А. та дослідивши матеріали справи, Конституційний Суд України

У С Т А Н О В И В:

1. Громадянин Королівства Швеція Якобссон Георг звернувся до Конституційного Суду України з клопотанням дати офіційне тлумачення положень частини першої статті 1166 ЦК України у взаємозв'язку з положеннями частин першої, другої статті 130 КЗпП України.

Необхідність в офіційному тлумаченні вказаних положень автор клопотання обґрунтовує неоднозначним, на його думку, їх застосуванням судами загальної юрисдикції та наголошує, що це призвело до порушення його конституційного права на одержання винагороди за працю. До конституційного звернення Якобссон Георг долучив копії рішень судів різних інстанцій у справі, у якій він був стороною, а також тексти ухвал Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ, роздруковані з Єдиного державного реєстру судових рішень.

2. Конституційний Суд України, розглядаючи питання про відкриття конституційного провадження у справі у зв'язку з прийняттям Другою колегією суддів Конституційного Суду України Ухвали від 2 жовтня 2013 року про відмову у відкритті конституційного провадження у цій справі на підставі пункту 2 статті 45 Закону України «Про Конституційний Суд України», виходить з такого.

Відповідно до Закону України «Про Конституційний Суд України» підставою для конституційного звернення щодо офіційного тлумачення Конституції України та законів України є наявність неоднозначного застосування положень Конституції України або законів України судами України, іншими органами державної влади, якщо суб'єкт права на конституційне звернення вважає, що це може призвести або призвело до порушення його конституційних прав і свобод (стаття 94).

Із доданих до конституційного звернення рішень судів вбачається, що фактів неоднозначного застосування положень, щодо офіційного тлумачення яких звернувся Якобссон Георг, не наведено, оскільки суди до різних правовідносин застосовували різні норми права: в одному випадку — норми цивільного законодавства, в інших — трудового.

Таким чином, є підстави для відмови у відкритті конституційного провадження у справі згідно з пунктом 2 статті 45 Закону України «Про Конституційний Суд України».

Враховуючи викладене та керуючись статтею 153 Конституції України, статтями 42, 45, 49, 50, 94 Закону України «Про Конституційний Суд України», Конституційний Суд України

у х в а л и в :

1. Відмовити у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним зверненням громадянина Королівства Швеція Якобссона Георга щодо офіційного тлумачення положень частини першої статті 1166 Цивільного кодексу України у взаємозв'язку з положеннями частин першої, другої статті 130 Кодексу законів про працю України на підставі пункту 2 статті 45 Закону України «Про Конституційний Суд України» — невідповідність конституційного звернення вимогам, передбаченим цим законом.

2. Ухвала Конституційного Суду України є остаточною.

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

УХВАЛА КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

про відмову у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним зверненням громадянки Телегіної Галини Юріївни щодо офіційного тлумачення положень статті 8, пункту 2 статті 10 Закону України «Про підвищення престижності шахтарської праці»

м. К и ї в

17 жовтня 2013 року

№ 48-у/2013

Справа № 2-48/2013

Конституційний Суд України у складі суддів:

Овчаренка В'ячеслава Андрійовича — головуючого,
Бринцева Василя Дмитровича,
Вдовіченка Сергія Леонідовича,
Головіна Анатолія Сергійовича,
Гультая Михайла Мирославовича,
Запорожця Михайла Петровича,
Касмініна Олександра Володимировича,
Колоса Михайла Івановича,
Литвинова Олександра Миколайовича,
Маркуш Марії Андріївни,
Пасенюка Олександра Михайловича,
Сергейчука Олега Анатолійовича,
Шишкіна Віктора Івановича — доповідача,

розглянув на засіданні питання про відкриття конституційного провадження у справі за конституційним зверненням громадянки Телегіної Галини Юріївни щодо офіційного тлумачення положень статті 8, пункту 2 статті 10 Закону України «Про підвищення престижності шахтарської праці» від 2 вересня 2008 року № 345-VI (Відомості Верховної Ради України, 2008 р., № 42-43, ст. 293) зі змінами (далі — Закон).

Заслухавши суддю-доповідача Шишкіна В. І. та дослідивши матеріали справи, Конституційний Суд України

У С Т А Н О В И В:

1. Громадянка Телегіна Г. Ю. звернулася до Конституційного Суду України з клопотанням дати офіційне тлумачення положень статті 8, пункту 2 статті 10 Закону, згідно з якими мінімальний розмір пенсії шахтарям, які відпрацювали на підземних роботах не менш як 15 років для чоловіків та 7,5 років для жінок за списком № 1 виробництв, робіт, професій, посад і показників, затвердженим Кабінетом Міністрів України, встановлюється незалежно від місця останньої

роботи, у розмірі 80 відсотків середньої заробітної плати шахтаря, але не менш як три розміри прожиткового мінімуму, встановленого для осіб, які втратили працездатність; для обчислення розміру пенсій за віком за кожний повний рік стажу роботи на підземних роботах до страхового стажу додатково зараховується по одному року; дія статті 8 Закону поширюється також на пенсіонерів, пенсія яким була призначена до набрання чинності Законом.

Автор клопотання, посилаючись на долучені до конституційного звернення рішення Донецького апеляційного адміністративного суду, стверджує, що суди загальної юрисдикції у рішеннях, ухвалених за результатами розгляду справ про перерахунок вказаного виду пенсій, неоднозначно трактували та застосовували наведені положення Закону і положення списку № 1 щодо визначення осіб, які мають право на пенсію за віком на пільгових умовах, а це призвело до порушення його конституційних прав.

2. Конституційний Суд України, вирішуючи питання щодо відкриття конституційного провадження у справі у зв'язку із прийняттям Другою колегією суддів Конституційного Суду України Ухвали від 2 жовтня 2013 року про відмову у відкритті конституційного провадження у цій справі за статтею 45 Закону України «Про Конституційний Суд України», виходить з такого.

Згідно з пунктом 2 частини першої статті 150 Конституції України до повноважень Конституційного Суду України належить офіційне тлумачення Конституції України та законів України.

Відповідно до Закону України «Про Конституційний Суд України» у конституційному зверненні мають зазначатися положення Конституції України або законів України, які потребують тлумачення, а також обґрунтування необхідності в їх офіційному тлумаченні (пункти 3, 4 частини другої статті 42).

Конституційний Суд України в Ухвалі від 31 березня 2010 року № 15-у/2010 вказав, що «офіційне тлумачення і застосування правових норм є різними видами юридичної діяльності. Офіційним тлумаченням вважається діяльність компетентного органу державної влади щодо з'ясування і роз'яснення волі законодавця, матеріалізованої в нормі права (усвідомлення та роз'яснення смислу норм права з метою найбільш правильної їх реалізації). Правозастосовна діяльність полягає в індивідуалізації правових норм щодо конкретних суб'єктів і конкретних випадків, тобто в установленні фактичних обставин справи і підборі правових норм, які відповідають цим обставинам. Пошук та аналіз таких норм з метою їх застосування до конкретного випадку є складовою правозастосування. Надання консультацій чи роз'яснень з цього приводу не належить до повноважень Конституційного Суду України».

Проаналізувавши зміст конституційного звернення і доданих до нього матеріалів, Конституційний Суд України дійшов висновку, що автор клопотання, по суті, просить дати консультацію щодо правильного застосування правових норм судами загальної юрисдикції у його справі, що, відповідно до зазначеної позиції Конституційного Суду України, не можна ототожнювати з офіційним тлумаченням волі законодавця, матеріалізованої у нормі права. Крім того, Телегіна Г. Ю. фактично порушила питання про правозастосування судами загальної юрисдикції положень підзаконного нормативного акта — Постанови Кабінету Міністрів

України «Про затвердження списків виробництв, робіт, професій, посад і показників, зайнятість в яких дає право на пенсію за віком на пільгових умовах» від 16 січня 2003 року № 36 — стосовно умов праці, встановлених списком № 1, яке не належить до предметних повноважень Конституційного Суду України.

Наведене є підставою для відмови у відкритті конституційного провадження у справі згідно з пунктом 3 статті 45 Закону України «Про Конституційний Суд України» — непідвідомчість Конституційному Суду України питань, порушених у конституційному зверненні.

Враховуючи викладене та керуючись статтями 147, 150, 153 Конституції України, статтями 42, 45, 50 Закону України «Про Конституційний Суд України», Конституційний Суд України

у х в а л и в:

1. Відмовити у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним зверненням громадянки Телегіної Галини Юріївни щодо офіційного тлумачення положень статті 8, пункту 2 статті 10 Закону України «Про підвищення престижності шахтарської праці» від 2 вересня 2008 року № 345-VI зі змінами на підставі пункту 3 статті 45 Закону України «Про Конституційний Суд України» — непідвідомчість Конституційному Суду України питань, порушених у конституційному зверненні.

2. Ухвала Конституційного Суду України є остаточною.

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

УХВАЛА КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

про припинення конституційного провадження у справі за конституційним зверненням публічного акціонерного товариства «Луганське регіональне управління автобусних станцій» щодо офіційного тлумачення положень частин четвертої, п'ятої статті 36 Закону України «Про автомобільний транспорт»

м. Київ
22 жовтня 2013 року
№ 18-уп/2013

Справа № 1-6/2013

Конституційний Суд України у складі суддів:

Овчаренка В'ячеслава Андрійовича — головуючого,
Бауліна Юрія Васильовича,
Бринцева Василя Дмитровича,
Вдовіченка Сергія Леонідовича,
Головіна Анатолія Сергійовича,
Гультая Михайла Мирославовича,
Запорожця Михайла Петровича,
Касмініна Олександра Володимировича,
Колоса Михайла Івановича,
Литвинова Олександра Миколайовича,
Маркуш Марії Андріївни,
Пасенюка Олександра Михайловича — доповідача,
Сергейчука Олега Анатолійовича,
Стецюка Петра Богдановича,
Тупицького Олександра Миколайовича,
Шаптали Наталі Костянтинівни,

розглянув на пленарному засіданні справу за конституційним зверненням публічного акціонерного товариства «Луганське регіональне управління автобусних станцій» (далі — Товариство) щодо офіційного тлумачення положень частин четвертої, п'ятої статті 36 Закону України «Про автомобільний транспорт» від 5 квітня 2001 року № 2344–III (Відомості Верховної Ради України, 2001 р., № 22, ст. 105) з наступними змінами (далі — Закон).

Заслухавши суддю-доповідача Пасенюка О. М. та дослідивши матеріали справи, Конституційний Суд України

у с т а н о в и в:

1. Товариство звернулося до Конституційного Суду України з клопотанням дати офіційне тлумачення положень частин четвертої, п'ятої статті 36 Закону в

аспекті питання, чи має власник автостанції право отримувати за надання обов'язкових послуг автостанційний збір з усіх без виключення осіб, які придбавають проїзні квитки, у тому числі і з тих, кому чинним законодавством України надано пільги щодо проїзду автомобільним транспортом.

Необхідність в офіційному тлумаченні зазначених положень Закону автор клопотання мотивує неоднаковим їх застосуванням судами при вирішенні питання про правомірність стягнення власниками автостанцій автостанційного збору із пільгових категорій пасажирів. На підтвердження цього Товариство посилається на ухвалу Вищого адміністративного суду України від 22 лютого 2012 року, згідно з якою послуги автостанції є окремим видом послуг, за надання яких стягується автостанційний збір, що не є платою за проїзд, а тому пільги зі сплати вартості проїзду, встановлені статтею 37 Закону, не поширюються на оплату послуг автостанції, а також наводить постанову цього суду від 3 липня 2012 року, що містить протилежний висновок стосовно визнання протиправним стягнення власниками автостанцій автостанційного збору з громадян, які відповідно до Закону мають право безоплатного проїзду автомобільним транспортом.

2. Третя колегія суддів Конституційного Суду України Ухвалою від 17 січня 2013 року відкрила конституційне провадження у цій справі.

3. У процесі розгляду справи Конституційний Суд України дійшов висновку, що конституційне провадження у справі підлягає припиненню.

З огляду на те, що державна влада в Україні здійснюється на засадах її поділу на законодавчу, виконавчу та судову (частина перша статті 6 Конституції України), Конституційний Суд України не може втручатися у діяльність законодавчого органу державної влади та заповнювати прогалини у законах (Ухвала Конституційного Суду України від 10 березня 1998 року № 1-уп/98).

Проаналізувавши матеріали справи, Конституційний Суд України встановив, що в частині п'ятій статті 36 Закону закріплено загальне правило про те, що послуги автостанцій, крім послуг кімнати матері і дитини, для пасажирів є платними, а в частині четвертій цієї статті передбачено спеціальне правило щодо оплати обов'язкових послуг автостанцій, що надаються особам, які придбавають проїзні квитки: із них стягується особливий вид плати — автостанційний збір, що входить до вартості квитка. Що ж до оплати обов'язкових послуг пасажирами, які мають право безоплатного проїзду автомобільним транспортом загального користування, то Закон не містить приписів, які кореспондували б положенням абзацу четвертого частини другої статті 39, частини другої статті 42 Закону, відповідно до яких такі особи користуються послугами перевізника на підставі посвідчення особи, а договір перевезення вважається укладеним з моменту посадки їх в автобус.

У зв'язку з наведеним Конституційний Суд України вважає, що у Законі має місце прогалина у правовому регулюванні щодо оплати обов'язкових послуг автостанцій зазначеними категоріями пасажирів.

Відповідно до Закону України «Про Конституційний Суд України» однією з підстав для відмови у відкритті конституційного провадження у справі є невідомість Конституційному Суду України питань, порушених у конституційному звер-

ненні (пункт 3 статті 45). Якщо підстави для відмови у відкритті конституційного провадження будуть виявлені в процесі пленарного засідання, Конституційний Суд України припиняє конституційне провадження у справі (пункт 1 § 51 Регламенту Конституційного Суду України).

Оскільки Конституційний Суд України дійшов висновку щодо наявності прогалини у Законі, то це є підставою для припинення конституційного провадження у справі на підставі пункту 3 статті 45 Закону України «Про Конституційний Суд України».

Враховуючи наведене та керуючись статтями 147, 150, 153 Конституції України, статтями 45, 51, 52, 94 Закону України «Про Конституційний Суд України», пунктом 1 § 51 Регламенту Конституційного Суду України, Конституційний Суд України

у х в а л и в:

1. Припинити конституційне провадження у справі за конституційним зверненням публічного акціонерного товариства «Луганське регіональне управління автобусних станцій» щодо офіційного тлумачення положень частин четвертої, п'ятої статті 36 Закону України «Про автомобільний транспорт» від 5 квітня 2001 року № 2344–III на підставі пункту 3 статті 45 Закону України «Про Конституційний Суд України» — непідвідомчість Конституційному Суду України питань, порушених у конституційному зверненні.

2. Ухвала Конституційного Суду України є остаточною.

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

УХВАЛА КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

про відмову у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним зверненням громадян Снежкова Володимира Анатолійовича, Снежкової Ольги Володимирівни щодо офіційного тлумачення положень статті 8, частини третьої статті 22, статей 55, 124, пункту 8 частини третьої статті 129 Конституції України у системному зв'язку з пунктом 1 частини першої статті 355 Цивільного процесуального кодексу України, статтею 16 Цивільного кодексу України, пунктом 6 частини другої статті 36 Закону України «Про судоустрій і статус суддів»

м. Київ
5 листопада 2013 року
№ 50-у/2013

Справа № 2-53/2013

Конституційний Суд України у складі суддів:

Бауліна Юрія Васильовича — головуючого,
Бринцева Василя Дмитровича — доповідача,
Вдовіченка Сергія Леонідовича,
Головіна Анатолія Сергійовича,
Гультая Михайла Мирославовича,
Запорожця Михайла Петровича,
Касмініна Олександра Володимировича,
Колоса Михайла Івановича,
Маркуш Марії Андріївни,
Сергейчука Олега Анатолійовича,
Стецюка Петра Богдановича,
Тупицького Олександра Миколайовича,
Шаптали Наталі Костянтинівни,
Шишкіна Віктора Івановича,

розглянув на засіданні питання про відкриття конституційного провадження у справі за конституційним зверненням громадян Снежкова В. А., Снежкової О. В. щодо офіційного тлумачення положень статті 8, частини третьої статті 22, статей 55, 124, пункту 8 частини третьої статті 129 Конституції України у системному зв'язку з пунктом 1 частини першої статті 355 Цивільного процесуального кодексу України, статтею 16 Цивільного кодексу України, пунктом 6 частини другої статті 36 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 7 липня 2010 року № 2453–VI (Відомості Верховної Ради України, 2010 р., №№ 41–45, ст. 529).

Заслухавши суддю-доповідача Бринцева В. Д. та дослідивши матеріали справи, Конституційний Суд України

у с т а н о в и в:

1. Громадяни Снежков В. А., Снежкова О. В. звернулися до Конституційного Суду України з клопотанням дати офіційне тлумачення положень статті 8, частини третьої статті 22, статей 55, 124, пункту 8 частини третьої статті 129 Конституції України у системному зв'язку з пунктом 1 частини першої статті 355 Цивільного процесуального кодексу України, статтею 16 Цивільного кодексу України, пунктом 6 частини другої статті 36 Закону України «Про судоустрій і статус суддів».

Обґрунтовуючи необхідність в офіційному тлумаченні, автори клопотання посилаються на судові рішення, в яких, на їхню думку, неоднозначно застосовуються наведені положення, що мало наслідком порушення права на перегляд в касаційному порядку справи про відмову у задоволенні позову про встановлення факту умисної відмови Снежкової З. П. від використання свого права на приватизацію квартири, визнання права Снежкова В. А., Снежкової О. В. на приватизацію та захист порушених прав. На підтвердження цього до конституційного звернення долучено копії ухвал Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ та ухвал і постанов Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України, при прийнятті яких суд по-різному, на їхню думку, застосовував одні й ті самі норми матеріального права.

2. Конституційний Суд України, розглядаючи питання про відкриття конституційного провадження у справі у зв'язку із прийняттям Першою колегією суддів Конституційного Суду України Ухвали від 29 жовтня 2013 року про відмову у відкритті конституційного провадження у цій справі на підставі пункту 2 статті 45 Закону України «Про Конституційний Суд України», виходить з такого.

Відповідно до Закону України «Про Конституційний Суд України» у конституційному зверненні зазначаються статті (окремі положення) Конституції України або Закону України, тлумачення яких має бути дано Конституційним Судом України (пункт 3 частини другої статті 42); обґрунтування необхідності в офіційному тлумаченні положень Конституції України або законів України (пункт 4 частини другої статті 42); підставою для конституційного звернення щодо офіційного тлумачення Конституції України та законів України є наявність неоднозначного застосування положень Конституції України або законів України судами України, іншими органами державної влади, якщо суб'єкт права на конституційне звернення вважає, що це може призвести або призвело до порушення його конституційних прав і свобод (стаття 94).

У конституційному зверненні не визначено предмет офіційного тлумачення, а наведено лише положення Конституції України, законів України, проте не вказано, що саме в них є незрозумілим та потребує офіційного тлумачення. Конституційний Суд України неодноразово зазначав, що невизначеність предмета тлумачення унеможливує здійснення офіційної інтерпретації положень Конституції України та законів України (ухвали від 5 липня 2011 року № 25-у/2011, від 3 листопада 2011 року № 55-у/2011, від 18 грудня 2012 року № 35-у/2012, від 20 лютого 2013 року № 6-у/2013).

Зі змісту конституційного звернення та долучених до нього матеріалів не вбачається неоднозначного застосування судами України положень Конституції України та законів України, щодо яких Снежков В. А. та Снежкова О. В. просять дати офіційне тлумачення. Посилання на положення статей 55, 124 Конституції України є лише в постанові Верховного Суду України від 12 червня 2013 року. За правовою позицією Конституційного Суду України «матеріали, у яких відповідні положення Конституції України або законів України не застосовувалися, не можуть бути розглянуті Конституційним Судом України як такі, що підтверджують неоднозначне застосування таких положень судами України, іншими органами державної влади» (абзац четвертий пункту 2 мотивувальної частини Ухвали від 26 жовтня 2011 року № 54-у/2011).

Крім того, ухвалами та постановами судів касаційної інстанції, на які автори клопотання посилаються як на приклад неоднакового застосування одних і тих самих норм матеріального права в аналогічних правовідносинах, скасовані рішення судів попередніх інстанцій з передачею справ на новий розгляд. Як зазначав Конституційний Суд України, судові рішення, якими не закінчується розгляд справ по суті, не можуть вважатися підтвердженням неоднакового застосування судами положень Конституції України та законів України (ухвали від 20 квітня 1999 року № 4-у/99, від 26 вересня 2013 року № 42-у/2013).

Отже, конституційне звернення не відповідає вимогам статей 42, 94 Закону України «Про Конституційний Суд України», що є підставою для відмови у відкритті конституційного провадження у справі згідно з пунктом 2 статті 45 Закону України «Про Конституційний Суд України» — невідповідність конституційного звернення вимогам, передбаченим Конституцією України, цим законом.

Враховуючи викладене та керуючись статтею 153 Конституції України, статтями 42, 45, 50, 94 Закону України «Про Конституційний Суд України», Конституційний Суд України

у х в а л и в:

1. Відмовити у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним зверненням громадян Снежкова В. А., Снежкової О. В. щодо офіційного тлумачення положень статті 8, частини третьої статті 22, статей 55, 124, пункту 8 частини третьої статті 129 Конституції України у системному зв'язку з пунктом 1 частини першої статті 355 Цивільного процесуального кодексу України, статтею 16 Цивільного кодексу України, пунктом 6 частини другої статті 36 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 7 липня 2010 року № 2453-VI на підставі пункту 2 статті 45 Закону України «Про Конституційний Суд України» — невідповідність конституційного звернення вимогам, передбаченим Конституцією України, Законом України «Про Конституційний Суд України».

2. Ухвала Конституційного Суду України є остаточною.

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

УХВАЛА КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

про відмову у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним зверненням громадянина Устіменка Антона Олександровича щодо офіційного тлумачення положень частини другої статті 171² Кодексу адміністративного судочинства України у взаємозв'язку з положеннями статей 22, 55, 129 Конституції України

м. Київ
13 листопада 2013 року
№ 51-у/2013

Справа № 2-55/2013

Конституційний Суд України у складі суддів:

Винокурова Сергія Маркіяновича — головуючого, доповідача,
Бринцева Василя Дмитровича,
Вдовіченка Сергія Леонідовича,
Головіна Анатолія Сергійовича,
Гультая Михайла Мирославовича,
Запорожця Михайла Петровича,
Касмініна Олександра Володимировича,
Колоса Михайла Івановича,
Литвинова Олександра Миколайовича,
Маркуш Марії Андріївни,
Пасенюка Олександра Михайловича,
Сергейчука Олега Анатолійовича,
Стецюка Петра Богдановича,
Тупицького Олександра Миколайовича,
Шаптали Наталі Костянтинівни,
Шишкіна Віктора Івановича,

розглянув на засіданні питання про відкриття конституційного провадження у справі за конституційним зверненням громадянина Устіменка Антона Олександровича щодо офіційного тлумачення положень частини другої статті 171² Кодексу адміністративного судочинства України (далі — Кодекс) у взаємозв'язку з положеннями статей 22, 55, 129 Конституції України.

Заслухавши суддю-доповідача Винокурова С. М. та дослідивши матеріали справи, Конституційний Суд України

У С Т А Н О В И В:

1. Громадянин Устіменко А. О. звернувся до Конституційного Суду України з клопотанням дати офіційне тлумачення положень частини другої статті 171²

Кодексу у взаємозв'язку з положеннями статей 22, 55, 129 Конституції України в аспекті таких питань:

– чи визнається право на апеляційне оскарження рішень місцевих загальних судів як адміністративних судів у справах з приводу рішень, дій чи бездіяльності суб'єктів владних повноважень щодо притягнення до адміністративної відповідальності складовою права кожного на звернення до суду в контексті положень частин першої, другої статті 55, пункту 8 частини третьої статті 129 Конституції України;

– чи не обмежується право людини і громадянина на судовий захист, гарантоване положеннями статей 22, 55, 129 Конституції України, у зв'язку з доповненням Кодексу статтею 171² в редакції Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 7 липня 2010 року № 2453–VI.

Відповідно до частини другої статті 171² Кодексу «рішення місцевого загального суду як адміністративного суду у справах з приводу рішень, дій чи бездіяльності суб'єктів владних повноважень щодо притягнення до адміністративної відповідальності є остаточним і оскарженню не підлягає».

Підставою для конституційного звернення є наявність, як вважає автор клопотання, неоднозначного застосування судами України положень частини другої статті 171² Кодексу, що порушує передбачені Конституцією України права і свободи людини і громадянина та їх гарантії, зокрема право на оскарження постанов місцевого загального суду як адміністративного суду в апеляційному та касаційному порядку.

Необхідність в офіційному тлумаченні вказаних положень Кодексу суб'єкт права на конституційне звернення обґрунтовує тим, що, на його думку, процесуальними гарантіями забезпечення законності й обґрунтованості судових рішень є можливість їх оскарження і перевірки, а перегляд в апеляційному порядку судових рішень, що не набули законної сили, є додатковою гарантією відновлення порушених прав і охоронюваних законом інтересів людини і громадянина. Однак, як зазначено у конституційному зверненні, обмеження права на апеляційне та касаційне оскарження рішення місцевого загального суду як адміністративного суду у справах з приводу рішень, дій чи бездіяльності суб'єктів владних повноважень щодо притягнення до адміністративної відповідальності, передбачене частиною другою статті 171² Кодексу, суттєво звужує (позбавляє) право громадян на справедливий судовий захист, яке гарантується статтею 55 Конституції України. На думку Устіменка А. О., положення частини другої статті 171² Кодексу не відповідають положенням статей 22, 55, 129 Конституції України.

2. Конституційний Суд України, розглядаючи питання про відкриття конституційного провадження у справі у зв'язку з прийняттям Третьою колегією суддів Конституційного Суду України Ухвали від 4 листопада 2013 року про відмову у відкритті конституційного провадження у цій справі на підставі пункту 1 статті 45 Закону України «Про Конституційний Суд України», виходить з такого.

У конституційному зверненні фактично порушується питання щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частини другої статті 171² Кодексу. Проте згідно зі статтею 150 Конституції України та статтею 40 Закону України «Про Конституційний Суд України» вирішення питань про відповідність

Конституції України (конституційність) законів України розглядається за поданням Президента України, не менш як сорока п'яти народних депутатів України, Верховного Суду України, Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, Верховної Ради Автономної Республіки Крим. Цей перелік є вичерпним, і громадяни України не належать до суб'єктів права на конституційне подання з питань конституційності законів та інших правових актів.

Отже, громадянин Устіменко А. О. не є суб'єктом права на конституційне подання, що є підставою для відмови у відкритті конституційного провадження у справі згідно з пунктом 1 статті 45 Закону України «Про Конституційний Суд України».

Враховуючи викладене та керуючись статтями 147, 150, 153 Конституції України, статтями 40, 42, 45, 50 Закону України «Про Конституційний Суд України», Конституційний Суд України

у х в а л и в:

1. Відмовити у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним зверненням громадянина Устіменка Антона Олександровича щодо офіційного тлумачення положень частини другої статті 171² Кодексу адміністративного судочинства України у взаємозв'язку з положеннями статей 22, 55, 129 Конституції України на підставі пункту 1 статті 45 Закону України «Про Конституційний Суд України» — відсутність встановленого Конституцією України, Законом України «Про Конституційний Суд України» права на конституційне подання.

2. Ухвала Конституційного Суду України є остаточною.

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

УХВАЛА КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

про відмову у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним зверненням громадянина Харачка Геннадія Тимофійовича щодо офіційного тлумачення положень частини першої статті 148 Кодексу законів про працю України

м. К и ї в
19 листопада 2013 року
№ 53-у/2013

Справа № 2-56/2013

Конституційний Суд України у складі суддів:

Бауліна Юрія Васильовича — головуєчого, доповідача,
Бринцева Василя Дмитровича,
Вдовіченка Сергія Леонідовича,
Головіна Анатолія Сергійовича,
Гультая Михайла Мирославовича,
Запорожця Михайла Петровича,
Касмініна Олександра Володимировича,
Колоса Михайла Івановича,
Литвинова Олександра Миколайовича,
Маркуш Марії Андріївни,
Пасенюка Олександра Михайловича,
Сергейчука Олега Анатолійовича,
Стецюка Петра Богдановича,
Тупицького Олександра Миколайовича,
Шаптали Наталі Костянтинівни,

розглянув на засіданні питання про відкриття конституційного провадження у справі за конституційним зверненням громадянина Харачка Геннадія Тимофійовича щодо офіційного тлумачення положень частини першої статті 148 Кодексу законів про працю України.

Заслухавши суддю-доповідача Бауліна Ю. В. та дослідивши матеріали справи, Конституційний Суд України

У С Т А Н О В И В:

1. Громадянин Харачко Г. Т. звернувся до Конституційного Суду України з клопотанням дати офіційне тлумачення положень частини першої статті 148 Кодексу законів про працю України (далі — Кодекс) в аспекті такого питання: з якого дня має обчислюватися місячний строк для застосування дисциплінарного стягнення — з дня, коли про проступок дізнався власник або уповноважений ним орган, який має право на застосування дисциплінарного стягнення, чи з дня, коли проступок виявлено посадовою особою, до обов'язків якої належить контроль за

дотриманням трудової дисципліни; а також скасувати рішення судів загальної юрисдикції першої, апеляційної та касаційної інстанцій, якими йому відмовлено в поновленні на роботі і знятті дисциплінарного стягнення, а справу направити на новий розгляд.

Необхідність в офіційному тлумаченні положень частини першої статті 148 Кодексу автор клопотання обґрунтовує неоднозначним, на його думку, їх застосуванням судами касаційної інстанції, що призвело до порушення його права бути захищеним державою від незаконного звільнення, гарантованого частиною шостою статті 43 Конституції України. На підтвердження цього до конституційного звернення додано копії ухвал судової колегії в цивільних справах Верховного Суду України від 19 липня 2000 року та колегії суддів судової палати в цивільних справах Верховного Суду України від 14 листопада 2003 року.

2. Конституційний Суд України, розглядаючи питання про відкриття конституційного провадження у справі у зв'язку з прийняттям Першою колегією суддів Конституційного Суду України Ухвали від 7 листопада 2013 року про відмову у відкритті конституційного провадження у цій справі на підставі пунктів 2, 3 статті 45 Закону України «Про Конституційний Суд України», виходить з такого.

Відповідно до Закону України «Про Конституційний Суд України» у конституційному зверненні має міститися обґрунтування необхідності в офіційному тлумаченні положень Конституції України або законів України (пункт 4 частини другої статті 42); підставою для конституційного звернення щодо офіційного тлумачення Конституції України та законів України є наявність неоднозначного застосування положень Конституції України або законів України судами України, іншими органами державної влади, якщо суб'єкт права на конституційне звернення вважає, що це може призвести або призвело до порушення його конституційних прав і свобод (стаття 94).

Згідно з правовою позицією Конституційного Суду України під неоднозначним застосуванням положень Конституції України або законів України слід розуміти різне застосування одних і тих же норм цих правових актів судами України, іншими органами державної влади за однакових юридично значимих обставин (Ухвала від 12 травня 2010 року № 31-у/2010).

Аналіз конституційного звернення та доданих до нього матеріалів дає підстави для висновку, що автор клопотання не долучив копій рішень судів, які підтверджують неоднозначне застосування судами положень частини першої статті 148 Кодексу. Ухвалою судової колегії в цивільних справах Верховного Суду України від 19 липня 2000 року у справі № 6-124п00, на яку Харачко Г. Т. посилається як на приклад неоднакового застосування одних і тих самих норм матеріального права в аналогічних правовідносинах, скасовано рішення судів попередніх інстанцій з передачею справи на новий розгляд до суду першої інстанції, який постановив ухвалу про припинення провадження у справі у зв'язку з відмовою позивача від позову і прийняттям цієї відмови судом.

Отже, конституційне звернення не відповідає вимогам, передбаченим статтями 42, 94 Закону України «Про Конституційний Суд України», що є підставою для відмови у відкритті конституційного провадження у справі у цій частині згідно з пунктом 2 статті 45 цього закону.

Крім того, суб'єктом права на конституційне звернення заявлено клопотання щодо скасування рішень судів загальної юрисдикції з направленням справи на новий розгляд, що відповідно до статті 14 Закону України «Про Конституційний Суд України» не належить до повноважень Конституційного Суду України і є підставою для відмови у відкритті конституційного провадження згідно з пунктом 3 статті 45 цього закону.

Враховуючи викладене та керуючись статтями 147, 150, 153 Конституції України, статтями 42, 45, 50, 94 Закону України «Про Конституційний Суд України», Конституційний Суд України

У Х В А Л И В:

1. Відмовити у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним зверненням громадянина Харачка Геннадія Тимофійовича щодо офіційного тлумачення положень частини першої статті 148 Кодексу законів про працю України на підставі пунктів 2, 3 статті 45 Закону України «Про Конституційний Суд України» — невідповідність конституційного звернення вимогам, передбаченим цим законом, та невідомість Конституційному Суду України питань, порушених у конституційному зверненні.

2. Ухвала Конституційного Суду України є остаточною.

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

УХВАЛА КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

про відмову у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним зверненням громадянки Гаєвої Катерини Юхимівни щодо офіційного тлумачення положень статей 207, 1056¹, 1247, 1257 Цивільного кодексу України, статей 213, 335, 336, 338, 344, 345, 346, 355, 356, 360 Цивільного процесуального кодексу України

м. К и ї в
20 листопада 2013 року
№ 54-у/2013

Справа № 2-51/2013

Конституційний Суд України у складі суддів:

Пасенюка Олександра Михайловича — головуючого,
Бринцева Василя Дмитровича,
Вдовіченка Сергія Леонідовича — доповідача,
Головіна Анатолія Сергійовича,
Гультая Михайла Мирославовича,
Запорожця Михайла Петровича,
Касмініна Олександра Володимировича,
Литвинова Олександра Миколайовича,
Маркуш Марії Андріївни,
Сергейчука Олега Анатолійовича,
Стецюка Петра Богдановича,
Тупицького Олександра Миколайовича,
Шаптали Наталі Костянтинівни,

розглянув на засіданні питання про відкриття конституційного провадження у справі за конституційним зверненням громадянки Гаєвої Катерини Юхимівни щодо офіційного тлумачення положень статей 207, 1056¹, 1247, 1257 Цивільного кодексу України, статей 213, 335, 336, 338, 344, 345, 346, 355, 356, 360 Цивільного процесуального кодексу України.

Заслухавши суддю-доповідача Вдовіченка С. Л. та дослідивши матеріали справи, Конституційний Суд України

У С Т А Н О В И В:

1. Громадянка Гаєва К. Ю. звернулася до Конституційного Суду України з клопотанням дати офіційне тлумачення положень статей 207, 1056¹, 1247, 1257 Цивільного кодексу України, статей 213, 335, 336, 338, 344, 345, 346, 355, 356, 360 Цивільного процесуального кодексу України щодо визначення підстав допуску справи до провадження Верховного Суду України.

Як вважає автор клопотання, підставою для конституційного звернення є неоднозначне застосування вказаних положень Вищим спеціалізованим судом України з розгляду цивільних і кримінальних справ, що призвело, на думку Гаєвої К. Ю., до порушення її конституційних прав і свобод.

2. Конституційний Суд України, розглядаючи питання щодо відкриття конституційного провадження у справі у зв'язку з прийняттям Третьою колегією суддів Конституційного Суду України Ухвали від 24 жовтня 2013 року про відмову у відкритті конституційного провадження у цій справі на підставі пункту 2 статті 45 Закону України «Про Конституційний Суд України», виходить з такого.

Відповідно до Закону України «Про Конституційний Суд України» у конституційному зверненні зазначаються статті (окремі положення) Конституції України або законів України, тлумачення яких має бути дано Конституційним Судом України (пункт 3 частини другої статті 42); обґрунтування необхідності в офіційному тлумаченні положень Конституції України або законів України (пункт 4 частини другої статті 42); факти неоднозначного застосування положень Конституції України або законів України судами України, іншими органами державної влади, якщо суб'єкт права на конституційне звернення вважає, що це може призвести або призвело до порушення його конституційних прав і свобод (стаття 94).

З аналізу конституційного звернення вбачається, що автор клопотання не визначив предмета офіційного тлумачення. Гаєва К. Ю. лише навела положення статей 207, 1056¹, 1247, 1257 Цивільного кодексу України, статей 213, 335, 336, 338, 344, 345, 346, 355, 356, 360 Цивільного процесуального кодексу України, не вказавши, що саме в них є незрозумілим та потребує офіційного тлумачення.

Конституційний Суд України неодноразово зазначав, що невизначеність предмета тлумачення унеможлиблює здійснення офіційної інтерпретації положень Конституції України та законів України (ухвали від 5 липня 2011 року № 25-у/2011, від 20 лютого 2013 року № 6-у/2013, від 22 травня 2013 року № 21-у/2013).

Отже, викладене дає підстави стверджувати, що конституційне звернення не відповідає вимогам пункту 3 частини другої статті 42 Закону України «Про Конституційний Суд України», що згідно з пунктом 2 статті 45 цього закону є підставою для відмови у відкритті конституційного провадження у справі.

Враховуючи викладене та керуючись статтею 153 Конституції України, статтями 42, 45, 50, 94 Закону України «Про Конституційний Суд України», Конституційний Суд України

у х в а л и в:

1. Відмовити у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним зверненням громадянки Гаєвої Катерини Юхимівни щодо офіційного тлумачення положень статей 207, 1056¹, 1247, 1257 Цивільного кодексу України, статей 213, 335, 336, 338, 344, 345, 346, 355, 356, 360 Цивільного процесуального кодексу України на підставі пункту 2 статті 45 Закону України «Про

Конституційний Суд України» — невідповідність конституційного звернення вимогам, передбаченим цим законом.

2. Ухвала Конституційного Суду України є остаточною.

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

УХВАЛА КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

про відмову у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним зверненням громадянина Докука Єгора Сергійовича щодо офіційного тлумачення положень частини п'ятої статті 24 Закону України «Про регулювання містобудівної діяльності»

м. К и ї в

26 листопада 2013 року

№ 57-у/2013

Справа № 2-57/2013

Конституційний Суд України у складі суддів:

Овчаренка В'ячеслава Андрійовича — головуючого,
Бауліна Юрія Васильовича — доповідача,
Бринцева Василя Дмитровича,
Вдовіченка Сергія Леонідовича,
Головіна Анатолія Сергійовича,
Гультая Михайла Мирославовича,
Запорожця Михайла Петровича,
Касмініна Олександра Володимировича,
Колоса Михайла Івановича,
Литвинова Олександра Миколайовича,
Маркуш Марії Андріївни,
Пасенюка Олександра Михайловича,
Сергейчука Олега Анатолійовича,
Стецюка Петра Богдановича,
Тупицького Олександра Миколайовича,
Шаптали Наталі Костянтинівни,
Шишкіна Віктора Івановича,

розглянув на засіданні питання про відкриття конституційного провадження у справі за конституційним зверненням Докука Є. С. щодо офіційного тлумачення положень частини п'ятої статті 24 Закону України «Про регулювання містобудівної діяльності» від 17 лютого 2011 року № 3038–VI (Відомості Верховної Ради України, 2011 р., № 34, ст. 343) з наступними змінами (далі — Закон).

Заслухавши суддю-доповідача Бауліна Ю. В. та дослідивши матеріали справи, Конституційний Суд України

у с т а н о в и в:

1. Громадянин Докуко Є. С. звернувся до Конституційного Суду України з клопотанням дати офіційне тлумачення положень частини п'ятої статті 24 Закону щодо права громадян на отримання інформації про наявність на території відпо-

відної адміністративно-територіальної одиниці земель державної та комунальної власності, не наданих у користування, що можуть бути використані під забудову, про наявність обмежень і обтяжень земельних ділянок, містобудівні умови та обмеження в містобудівному і державному земельному кадастрах.

Необхідність в офіційному тлумаченні зазначених положень Закону суб'єкт права на конституційне звернення обґрунтовує неоднозначним, як він вважає, їх застосуванням судами, що порушує його конституційне право на доступ до публічної інформації та принцип прозорості й відкритості діяльності суб'єктів владних повноважень, закріплені у Законі України «Про доступ до публічної інформації» від 13 січня 2011 року № 2939-VI.

На підтвердження своїх доводів Доуко Є. С. долучив до конституційного звернення копії судових рішень, зокрема постанови Ворошиловського районного суду міста Донецька від 11 липня 2013 року та ухвали Донецького апеляційного адміністративного суду від 13 грудня 2011 року, роздрукованої з Єдиного державного реєстру судових рішень.

2. Конституційний Суд України, розглядаючи питання про відкриття конституційного провадження у справі у зв'язку з прийняттям Першою колегією суддів Конституційного Суду України Ухвали від 11 листопада 2013 року про відмову у відкритті конституційного провадження у цій справі на підставі пункту 2 статті 45 Закону України «Про Конституційний Суд України», виходить з такого.

Відповідно до Закону України «Про Конституційний Суд України» у конституційному зверненні зазначаються статті (окремі положення) Конституції України або законів України, тлумачення яких має бути дано Конституційним Судом України, та обґрунтування необхідності в їх офіційному тлумаченні (пункти 3, 4 частини другої статті 42); підставою для конституційного звернення щодо офіційного тлумачення Конституції України та законів України є наявність неоднозначного застосування положень Конституції України або законів України судами України, іншими органами державної влади, якщо суб'єкт права на конституційне звернення вважає, що це може призвести або призвело до порушення його конституційних прав і свобод (стаття 94).

У конституційному зверненні автор клопотання не конкретизував предмета офіційного тлумачення, тобто не вказав, що саме є незрозумілим і потребує роз'яснення у положеннях частини п'ятої статті 24 Закону. Конституційний Суд України неодноразово вказував, що невизначеність предмета тлумачення унеможлиблює здійснення офіційної інтерпретації положень Конституції України та законів України (ухвали від 5 липня 2011 року № 25-у/2011, від 3 листопада 2011 року № 55-у/2011, від 18 грудня 2012 року № 35-у/2012, від 20 лютого 2013 року № 6-у/2013).

Крім того, Конституційний Суд України зазначав, що під неоднозначним застосуванням судами України положень Конституції чи законів України розуміється різне застосування одних і тих же їх норм за однакових юридично значимих обставин в судових рішеннях, які набули законної сили (абзац третій пункту 2 мотивувальної частини Ухвали від 22 листопада 2011 року № 58-у/2011).

Аналіз конституційного звернення та доданих до нього матеріалів свідчить, що ухвалу апеляційного адміністративного суду Донецької області від 13 грудня

2011 року, яку суб'єкт права на конституційне звернення пропонує взяти до уваги як обґрунтування наявності неоднакового застосування положень частини п'ятої статті 24 Закону, скасовано судом касаційної інстанції з передачею справи на новий розгляд для встановлення фактичних обставин, що мають значення для правильного вирішення справи. Однак за правовою позицією Конституційного Суду України скасовані судові рішення не можуть братися до уваги при вирішенні питання про неоднозначність застосування судами положень Конституції України та законів України (ухвали від 30 листопада 2006 року № 15-у/2006; від 26 вересня 2013 року № 42-у/2013).

Таким чином, конституційне звернення не відповідає вимогам, передбаченим статтями 42, 94 Закону України «Про Конституційний Суд України», що є підставою для відмови у відкритті конституційного провадження у справі згідно з пунктом 2 статті 45 цього закону.

Враховуючи викладене та керуючись статтею 153 Конституції України, статтями 42, 45, 50, 94 Закону України «Про Конституційний Суд України», Конституційний Суд України

У Х В А Л И В:

1. Відмовити у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним зверненням громадянина Докука Єгора Сергійовича щодо офіційного тлумачення положень частини п'ятої статті 24 Закону України «Про регулювання містобудівної діяльності» від 17 лютого 2011 року № 3038–VI на підставі пункту 2 статті 45 Закону України «Про Конституційний Суд України» — невідповідність конституційного звернення вимогам, передбаченим Конституцією України, Законом України «Про Конституційний Суд України».

2. Ухвала Конституційного Суду України є остаточною.

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

УХВАЛА КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

про відмову у відкритті конституційного провадження
у справі за конституційним зверненням громадянки
Каніболоцької Ольги Олександрівни щодо офіційного
тлумачення положень частини третьої статті 184 Кодексу законів
про працю України

м. К и ї в
27 листопада 2013 року
№ 58-у/2013

Справа № 2-60/2013

Конституційний Суд України у складі суддів:

Овчаренка В'ячеслава Андрійовича — головуючого,
Бауліна Юрія Васильовича,
Бринцева Василя Дмитровича,
Вдовіченка Сергія Леонідовича,
Головіна Анатолія Сергійовича,
Гультая Михайла Мирославовича,
Запорожця Михайла Петровича,
Касмініна Олександра Володимировича,
Колоса Михайла Івановича,
Литвинова Олександра Миколайовича — доповідача,
Маркуш Марії Андріївни,
Пасенюка Олександра Михайловича,
Сергейчука Олега Анатолійовича,
Стецюка Петра Богдановича,
Тупицького Олександра Миколайовича,
Шаптали Наталі Костянтинівни,
Шишкіна Віктора Івановича,

розглянув на засіданні питання про відкриття конституційного провадження у справі за конституційним зверненням громадянки Каніболоцької Ольги Олександрівни щодо офіційного тлумачення положень частини третьої статті 184 Кодексу законів про працю України (далі — Кодекс).

Заслухавши суддю-доповідача Литвинова О. М. та дослідивши матеріали справи, Конституційний Суд України

у с т а н о в и в:

1. Громадянка Каніболоцька О. О. звернулася до Конституційного Суду України з клопотанням дати офіційне тлумачення положень частини третьої статті 184 Кодексу в аспекті таких питань:

— чи залежить застосування гарантій, передбачених частиною третьою статті 184 Кодексу, від своєчасного повідомлення працівницею роботодавця про свою вагітність;

— чи є наявність вагітності на день звільнення працівниці у зв'язку із закінченням строку трудового договору безумовною підставою для поновлення звільненої особи на раніше займаній посаді у разі невиконання роботодавцем вимоги частини третьої статті 184 Кодексу щодо обов'язкового працевлаштування.

Обґрунтовуючи необхідність в офіційному тлумаченні вказаних положень Кодексу, Каніболоцька О. О. стверджує, що суди України, на рішення яких вона посилається у конституційному зверненні, по-різному застосовували їх за однакових юридично значимих обставин у справах однієї й тієї самої категорії, що призвело до порушення її конституційного права на працю.

2. Конституційний Суд України, розглядаючи питання про відкриття конституційного провадження у справі у зв'язку з прийняттям Першою колегією суддів Конституційного Суду України Ухвали від 14 листопада 2013 року про відмову у відкритті конституційного провадження у цій справі на підставі пункту 3 статті 45 Закону України «Про Конституційний Суд України», виходить з такого.

У Конституції України визначено вичерпний перелік питань, підвідомчих Конституційному Суду України, зокрема офіційне тлумачення Конституції України та законів України (статті 147, 150).

За правовою позицією Конституційного Суду України офіційне тлумачення і застосування правових норм є різними видами юридичної діяльності. Офіційним тлумаченням вважається діяльність компетентного органу державної влади щодо з'ясування і роз'яснення волі законодавця, матеріалізованої в нормі права (усвідомлення та роз'яснення смислу норм права з метою найбільш правильної їх реалізації). Правозастосовна діяльність полягає в індивідуалізації правових норм щодо конкретних суб'єктів і конкретних випадків, тобто в установленні фактичних обставин справи і підборі правових норм, які відповідають цим обставинам. Пошук та аналіз таких норм з метою їх застосування до конкретного випадку є складовою правозастосування. Надання консультацій чи роз'яснень з цього приводу не належить до повноважень Конституційного Суду України (Ухвала від 31 березня 2010 року № 15-у/2010).

Порушені в конституційному зверненні питання безпосередньо не пов'язані із з'ясуванням змісту положень частини третьої статті 184 Кодексу, у яких ідеться про обов'язкове працевлаштування вагітних жінок у випадку їх звільнення після закінчення строку трудового договору. Автор клопотання хоче з'ясувати залежність застосування гарантій, передбачених вказаними положеннями, від своєчасного повідомлення працівницею роботодавця про вагітність у разі звільнення у зв'язку із закінченням строку трудового договору, а також те, чи може бути вагітність працівниці у цьому випадку безумовною підставою для поновлення її на раніше займаній посаді, що є намаганням отримати юридичну консультацію щодо застосування положень частини третьої статті 184 Кодексу у справі за його позовом.

Наведене є підставою для відмови у відкритті конституційного провадження у справі згідно з пунктом 3 статті 45 Закону України «Про Конституційний Суд

України» — невідомість Конституційному Суду України питань, порушених у конституційному зверненні.

Враховуючи викладене та керуючись статтею 153 Конституції України, статтями 45, 50 Закону України «Про Конституційний Суд України», Конституційний Суд України

у х в а л и в:

1. Відмовити у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним зверненням громадянки Каніboloцької Ольги Олександрівни щодо офіційного тлумачення положень частини третьої статті 184 Кодексу законів про працю України на підставі пункту 3 статті 45 Закону України «Про Конституційний Суд України» — невідомість Конституційному Суду України питань, порушених у конституційному зверненні.

2. Ухвала Конституційного Суду України є остаточною.

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

УХВАЛА КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

про відмову у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним поданням Державної судової адміністрації України щодо офіційного тлумачення положення абзацу другого частини першої статті 142 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» у системному зв'язку зі статтею 55 Бюджетного кодексу України

м. К и ї в

Справа № 2-61/2013

27 листопада 2013 року

№ 59-у/2013

Конституційний Суд України у складі суддів:

Овчаренка В'ячеслава Андрійовича — головуючого,
Бауліна Юрія Васильовича,
Бринцева Василя Дмитровича,
Вдовіченка Сергія Леонідовича,
Головіна Анатолія Сергійовича,
Гультая Михайла Мирославовича,
Запорожця Михайла Петровича,
Касмініна Олександра Володимировича,
Колоса Михайла Івановича,
Литвинова Олександра Миколайовича,
Маркуш Марії Андріївни,
Пасенюка Олександра Михайловича,
Сергейчука Олега Анатолійовича,
Стецюка Петра Богдановича,
Тупицького Олександра Миколайовича — доповідача,
Шаптали Наталі Костянтинівни,
Шишкіна Віктора Івановича,

розглянув на засіданні питання про відкриття конституційного провадження у справі за конституційним поданням Державної судової адміністрації України щодо офіційного тлумачення положення абзацу другого частини першої статті 142 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 7 липня 2010 року № 2453-VI (Відомості Верховної Ради України, 2010 р., №№ 41–45, ст. 529) (далі — Закон) у системному зв'язку зі статтею 55 Бюджетного кодексу України (далі — Кодекс).

Заслухавши суддю-доповідача Тупицького О. М. та дослідивши матеріали конституційного подання, Конституційний Суд України

у с т а н о в и в:

1. Державна судова адміністрація України звернулася до Конституційного Суду України щодо офіційного тлумачення положення абзацу другого частини

першої статті 142 Закону, яким встановлено, що бюджетні призначення на утримання судів належать до захищених статей видатків Державного бюджету України, у системному зв'язку зі статтею 55 Кодексу, якою визначено захищені видатки бюджету.

Обґрунтовуючи необхідність в офіційному тлумаченні, автор клопотання вказує, що Державна казначейська служба України (далі — Казначейство України) систематично затримує оплату рахунків (платіжних доручень) судів, а це ставить під загрозу їх належне функціонування, а також наголошує, що органи Казначейства України затримують платежі, які мають здійснюватися за рахунок коштів спеціального фонду Державного бюджету України, який формується з коштів судового збору.

На думку суб'єкта права на конституційне подання, така ситуація викликана неправильним розумінням органами Казначейства України положення абзацу другої частини першої статті 142 Закону, відповідно до якого видатки на утримання судів належать до захищених статей видатків Державного бюджету України.

Зокрема, при здійсненні платежів за зобов'язаннями розпорядників бюджетних коштів Казначейство України надає пріоритет забезпеченню захищених видатків бюджету, керуючись положеннями частини другої статті 55 Кодексу та нормативно-правових актів Міністерства фінансів України. Однак у переліку захищених видатків Державного бюджету України окремої статті про видатки на утримання судів немає.

Посилаючись на статтю 130 Конституції України та відповідні правові позиції Конституційного Суду України щодо забезпечення державою фінансування та належних умов функціонування судів і діяльності суддів, Державна судова адміністрація України вказує на «неоднозначне тлумачення органами державної влади положення абзацу другої частини першої статті 142 Закону» та просить дати офіційне тлумачення цього положення стосовно того, чи є захищеними видатками бюджету в розумінні статті 55 Кодексу:

- бюджетні призначення на утримання судів;
- бюджетні призначення за спеціальним фондом Державного бюджету України, джерелом формування якого є кошти судового збору.

2. Конституційний Суд України, розглядаючи питання про відкриття конституційного провадження у справі у зв'язку з прийняттям Другою колегією суддів Конституційного Суду України Ухвали від 14 листопада 2013 року про відмову у відкритті конституційного провадження у цій справі, виходить з такого.

Порушені в конституційному поданні питання стосуються віднесення видатків на утримання судів до захищених видатків бюджету, обсяг яких відповідно до статті 55 Кодексу не може змінюватися при здійсненні скорочення затверджених бюджетних призначень шляхом внесення змін до закону про Державний бюджет України. Розглядаючи питання захищеності бюджетних видатків на утримання судів, Конституційний Суд України зазначив, що видатки Державного бюджету України на утримання судової влади захищені безпосередньо Конституцією України і не можуть бути скорочені органами законодавчої або виконавчої влади (абзац сьомий пункту 2 мотивувальної частини Рішення від 24 червня 1999 року № 6-рп/99 у справі про фінансування судів).

Конституційний Суд України розглядає питання, які йому підвідомчі відповідно до положень статті 150 Конституції України та Закону України «Про Конституційний Суд України».

Аналіз конституційного подання та доданих до нього матеріалів дає підстави для висновку, що автор клопотання фактично констатує наявність неузгодженості між положеннями абзацу другого частини першої статті 142 Закону та статті 55 Кодексу щодо переліку захищених статей видатків Державного бюджету України. Однак, як неодноразово зазначав Конституційний Суд України у своїх ухвалах, усунення розбіжностей між законодавчими нормами належить до повноважень Верховної Ради України (ухвали Конституційного Суду України від 19 лютого 2004 року № 14-у/2004, від 2 лютого 2010 року № 4-у/2010). Отже, такі питання непідвідомчі Конституційному Суду України.

Таким чином, непідвідомчість Конституційному Суду України питань, порушених у конституційному поданні, є підставою для відмови у відкритті конституційного провадження у справі згідно з пунктом 3 статті 45 Закону України «Про Конституційний Суд України».

Враховуючи викладене та керуючись статтями 147, 150, 153 Конституції України, статтями 45, 48, 50 Закону України «Про Конституційний Суд України», Конституційний Суд України

у х в а л и в:

1. Відмовити у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним поданням Державної судової адміністрації України щодо офіційного тлумачення положення абзацу другого частини першої статті 142 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 7 липня 2010 року № 2453–VI у системному зв'язку зі статтею 55 Бюджетного кодексу України на підставі пункту 3 статті 45 Закону України «Про Конституційний Суд України» — непідвідомчість Конституційному Суду України питань, порушених у конституційному поданні.

2. Ухвала Конституційного Суду України є остаточною.

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

УХВАЛА КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

про відмову у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним зверненням громадянина Марченка Леоніда Федоровича щодо офіційного тлумачення положень частини четвертої статті 42 Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» у редакції Закону України «Про Державний бюджет України на 2008 рік та про внесення змін до деяких законодавчих актів України» від 28 грудня 2007 року № 107-VI

м. Київ
5 грудня 2013 року
№ 62-у/2013

Справа № 2-65/2013

Конституційний Суд України у складі суддів:

Бауліна Юрія Васильовича — головуючого,
Бринцева Василя Дмитровича,
Вдовіченка Сергія Леонідовича,
Головіна Анатолія Сергійовича,
Гультая Михайла Мирославовича,
Запорожця Михайла Петровича,
Касмініна Олександра Володимировича,
Колоса Михайла Івановича,
Литвинова Олександра Миколайовича,
Маркуш Марії Андріївни,
Пасенюка Олександра Михайловича — доповідача,
Сергейчука Олега Анатолійовича,
Стецюка Петра Богдановича,
Тупицького Олександра Миколайовича,
Шаптали Наталі Костянтинівни,
Шишкіна Віктора Івановича,

розглянув на засіданні питання про відкриття конституційного провадження у справі за конституційним зверненням громадянина Марченка Леоніда Федоровича щодо офіційного тлумачення положень частини четвертої статті 42 Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» від 9 липня 2003 року № 1058-IV (Відомості Верховної Ради України, 2003 р., №№ 49–51, ст. 376) у редакції Закону України «Про Державний бюджет України на 2008 рік та про внесення змін до деяких законодавчих актів України» від 28 грудня 2007 року № 107-VI (Відомості Верховної Ради України, 2008 р., №№ 5–8, ст. 78) (далі — Закон).

Заслухавши суддю-доповідача Пасенюка О. М. та дослідивши матеріали справи, Конституційний Суд України

У С Т А Н О В И В:

1. Громадянин Марченко Леонід Федорович звернувся до Конституційного Суду України з клопотанням дати офіційне тлумачення положень частини четвертої статті 42 Закону щодо перерахунку пенсії після її призначення особам, які продовжували працювати.

Необхідність в офіційному тлумаченні названих положень Закону автор клопотання обґрунтовує неоднозначним їх застосуванням судами загальної юрисдикції, що, на думку Марченка Л. Ф., призвело до порушення його права на отримання пенсії, передбаченого статтею 46 Конституції України.

На підтвердження різної судової практики Марченко Л. Ф. долучив до конституційного звернення копії прийнятих у його справі постанов Київського районного суду міста Полтави від 21 грудня 2010 року та Харківського апеляційного адміністративного суду від 11 квітня 2012 року.

2. Конституційний Суд України, вирішуючи питання щодо відкриття конституційного провадження у справі у зв'язку з прийняттям Третьою колегією суддів Конституційного Суду України Ухвали від 26 листопада 2013 року про відмову у відкритті конституційного провадження у цій справі, виходить з такого.

Згідно із Законом України «Про Конституційний Суд України» підставою для конституційного звернення щодо офіційного тлумачення Конституції України та законів України є наявність неоднозначного застосування положень Конституції України або законів України судами України, іншими органами державної влади, якщо суб'єкт права на конституційне звернення вважає, що це може призвести або призвело до порушення його конституційних прав і свобод (стаття 94); у конституційному зверненні має зазначатися обґрунтування необхідності в офіційному тлумаченні положень Конституції України або законів України (пункт 4 частини другої статті 42).

Аналіз конституційного звернення та доданих до нього копій судових рішень дає підстави для висновку, що автор клопотання не довів фактів неоднозначного застосування положень частини четвертої статті 42 Закону. Єдиним рішенням у справі, яке набрало законної сили, є постанова Харківського апеляційного адміністративного суду від 11 квітня 2012 року. За правовою позицією Конституційного Суду України «рішення судів загальної юрисдикції різних інстанцій у конкретній справі між тими самими сторонами, про той же предмет і з тих же підстав не визнається фактом неоднозначного застосування норми закону» (Ухвала від 13 жовтня 2005 року № 36-у/2005).

Отже, недоведеність неоднозначного застосування положень Закону судами є підставою для відмови у відкритті конституційного провадження у справі згідно з пунктом 2 статті 45 Закону України «Про Конституційний Суд України».

Враховуючи викладене та керуючись статтею 153 Конституції України, статтями 42, 45, 50, 94 Закону України «Про Конституційний Суд України», Конституційний Суд України

у х в а л и в:

1. Відмовити у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним зверненням громадянина Марченка Леоніда Федоровича щодо офіційного тлумачення положень частини четвертої статті 42 Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» від 9 липня 2003 року № 1058–IV у редакції Закону України «Про Державний бюджет України на 2008 рік та про внесення змін до деяких законодавчих актів України» від 28 грудня 2007 року № 107–VI на підставі пункту 2 статті 45 Закону України «Про Конституційний Суд України» — невідповідність конституційного звернення вимогам, передбаченим Конституцією України та Законом України «Про Конституційний Суд України».

2. Ухвала Конституційного Суду України є остаточною.

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

УХВАЛА КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

про відмову у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним зверненням громадянки Яцини Раїси Григорівни щодо офіційного тлумачення положень статті 1166 Цивільного кодексу України, статті 221 Цивільного процесуального кодексу України

м. Київ

10 грудня 2013 року

№ 63-у/2013

Справа № 2-58/2013

Конституційний Суд України у складі суддів:

Бауліна Юрія Васильовича — головуючого,
Бринцева Василя Дмитровича,
Вдовіченка Сергія Леонідовича,
Головіна Анатолія Сергійовича — доповідача,
Гультая Михайла Мирославовича,
Касмініна Олександра Володимировича,
Колоса Михайла Івановича,
Маркуш Марії Андріївни,
Пасенюка Олександра Михайловича,
Стецюка Петра Богдановича,
Тупицького Олександра Миколайовича,
Шаптали Наталі Костянтинівни,
Шишкіна Віктора Івановича,

розглянув на засіданні питання про відкриття конституційного провадження у справі за конституційним зверненням громадянки Яцини Раїси Григорівни щодо офіційного тлумачення положень статті 1166 Цивільного кодексу України, статті 221 Цивільного процесуального кодексу України.

Заслухавши суддю-доповідача Головіна А. С. та дослідивши матеріали справи, Конституційний Суд України

У С Т А Н О В И В:

1. Громадянка Яцина Р. Г. звернулася до Конституційного Суду України з клопотанням дати офіційне тлумачення положень статті 1166 Цивільного кодексу України (далі — ЦК України), якими визначаються загальні підстави відповідальності за завдану майнову шкоду, та статті 221 Цивільного процесуального кодексу України (далі — ЦПК України), що встановлюють порядок роз'яснення рішення суду у справі.

Необхідність в офіційному тлумаченні вказаних положень Яцина Р. Г. обґрунтовує їх неоднозначним, як вона вважає, застосуванням судами загальної юрисдикції та наголошує, що це призвело до порушення її конституційних прав.

2. Конституційний Суд України, розглядаючи питання про відкриття конституційного провадження у справі у зв'язку з прийняттям Другою колегією суддів Конституційного Суду України Ухвали від 12 листопада 2013 року про відмову у відкритті конституційного провадження у цій справі на підставі пункту 2 статті 45 Закону України «Про Конституційний Суд України», виходить з такого.

Відповідно до Закону України «Про Конституційний Суд України» у конституційному зверненні зазначаються статті (окремі положення) Конституції України або законів України, тлумачення яких має бути дано Конституційним Судом України, та обґрунтування необхідності в їх офіційному тлумаченні (пункти 3, 4 частини другої статті 42); підставою для конституційного звернення щодо офіційного тлумачення Конституції України та законів України є наявність неоднозначного застосування положень Конституції України або законів України судами України, іншими органами державної влади, якщо суб'єкт права на конституційне звернення вважає, що це може призвести або призвело до порушення його конституційних прав і свобод (стаття 94).

Неоднозначним застосуванням положень Конституції України або законів України є різне застосування одних і тих норм цих правових актів судами України, іншими органами державної влади за однакових юридично значимих обставин (Ухвала Конституційного Суду України від 19 травня 2010 року № 34-у/2010).

Аналіз конституційного звернення та долучених до нього копій рішень судів загальної юрисдикції дає підстави для висновку, що Яцина Р. Г. не навела фактів неоднозначного застосування положень статті 1166 ЦК України. У доданих рішеннях ідеться про одні й ті самі правовідносини щодо відшкодування майнової шкоди за її позовними вимогами і підтверджується однозначне застосування положень цієї статті. Не доведено також, що суди загальної юрисдикції неоднозначно застосували положення статті 221 ЦПК України, оскільки автор клопотання надав лише копію однієї ухвали суду, якою відмовлено у задоволенні заяви про роз'яснення його рішення.

Крім того, Яцина Р. Г. не конкретизувала предмета тлумачення та не вказала, які саме приписи статті 1166 ЦК України, статті 221 ЦПК України потребують офіційного тлумачення. За правовою позицією Конституційного Суду України невизначеність предмета тлумачення унеможливує здійснення офіційної інтерпретації положень Конституції України та законів України (Ухвала від 20 лютого 2013 року № 6-у/2013).

Отже, конституційне звернення не відповідає положенням статей 42, 94 Закону України «Про Конституційний Суд України», що є підставою для відмови у відкритті конституційного провадження у справі згідно з пунктом 2 статті 45 Закону України «Про Конституційний Суд України».

Враховуючи викладене та керуючись статтею 153 Конституції України, статтями 42, 45, 50, 94 Закону України «Про Конституційний Суд України», Конституційний Суд України

у х в а л и в :

1. Відмовити у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним зверненням громадянки Яцини Раїси Григорівни щодо офіційного тлумачення положень статті 1166 Цивільного кодексу України, статті 221 Цивільного

процесуального кодексу України на підставі пункту 2 статті 45 Закону України «Про Конституційний Суд України» — невідповідність конституційного звернення вимогам, передбаченим Конституцією України, цим законом.

2. Ухвала Конституційного Суду України є остаточною.

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

УХВАЛА КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

про відмову у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним зверненням громадянина Кравченка Павла Андрійовича щодо офіційного тлумачення положень частини третьої статті 364 Кримінального кодексу України

м. Київ
12 грудня 2013 року
№ 67-у/2013

Справа № 2-67/2013

Конституційний Суд України у складі суддів:

Овчаренка В'ячеслава Андрійовича — головуєчого,
Бауліна Юрія Васильовича,
Бринцева Василя Дмитровича — доповідача,
Вдовіченка Сергія Леонідовича,
Головіна Анатолія Сергійовича,
Гультая Михайла Мирославовича,
Запорожця Михайла Петровича,
Касмініна Олександра Володимировича,
Колоса Михайла Івановича,
Литвинова Олександра Миколайовича,
Маркуш Марії Андріївни,
Пасенюка Олександра Михайловича,
Стецюка Петра Богдановича,
Тупицького Олександра Миколайовича,
Шаптали Наталі Костянтинівни,
Шишкіна Віктора Івановича,

розглянув на засіданні питання про відкриття конституційного провадження у справі за конституційним зверненням громадянина Кравченка Павла Андрійовича щодо офіційного тлумачення положень частини третьої статті 364 Кримінального кодексу України.

Заслухавши суддю-доповідача Бринцева В. Д. та дослідивши матеріали справи, Конституційний Суд України

У С Т А Н О В И В :

1. Громадянин Кравченко П. А. звернувся до Конституційного Суду України з клопотанням дати офіційне тлумачення положень частини третьої статті 364 Кримінального кодексу України (далі — Кодекс) в аспекті питання, чи належать окремі категорії працівників митних органів Міністерства доходів і зборів України до правоохоронних органів.

Необхідність в офіційному тлумаченні зазначених положень Кодексу Кравченко П. А. обґрунтовує неправильним, на його думку, віднесенням судами України працівників митних органів до правоохоронних органів та невідповідністю судової практики з цього питання положенням чинного законодавства України. До конституційного звернення долучено копії вироків Ужгородського міськрайонного суду Закарпатської області, Богунського районного суду міста Житомира, Євпаторійського міського суду Автономної Республіки Крим, роздруковані з Єдиного державного реєстру судових рішень.

Автор клопотання — керуючий адвокатським бюро Павла Кравченка — підставами звернення до Конституційного Суду України вважає усталену судову практику стосовно кваліфікації діянь, вчинених працівниками митних органів, як «вчинення злочину працівником правоохоронного органу» (частина третя статті 364 Кодексу), що призводить до надмірної суворості покарання окремих осіб (зокрема, його клієнтів).

2. Конституційний Суд України, розглядаючи питання про відкриття конституційного провадження у справі у зв'язку з прийняттям Першою колегією суддів Конституційного Суду України Ухвали від 27 листопада 2013 року про відмову у відкритті конституційного провадження у цій справі на підставі пункту 1 статті 45 Закону України «Про Конституційний Суд України», виходить з такого.

Відповідно до Закону України «Про Конституційний Суд України» суб'єктами права на конституційне звернення з питань дачі висновків Конституційним Судом України у справах щодо офіційного тлумачення Конституції та законів України є громадяни України, іноземці, особи без громадянства та юридичні особи (пункт 4 статті 13, стаття 43), які вважають, що неоднозначне застосування положень Конституції України або законів України судами України, іншими органами державної влади може призвести або призвело до порушення їх конституційних прав і свобод (стаття 94).

За правовою позицією Конституційного Суду України конституційне звернення може бути внесене особою, яка є суб'єктом відповідних правовідносин та має підстави стверджувати про порушення або можливість порушення її конституційних прав і свобод внаслідок неоднозначного застосування норм Конституції або законів України судами України, іншими органами державної влади, а тому прагне отримати офіційну інтерпретацію норм, які регулюють такі відносини, з метою забезпечення реалізації чи захисту своїх прав та свобод (ухвали від 31 травня 2011 року № 15-у/2011, від 8 жовтня 2013 року № 46-у/2013).

Аналіз матеріалів справи дає підстави для висновку, що акти суду, на які посилається Кравченко П. А., не приймалися щодо нього особисто та не порушують його прав і свобод.

За таких обставин Конституційний Суд України вважає, що автор клопотання не має встановленого Конституцією України та Законом України «Про Конституційний Суд України» права на конституційне звернення щодо офіційного тлумачення положень частини третьої статті 364 Кодексу, що є підставою для відмови у відкритті конституційного провадження у справі відповідно до пункту 1 статті 45 Закону України «Про Конституційний Суд України».

Враховуючи викладене та керуючись статтею 153 Конституції України, статтями 43, 45, 50, 94 Закону України «Про Конституційний Суд України», Конституційний Суд України

у х в а л и в:

1. Відмовити у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним зверненням громадянина Кравченка Павла Андрійовича щодо офіційного тлумачення положень частини третьої статті 364 Кримінального кодексу України на підставі пункту 1 статті 45 Закону України «Про Конституційний Суд України» — відсутність встановленого Конституцією України та Законом України «Про Конституційний Суд України» права на конституційне звернення.

2. Ухвала Конституційного Суду України є остаточною.

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

УХВАЛА КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

про відмову у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним зверненням громадянина Трачука Юрія Миколайовича щодо офіційного тлумачення положень пунктів 2, 3 частини першої статті 23 Кодексу законів про працю України

м. Київ
17 грудня 2013 року
№ 69-у/2013

Справа № 2-70/2013

Конституційний Суд України у складі суддів:

Овчаренка В'ячеслава Андрійовича — головуючого, доповідача,
Бринцева Василя Дмитровича,
Вдовіченка Сергія Леонідовича,
Головіна Анатолія Сергійовича,
Гультая Михайла Мирославовича,
Запорожця Михайла Петровича,
Касмініна Олександра Володимировича,
Колоса Михайла Івановича,
Литвинова Олександра Миколайовича,
Маркуш Марії Андріївни,
Пасенюка Олександра Михайловича,
Сергейчука Олега Анатолійовича,
Стецюка Петра Богдановича,
Тупицького Олександра Миколайовича,
Шаптали Наталі Костянтинівни,
Шишкіна Віктора Івановича,

розглянув на засіданні питання про відкриття конституційного провадження у справі за конституційним зверненням громадянина Трачука Юрія Миколайовича щодо офіційного тлумачення положень пунктів 2, 3 частини першої статті 23 Кодексу законів про працю України (далі — Кодекс).

Заслухавши суддю-доповідача Овчаренка В. А. та дослідивши матеріали справи, Конституційний Суд України

У С Т А Н О В И В:

1. Громадянин Трачук Ю. М. звернувся до Конституційного Суду України з клопотанням дати офіційне тлумачення положень пунктів 2, 3 частини першої статті 23 Кодексу в аспекті питання, чи потрібно сторонам у разі укладання трудового договору на визначений строк або на час виконання певної роботи обов'язково вказувати чіткий строк, на який або до якого укладено такий договір, або конкретну роботу, з виконанням якої сторони пов'язують закінчення строку дії трудового договору.

Необхідність в офіційному тлумаченні вказаних положень Кодексу автор клопотання обґрунтовує неоднозначним, на його думку, їх застосуванням судами загальної юрисдикції, оскільки за аналогічних обставин в одному випадку трудовий договір було визнано таким, що укладений на невизначений строк, а в іншому — строковим. Неоднозначне застосування вказаних положень, як вважає суб'єкт права на конституційне звернення, порушує його конституційні права на працю та захист від незаконного звільнення.

До конституційного звернення Трачук Ю. М. долучив копії рішення Рівненського міського суду Рівненської області від 6 грудня 2012 року, ухвали апеляційного суду Рівненської області від 28 лютого 2013 року, ухвали Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 25 березня 2013 року у справі, у якій він був стороною, а також копії рішення Малиновського районного суду міста Одеси від 10 липня 2012 року і наказу Державного агентства України з інвестицій та розвитку «Про утворення державної бюджетної установи «Рівненський регіональний центр інвестицій та розвитку» від 27 липня 2010 року № 11.

2. Конституційний Суд України, розглядаючи питання про відкриття конституційного провадження у справі у зв'язку з прийняттям Другою колегією суддів Конституційного Суду України Ухвали від 28 листопада 2013 року про відмову у відкритті конституційного провадження у цій справі на підставі пункту 2 статті 45 Закону України «Про Конституційний Суд України», виходить з такого.

Відповідно до Закону України «Про Конституційний Суд України» у конституційному зверненні має зазначатися обґрунтування необхідності в офіційному тлумаченні положень Конституції України або законів України (пункт 4 частини другої статті 42); підставою для конституційного звернення щодо офіційного тлумачення Конституції України та законів України є наявність неоднозначного застосування положень Конституції України або законів України судами України, іншими органами державної влади, якщо суб'єкт права на конституційне звернення вважає, що це може призвести або призвело до порушення його конституційних прав і свобод (стаття 94).

Порушуючи питання про надання офіційного тлумачення зазначених положень Кодексу, автор клопотання не наводить фактів неоднозначного їх застосування. Під час прийняття судами рішень застосовувались різні правові норми: в одному випадку — положення пункту 3 частини першої статті 23 Кодексу, в іншому — положення пункту 1 частини першої цієї статті. Положення пункту 2 частини першої статті 23 Кодексу у долучених до конституційного звернення копіях судових рішень взагалі не згадується.

Під неоднозначним застосуванням положень Конституції України або законів України слід розуміти різне застосування одних і тих же норм цих правових актів судами України, іншими органами державної влади за однакових юридично значимих обставин (Ухвала Конституційного Суду України від 12 травня 2010 року № 31-у/2010).

Отже, за відсутності рішень, із яких вбачалося б неоднозначне застосування судами вказаних положень Кодексу, конституційне провадження не може бути відкрите у зв'язку з невідповідністю конституційного звернення вимогам ста-

тей 42, 94 Закону України «Про Конституційний Суд України», що є підставою для відмови у відкритті конституційного провадження у справі згідно з пунктом 2 статті 45 Закону України «Про Конституційний Суд України» — невідповідність конституційного звернення вимогам, передбаченим Конституцією України, цим законом.

Враховуючи викладене та керуючись статтею 153 Конституції України, статтями 42, 45, 50, 94 Закону України «Про Конституційний Суд України», Конституційний Суд України

у х в а л и в:

1. Відмовити у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним зверненням громадянина Трачука Юрія Миколайовича щодо офіційного тлумачення положень пунктів 2, 3 частини першої статті 23 Кодексу законів про працю України на підставі пункту 2 статті 45 Закону України «Про Конституційний Суд України» — невідповідність конституційного звернення вимогам, передбаченим Конституцією України, цим законом.

2. Ухвала Конституційного Суду України є остаточною.

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

АКТИ ПРЕЗИДЕНТА УКРАЇНИ

УКАЗ ПРЕЗИДЕНТА УКРАЇНИ

**Про відзначення державними нагородами України
з нагоди Дня Соборності та Свободи України**

Витяг

За значний особистий внесок у соціально-економічний, науково-технічний, культурно-освітній розвиток Української держави, вагомі трудові досягнення, багаторічну сумлінну працю постановляю:

Нагородити орденом «За заслуги» III ступеня

ІРХУ

Юрія Богдановича — наукового консультанта судді Конституційного Суду України

Нагородити медаллю «За працю і звитягу»

ШОСТЕНКО

Оксану Іванівну — наукового консультанта судді Конституційного Суду України

Президент України

В. ЯНУКОВИЧ

м. Київ

22 січня 2014 року

№ 27/2014

УКАЗ ПРЕЗИДЕНТА УКРАЇНИ

Про відзначення державними нагородами України

Витяг

За значний особистий внесок у розвиток ветеранського руху, патріотичне виховання молоді та з нагоди Дня вшанування учасників бойових дій на території інших держав постановляю:

Нагородити орденом «За заслуги» II ступеня

ПАВЛЕНКА

Саву Андрійовича — учасника бойових дій в Афганістані, м. Київ

Президент України

В. ЯНУКОВИЧ

м. Київ

12 лютого 2014 року

№ 72/2014

ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА КОНСТИТУЦІЙНОЇ ЮРИСДИКЦІЇ**Конституційна скарга та конституційне звернення:
порівняльне дослідження****М. Гультай**

суддя Конституційного Суду України, кандидат юридичних наук

У статті з урахуванням основ теорії порівняльно-правового методу здійснюється компаративний аналіз конституційної скарги та конституційного звернення фізичних і юридичних осіб щодо тлумачення Конституції та законів України, послідовно викладаються відмінні характеристики елементів правового механізму їх функціонування. Обґрунтовується висновок про те, що конституційне звернення є досить ефективним засобом прямого індивідуального доступу до конституційного правосуддя, проте не може вважатися повноцінним заміником «класичної» конституційної скарги. Пропонується оптимальна модель конституційної скарги для України.

Ключові слова: конституційна скарга, конституційне звернення щодо тлумачення Конституції та законів України, конституційне правосуддя, права людини, засоби правового захисту.

Протягом останнього десятиліття в Україні активно ведеться пошук шляхів удосконалення національних засобів захисту прав і свобод людини і громадянина. Важливе місце в правозахисному механізмі України належить єдиному органу конституційної юрисдикції — Конституційному Суду України. У зв'язку з цим серед провідних вітчизняних конституціоналістів, які плідно працюють над проблемами конституційного правосуддя (Ю. Барабаш, А. Головін, П. Євграфов, В. Кампо, А. Петришин, А. Портнов, А. Селіванов, В. Скомороха, А. Стрижак, П. Ткачук, В. Тихий, В. Шаповал, С. Шевчук та інші), ведеться дискусія про необхідність запровадження в Україні інституту конституційної скарги.

У найбільш широкому сенсі сутність конституційної скарги при всій розмаїтості її моделей полягає у визнанні за фізичними та юридичними особами права звертатися до органів конституційної юрисдикції з письмовою заявою про перевірку конституційності законів та інших правових актів, що порушують гарантовані конституцією права і свободи¹. Конституційна скарга — апробований провідними країнами світу ефективний засіб захисту основних прав людини, зміцнення верховенства права й розвитку демократії. Ці три ключові цінності є основою європейського конституціоналізму, що відображає загальну конституційну спадщину і ліберально-правову аксіологію².

¹ Гультай М. Функціональні характеристики інституту конституційної скарги та модель його впровадження в Україні / М. М. Гультай // Вісник Конституційного Суду України. — 2011. — № 4–5. — С. 185–193.

² Див.: Речицький В. В. Основні цінності сучасного конституціоналізму // Конституційна юрисдикція : підручник / Ю. Г. Барабаш, І. І. Дахова, О. П. Євсєєв та ін. / за ред. Ю. Г. Барабаша та А. О. Селіванова. — Х. : Право, 2012. — С. 25–29.

Однак конституційне законодавство України передбачає унікальний інститут — конституційне звернення щодо тлумачення Конституції та законів України (далі — конституційне звернення). На думку деяких відомих конституціоналістів (П. Ткачука, В. Шаповала, В. Тихого та інших), цей правовий засіб компенсує відсутність в Україні інституту конституційної скарги. Окремі дослідники називають інститут конституційного звернення «обмеженим видом індивідуальної конституційної скарги»¹. Проте науково обґрунтовану відповідь на питання про співвідношення конституційної скарги й конституційного звернення може дати лише компаративний аналіз цих конституційно-правових інститутів, який дозволить визначити їх схожість і відмінність, а також запропонувати шляхи удосконалення доступу фізичних і юридичних осіб до конституційного правосуддя в Україні з метою захисту їхніх прав і свобод. На вирішення зазначених завдань і спрямована ця стаття.

Насамперед зупинимося на основах порівняльно-правового методу дослідження. Одним із його базових принципів виступає принцип порівнянності розглянутих явищ, інститутів і установ, суть якого полягає у тому, що в процесі підготовки й проведення компаративних досліджень слід чітко дотримуватися вимоги, відповідно до якої «об'єкти порівняння мають бути порівнянними», інакше кажучи, між ними в обов'язковому порядку повинен існувати прямий зв'язок. Питання про порівнянність різних явищ вирішується залежно від наявності в них загальних рис, ознак належності їх до того самого роду або виду, подібних структур і функцій, загальної сфери застосування, подібних завдань і цільових настанов². При цьому зіставлення об'єктів дослідження повинне здійснюватися на підставі певних ознак, властивостей, тобто так званих порівняльних характеристик.

З метою проведення порівняльного аналізу конституційної скарги й конституційного звернення такими критеріями можуть виступати елементи правового механізму функціонування конституційної скарги, виділені завдяки поєднанню індуктивних та дедуктивних прийомів дослідження багатьох національних моделей конституційних скарг, що дозволить вивчати їх за єдиною логічною схемою в компаративному аспекті. У більшості наукових досліджень щодо проблематики конституційної скарги так чи інакше аналізуються окремі елементи правового механізму функціонування конституційної скарги (хоча й не застосовується сам термін), що дозволяє нам виділити такі його основні складові³:

- суб'єкти, наділені правом звернення з конституційною скаргою до органу конституційної юрисдикції;
- предмет (об'єкт) конституційної скарги, тобто коло юридичних актів, які підлягають оскарженню щодо їх неконституційності;

¹ Проблеми та перспективи запровадження індивідуальної конституційної скарги в Україні : моногр. / О. В. Петришин, Ю. Г. Барабаш, С. Г. Серьогіна, І. І. Бодрова. — К. : Атіка-Н, 2010. — С. 36.

² Марченко М. Н. Курс сравнительного правоведения / М. Н. Марченко. — М. : ООО «Городец-издат», 2002. — С. 36–37.

³ Див.: Гультай М. До питання про необхідність впровадження конституційної скарги в Україні / М. М. Гультай // Вісник Конституційного Суду України. — 2010. — № 6. — С. 116–118.

— підстава для подання конституційної скарги, якою є порушення гарантованих Основним Законом прав і свобод актами, діями чи бездіяльністю уповноважених органів державної влади або їх посадовими особами. Саме цей елемент правового механізму функціонування конституційної скарги поєднує всі її моделі і є її характерною ознакою;

— процесуальні умови прийнятності конституційної скарги (так звані фільтри), тобто коло формально-юридичних обставин і умов, що враховуються при вирішенні питання про відкриття конституційного провадження за індивідуальною скаргою або про відмову в його відкритті. Такими процесуальними умовами є вичерпання всіх інших засобів правового захисту конституційних прав і свобод, що були порушені; дотримання вимог щодо форми конституційної скарги, строків звернення тощо;

— нарешті, завершальним елементом правового механізму функціонування конституційної скарги є юридичні наслідки рішень органів конституційного контролю, прийнятих за результатами розгляду таких скарг, а також сфера їх дії в часі та за колом осіб.

Виходячи з викладених методологічних передумов схожість (порівнянність) конституційної скарги та конституційного звернення насамперед свідчить про їх належність до єдиного родового поняття, яким є індивідуальний доступ до конституційного правосуддя. Форми й засоби такого доступу детально викладені в доповіді Європейської комісії «За демократію через право» (Венеціанської Комісії) «Про індивідуальний доступ до конституційного правосуддя» (85-е пленарне засідання, Венеція, 17–18 грудня 2010 року), що спрямована на сприяння розвитку внутрішньодержавних засобів правового захисту від порушень прав людини¹. Відповідно до неї прямий індивідуальний доступ включає всі юридичні засоби, надані особі для безпосереднього звернення до конституційного суду з питань конституційності нормативного або індивідуального акта без посередництва інших органів. До таких засобів належать як «класичні моделі» прямого індивідуального доступу: публічна скарга (*actio popularis*), квазіпублічна скарга (*quasi actio popularis*), індивідуальна пропозиція, процедура *amparo*, нормативна і повна конституційні скарги², так і «нетипові» національні моделі, у тому числі конституційне звернення з питань офіційного тлумачення Конституції та законів України.

Відповідно до Закону України «Про Конституційний Суд України» від 16 жовтня 1996 року № 422/96-ВР (далі — Закон) конституційне звернення — це письмове клопотання до Конституційного Суду України про необхідність офіційного

¹ Тут і далі: Draft Study on Individual Access to Constitutional Justice on the basis of comments by Mr. G. Harutyunyan, Ms. A. Nussberger, Mr P. Paczolay. European Commission for Democracy Through Law (Venice Commission) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : [http://www.venice.coe.int/webforms/documents/CDL-JU\(2010\)018rev-e.aspx#P165_13720](http://www.venice.coe.int/webforms/documents/CDL-JU(2010)018rev-e.aspx#P165_13720).

² Див.: Арутюнян Г. Г. Індивідуальна конституційна жалоба: європейские тенденции системного развития / Г. Г. Арутюнян // Конституционализм: уроки, вызовы, гарантии : сб. избр. публ. и выступлений на междунар. форумах, посвящ. дан. проблематике. — К. : Логос, 2011. — С. 75–76; Гультай М. Вопросы усовершенствования индивидуального доступа к конституционному правосудию в Украине / М. М. Гультай // Захист прав людини органами конституційної юстиції: можливості і проблеми індивідуального доступу : матеріали міжнар. конф. (м. Київ, 16 верес. 2011 р.) / Конституц. Суд України ; відп. ред. А. С. Головін. — К. : Логос, 2011. — С. 261–267.

тлумачення Конституції України та законів України з метою забезпечення реалізації чи захисту конституційних прав та свобод людини і громадянина, а також прав юридичної особи (стаття 42 Закону). Таке визначення прямо вказує на функціональну спрямованість конституційного звернення — забезпечення та захист конституційних прав і свобод, що споріднює його з інститутом конституційної скарги.

Суб'єктами права на конституційне звернення є громадяни України, іноземці, особи без громадянства та юридичні особи (стаття 43 Закону). Тобто доступ до конституційного правосуддя на підставі конституційного звернення, як і «класичної конституційної скарги», здійснюється в індивідуальному або колективному порядку.

Предметом конституційної скарги залежно від її моделей можуть бути як нормативні акти: закони або їх окремі положення, міжнародні договори, нормативні акти глави держави, уряду, інші нормативно-правові акти, у тому числі в окремих країнах — нормативні акти органів місцевого самоврядування (у випадку «нормативної» конституційної скарги), так і індивідуальні акти — правозастосовні акти адміністративних органів і остаточні судові рішення (у випадку «повної» конституційної скарги). Конституція України (статті 147, 150), а також Закон однозначно визначають перелік актів, що можуть бути об'єктом тлумачення Конституційного Суду України. Такими актами є Конституція України та закони України, при цьому йдеться про чинну Конституцію і закони України, прийняті як до, так і після набрання чинності Конституцією України. Закони, що не вступили в дію, або такі, що втратили чинність, не можуть бути предметом конституційного звернення¹. У зв'язку з тим, що конституційне звернення стосується офіційного тлумачення тільки зазначених нормативно-правових актів вищої юридичної сили, Венеціанська Комісія дійшла висновку, що таке звернення в Україні «по суті виконує функцію нормативної конституційної скарги»².

Підставою для конституційного звернення є наявність «неоднозначного застосування положень Конституції України або законів України» судами України, іншими органами державної влади, якщо суб'єкт права на конституційне звернення вважає, що це може призвести або призвело до порушення його конституційних прав і свобод (стаття 94 Закону). При цьому законодавство не вимагає, щоб неоднозначне застосування було виявлено в рішеннях вищих судових інстанцій або інших державних органів, що можна вважати більш сприятливим для громадян, ніж вичерпання всіх засобів захисту прав і свобод в інших судових або адміністративних органах як необхідна умова прийнятності конституційних скарг у багатьох національних моделях³.

¹ Конституційна юрисдикція : підручник / Ю. Г. Барабаш, І. І. Дахова, О. П. Євсєєв та ін. / за ред. Ю. Г. Барабаша та А. О. Селіванова. — Х. : Право, 2012. — С. 62.

² Див. пункт 78 Доповіді Венеціанської Комісії «Про індивідуальний доступ до конституційного правосуддя» (85 пленарне засідання, Венеція, 17–18 грудня 2010 р.)

³ Про проблему «неоднозначного застосування» детальніше див.: *Скомороха В. Є.* Конституційна юрисдикція в Україні: проблеми теорії, методології і практики. — К. : «МП Леся», 2007. — С. 484; *Тихий В.* Захист прав і свобод людини Конституційним Судом України за індивідуальними зверненнями / В. Тихий // *Механізм захисту прав і свобод людини в Україні.* — К. : Інститут адвокатури, 1999. — С. 6–13; *Ткачук П.* Питання доступу

В українській юридичній літературі неодноразово зазначалося, що за змістом Закону однозначне, але таке, що посягає на права і свободи, застосування Конституції або законів України не є підставою для конституційного звернення. Проте сам Конституційний Суд України виходить із розширеного тлумачення цього положення й розглядає конституційні звернення осіб також у випадках, коли існує хоча й однозначне, але неправильне (неконституційне) застосування тих чи інших положень Конституції або законів України, що, на думку заявника, може призвести або призвело до порушення його конституційних прав¹. Однак відповідне положення повинно одержати закріплення на законодавчому рівні.

Стаття 42 Закону встановлює також формальні вимоги до конституційного звернення, а саме: як і конституційна скарга, воно має бути подане в письмовій формі, містити відомості про заявника та його представника, вказівки на статті (окремі положення) Конституції або Закону України, тлумачення яких повинне бути дане Конституційним Судом України; обґрунтування необхідності в офіційному тлумаченні; дані щодо інших документів і матеріалів, на які посилаються суб'єкти права на конституційне звернення, а також їх копії з переліком долучених документів і матеріалів. Конституційне звернення, документи та інші матеріали подаються у трьох примірниках.

Невідповідність конституційного звернення вимогам, передбаченим Конституцією України та Законом, є однією з підстав для відмови у відкритті конституційного провадження, зазначених у статті 45 Закону. Водночас строк подачі конституційного звернення Законом не передбачений, тоді як стосовно конституційних скарг, як правило, встановлюється строк для їх подачі, що обчислюється з моменту прийняття акта (дії або бездіяльності), предмета оскарження, а також заснованого на ньому рішення правозастосовного органу, що порушує конституційні права і свободи (у випадку «нормативної» конституційної скарги).

На думку провідних спеціалістів у галузі конституційної юстиції (А. Головіна, П. Ткачука, В. Шаповала, В. Тихого та інших), про спорідненість інститутів конституційного звернення й конституційної скарги свідчить також положення частини другої статті 95 Закону, відповідно до якого у разі якщо при тлумаченні закону України (його окремих положень) було встановлено наявність ознак його невідповідності Конституції України, Конституційний Суд України у цьому ж провадженні вирішує питання щодо неконституційності цього закону. І це є логічним, адже офіційному тлумаченню підлягають тільки ті норми законів, що відповідають Основному Закону. Таким чином, в Україні на законодавчому рівні передбачено можливість захисту прав і свобод фізичних і юридичних осіб шляхом визнання неконституційності застосованого закону в результаті розгляду органом конституційної юрисдикції конституційного звернення про його офіційне тлумачення².

громадян до конституційного правосуддя в Україні / П. Ткачук // Вісник Конституційного Суду України. — 2011. — № 4–5. — С. 77–78.

¹ Тихий В. Захист конституційних прав і свобод Конституційним Судом України за зверненнями фізичних і юридичних осіб / В. Тихий // Вісник Конституційного Суду України. — 2001. — № 2. — С. 70.

² Наприклад, Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням громадянина Діяка Івана Васильовича та конституційним поданням 49 народних депутатів України про офіційне тлумачення положення частини шостої статті 29 Закону України

В. Скомороха стверджує, що таким чином Конституційний Суд України забезпечує права і свободи не лише суб'єкта звернення, а й широкого кола осіб. Це значно підсилює потенціал єдиного органу конституційної юрисдикції в сфері захисту прав і свобод людини і громадянина та робить менш значущою проблему відсутності інституту конституційної скарги в Україні¹. В. Тихий доходить ще категоричнішого висновку, вважаючи, що «таким чином, Конституцією і законами України особам фактично надається можливість подавати конституційні скарги до Конституційного Суду України про захист своїх конституційних прав»².

З таким твердженням важко погодитися, оскільки, по-перше, у випадку конституційного звернення щодо офіційного тлумачення Конституції та законів України може бути здійснений нормоконтроль тільки стосовно положень законів, тоді як за конституційною скаргою нормоконтроль може здійснюватися щодо ширшого кола правових актів.

По-друге, хоча рішення Конституційного Суду України щодо офіційного тлумачення Конституції та законів України є обов'язковими до виконання на території України, остаточними і не можуть бути оскаржені, вони не визнаються нововиявленими обставинами і тому не призводять до перегляду судових рішень, які набули законної сили. Водночас процесуальними кодексами України визнання Конституційним Судом України неконституційності закону, іншого правового акта або їх окремих положень, застосованих судом у конкретній справі, віднесено до нововиявлених обставин. За наявності в Україні інституту конституційної скарги рішення органу конституційної юрисдикції за такими скаргами могли б забезпечити відновлення порушених прав і свобод особи в судовому порядку за допомогою перегляду остаточного судового рішення.

По-третє, і це головне, зазначена процедура нормативного контролю за конституційним зверненням виключає власну ініціативу фізичної або юридичної особи в частині постановки перед органом конституційної юрисдикції питання про конституційність закону або іншого правового акта, що нівелює саму сутність інституту конституційної скарги, позбавляючи більшості аспектів його функціональної характеристики³. Отже, інститут конституційного звернення навряд чи може вважатися повноцінним замінником «класичної» конституційної скарги.

При цьому практика єдиного органу конституційної юрисдикції в Україні свідчить, що за останні два роки кількість рішень у справах за конституційними звер-

---

«Про вибори народних депутатів України» (справа про строки оскарження порушень під час підрахунку голосів та встановлення результатів голосування) від 3 липня 2003 року № 13-рп/2003; Рішення Конституційного Суду України у справі щодо офіційного тлумачення статей 3, 23, 31, 47, 48 Закону України «Про інформацію» та статті 12 Закону України «Про прокуратуру» (справа К. Г. Устименка) від 30 жовтня 1997 року № 5-зп.

¹ Скомороха В. Є. Конституційна юрисдикція в Україні: проблеми теорії, методології і практики. — К.: «МП Леся», 2007. — С. 482.

² Тихий В. Захист конституційних прав і свобод Конституційним Судом України за зверненнями фізичних і юридичних осіб / В. Тихий // Вісник Конституційного Суду України. — 2001. — № 2. — С. 67.

³ Детальніше див.: Гультай М. М. Функциональные особенности института конституционной жалобы и элементы правового механизма его внедрения в Украине / М. Гультай // Вестник конференции органов конституционного контроля стран новой демократии. — Ереван. — 2011. — № 4(54). — С. 65–79.

неннями зросла в чотири рази, і сьогодні розгляд конституційних звернень є більш значним за своїм фактичним обсягом напрямом діяльності Конституційного Суду України¹. Цьому сприяє активізація його роботи з підвищення поінформованості громадян щодо його компетенції і діяльності у сфері забезпечення та захисту конституційних прав і свобод (зокрема систематичний прийом громадян фахівцями Управління правової експертизи Секретаріату Конституційного Суду України, розробка пам'ятки для громадян і юридичних осіб про порядок подачі конституційних звернень, розміщення на офіційному сайті Конституційного Суду України інформаційно-методичних матеріалів з підготовки таких звернень² тощо).

Таким чином, в Україні конституційне звернення є досить ефективним засобом прямого індивідуального доступу до конституційного правосуддя з метою захисту конституційних прав і свобод фізичних і юридичних осіб. Цей правовий засіб значною мірою відображає особливість української моделі конституційного правосуддя, характерні аспекти її національної ідентичності. Отже, вирішуючи науковий спір про введення в Україні конституційної скарги як «заміни» конституційного звернення або ж доповнення до нього³, потрібно враховувати такі моменти:

1) позитивний досвід функціонування інституту конституційного звернення спричиняє необхідність його збереження як цілком ефективного засобу захисту конституційних прав і свобод;

2) необхідність чіткого нормативного розмежування конституційної скарги та конституційного звернення за їх основними завданнями. Завданням конституційного звернення є офіційне тлумачення норм Конституції і законів України у випадках неоднозначної практики їх застосування, що суперечить духу і букві Конституції та призводить до порушення прав людини і основних свобод. Результатом введення конституційної скарги має стати те, що конституційне звернення перестане бути, за висловом В. Шаповала, «паліативом скарги», коли фізичні і юридичні особи за допомогою такого звернення прагнуть домогтися визнання неконституційним певного положення закону.

Таким чином, конституційне звернення варто реформувати в напрямі посилення його значення як «запобіжника» порушень прав людини у правозастосовній практиці. У свою чергу, конституційна скарга повинна стати засобом захисту конституційних прав і свобод від неконституційної нормотворчості, коли їх порушення в процесі правозастосовної діяльності обумовлено невідповідністю Конституції України застосовуваних норм законів або інших правових актів.

¹ Див.: [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.zakon.org.ua/comment/164>.

² Зокрема, Положення про порядок розгляду звернень громадян та їх особистого прийому у Конституційному Суді України, Порядок звернення громадян до Конституційного Суду України. Див.: [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.ccu.gov.ua/uk/publish/category/6133>.

³ Див.: *Шапала Н.* Особливості національного конституціоналізму в питаннях захисту Конституційним Судом України прав і свобод громадян / Н. Шапала // Вісник Конституційного Суду України. — 2010. — № 6. — С. 130; *Ткачук А. П.* Конституційний Суд у механізмі захисту основних прав і свобод людини: модельний підхід : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук / А. П. Ткачук. — К., 2012. — С. 14; *Бакірова І. О.* Конституційне звернення та конституційна скарга: переваги та недоліки / І. О. Бакірова // Бюлетень Міністерства юстиції України. — 2008. — № 1. — С. 93–102.

При визначенні перспектив введення конституційної скарги в Україні варто, насамперед, враховувати «класичний досвід» європейських країн — фундаторок різних моделей конституційної скарги (ФРН, Австрія, Іспанія), а також країн, які мають близьку Україні історико-правову спадщину (Польща, Російська Федерація). Останні запровадили цей конституційно-правовий інститут порівняно недавно, проте вже сформувалася розвинена практика його функціонування, переваги й недоліки якого підлягають обов'язковому врахуванню при розробці національної моделі конституційної скарги в Україні.

У серії робіт нами було запропоновано й обґрунтовано оптимальну, на наш погляд, модель конституційної скарги, що передбачає право громадян України, іноземців, осіб без громадянства і юридичних осіб після вичерпання всіх інших національних засобів правового захисту подати письмову скаргу до Конституційного Суду України щодо конституційності законів України та інших правових актів, що підлягають конституційному контролю у випадках, коли застосування цих актів у конкретній справі призвело до порушення конституційних прав і свобод суб'єктів такої скарги¹.

Запропонована модель конституційної скарги повинна стати предметом широкого наукового обговорення. Адже ідея запровадження інституту конституційної скарги в Україні вимагає схвалення її професійною громадськістю та державою й перетворення на окремий напрям конституційно-правової реформи.

Гультай М. М. Конституционная жалоба и конституционное обращение: сравнительное исследование. В статье с учетом основ теории сравнительно-правового метода осуществляется компаративный анализ конституционной жалобы и конституционного обращения физических и юридических лиц о толковании Конституции и законов Украины, последовательно излагаются отличительные характеристики элементов правового механизма их функционирования. Обосновывается вывод о том, что конституционное обращение является достаточно эффективным средством прямого индивидуального доступа к конституционному правосудию, однако не может считаться полноценным заменителем «классической» конституционной жалобы. Предлагается оптимальная модель конституционной жалобы для Украины.

Ключевые слова: конституционная жалоба, конституционное обращение о толковании Конституции и законов Украины, конституционное правосудие, права человека, средства правовой защиты.

Gultay M. Constitutional Complaint and Constitutional Appeal: Comparative Analysis. The article is devoted to comparative analysis of the constitutional complaint and the constitutional appeal of individuals and legal entities for the interpretation of the Constitution and laws of Ukraine with account of fundamentals of the theory of comparative and legal method. Similarities and differences of the elements of their legal mechanism and functionality are consistently expounded. A conclusion is made that the constitutional appeal is quite an effective means of direct individual access to constitutional justice, however it may not be considered as a full replacement of the «classic» constitutional complaint. The optimal model of constitutional complaint for Ukraine is offered.

Key words: constitutional complaint, constitutional appeal for the interpretation of the Constitution and laws of Ukraine, constitutional justice, human rights, legal remedies.

---

¹ Див.: Гультай М. М. Конституційна скарга у механізмі доступу до конституційного правосуддя : моногр. / М. М. Гультай. — Х. : Право, 2013. — С. 325–368.

Природа правових позицій органів спеціалізованого конституційного контролю: теоретико-правовий аспект

Р. Мартинюк

кандидат політичних наук, доцент кафедри державно-правових дисциплін Інституту права ім. І. Малиновського Національного університету «Острозька академія»

У статті досліджується природа правових позицій органів спеціалізованого конституційного контролю, виявляються подібні й відмінні риси актів органів конституційної юрисдикції та нормативних актів, а також прецедентних судових актів. Аналізується положення правових позицій у структурі відповідних інтерпретаційних актів, їх роль у правовій системі країни.

Ключові слова: форма права, нормативні акти, прецедентні судові рішення, інтерпретаційні акти, правові позиції органів спеціалізованого конституційного контролю.

Питання про природу правових позицій органів спеціалізованого конституційного контролю тісно пов'язане з питанням про природу актів відповідних органів, а також із питанням про співвідношення правової позиції з актом, у якому права позиція сформульована.

У спеціальній літературі наявні альтернативні і, на жаль, часто недостатньо аргументовані судження про юридичну природу (силу) актів органів конституційної юрисдикції. Тож питання про те, чим є рішення конституційного суду, залишається відкритим¹. Складовою наукової дискусії з проблематики природи актів органів спеціалізованого конституційного контролю є питання про природу правових позицій цих органів. Характер згаданої дискусії засвідчує, що вона далека від завершення. У науковому середовищі не склалося єдності поглядів ні щодо визначення самого поняття правової позиції органу конституційної юрисдикції, ні щодо юридичної природи та обов'язковості правових позицій, ні щодо співвіднесення правової позиції з рештою структурних елементів акта конституційного правосуддя².

Відсутність теоретико-правової визначеності з відповідної проблематики негативно позначається не лише на легітимності самих органів конституційної юрисдикції, а й деструктивно впливає на правотворчий і правозастосовний процеси в цілому. Звідси очевидно, що теоретико-правова визначеність у питанні про природу актів (правових позицій) органів спеціалізованого конституційного контролю та їх роль у правовій системі країни стала б важливою складовою меха-

¹ Гаврюсов Ю. О некоторых взглядах на правовую природу решений органов конституционной юстиции / Ю. Гаврюсов // Конституционное и муниципальное право. — 2010. — № 7. — С. 51–55.

² Петров А. Правовая позиция Конституционного Суда Российской Федерации как предмет законодательной регламентации / А. Петров // Конституционное и муниципальное право. — 2008. — № 21. — С. 133.

нізму реалізації цих актів, елементом необхідного наукового обґрунтування форм конституційно-правової відповідальності суб'єктів, уповноважених забезпечити належну реалізацію конкретних рішень органів конституційної юрисдикції.

На нашу думку, правова позиція органу спеціалізованого конституційного контролю може бути визначена як аргументований нормативно-доктринальний висновок, установка і правова оцінка, що набуває обґрунтування у процесі здійснення відповідним органом конституційного правосуддя¹. У правовій позиції «відображається суть, нормативно-доктринальна квінтесенція прийнятого рішення»². Правова позиція набуває найбільшої визначеності, будучи сформульованою у мотивувальній, а іноді й резолютивній частинах рішення органу конституційної юрисдикції у вигляді певної наскрізної основної ідеї чи принципу вирішення справи та його супровідної аргументації у контексті того питання, що утворювало предмет конституційного провадження.

У фаховому середовищі прослідковуються два основні підходи до визначення природи актів органів конституційної юрисдикції: підхід, який заперечує за цими актами характер джерела права, і той, що його визнає. У рамках останнього підходу зустрічаються як категоричні погляди, за якими акти конституційного правосуддя розглядаються як «складова чинного законодавства»³, «специфічний судовий прецедент» чи «різновид прецедентного права»⁴ тощо, так і більш зважені за змістом уявлення, що визнають за рішеннями конституційних судів характер джерела права із суттєвими застереженнями.

Відповідно до підходу, який заперечує нормативний характер актів конституційного правосуддя, вищі органи державної влади, що здійснюють нормотворчу діяльність, правомочні «нейтралізувати» не лише акт органу спеціалізованого конституційного контролю, а й його правову позицію, сформульовану в мотивувальній частині відповідного акта. Вважається, що органи державної влади, чії акти є об'єктом конституційного контролю, можуть подолати правову позицію конституційного суду шляхом прийняття нової редакції акта (внесення до нього поправок) або прийняття нового акта з тим, щоб більш чітко сформулювати його спірні положення чи зовсім по-іншому врегулювати відповідні правовідносини. Звідси беззастережно стверджується, що юридичні наслідки прийняття органом конституційної юрисдикції відповідного акта тривають доти, доки зберігає чинність об'єкт його тлумачення. У випадку зникнення останнього не лише акт конституційного правосуддя, що тлумачить уже нечинні норми, а й правова позиція,

¹ Бондар М. Між Сциллою і Харибдою: Конституційний Суд у системі поділу влади / М. Бондар // Конституційний Суд у системі органів державної влади: актуальні проблеми та шляхи їх вирішення : матеріали міжнар. конф., м. Київ, 16 травня 2008 р. — К. : Ін Юре, 2008. — С. 70.

² Бондарь Н. Местное самоуправление и конституционное правосудие / Н. Бондарь. — М. : Норма, 2009. — С. 139.

³ Євграфова Є. Акти Конституційного Суду України в системі національного законодавства / Є. Євграфова // Право України. — 2001. — № 10. — С. 67.

⁴ Черняк Є. Прецедент тлумачення правової норми в діяльності Конституційного Суду України / Є. Черняк // Науковий вісник Чернівецького університету : зб. наук. праць. Вип. 200 : Правознавство. — Чернівці : Рута, 2003. — С. 36–40.

як складова цього акта, втрачають юридичну силу¹. З наведеним підходом узгоджується, зокрема, встановлена статтею 150 Конституції України умова, відповідно до якої Конституційний Суд України остаточно пов'язує себе власними правовими позиціями, і перегляд останніх можливий лише за результатами втрати чинності актів, у яких правові позиції були сформульовані.

Представники підходу, який визнає за актами органів конституційної юрисдикції характер джерела права, зазвичай інтерпретують природу правових позицій цих органів у контексті доктрини судового прецеденту, застерігаючи проте від повного ототожнення актів органів спеціалізованого конституційного контролю із прецедентними рішеннями вищих судів країн загального права. Зазначається, що в романо-германській правовій системі еквівалентом прецедентних рішень є так звана усталена судова практика² чи «правоположення судової практики»³. Вважається однак, що поняття «усталена судова практика» та «судовий прецедент» «відображають один і той самий феномен визнання нормативності актів судової влади, але у різних історичних та соціальних умовах»⁴.

Навряд чи можна відшукати серйозні аргументи ототожнення правової природи актів органів конституційної юрисдикції із нормативними актами. У юридичній науці загальноприйнятим є розуміння актів конституційного правосуддя як різновиду інтерпретаційних, але аж ніяк не нормативних актів. Натомість вбачається, що спроби виявити сутнісну схожість між згаданими прецедентними та інтерпретаційними формами права є цілком правильним напрямом в осмисленні природи актів органів конституційної юрисдикції. Наявність спільних рис у прецедентних актів вищих судів країн загального права та інтерпретаційних актів органів спеціалізованого конституційного контролю водночас не заперечує і принципів відмінностей між ними. Заперечення цих відмінностей було б, по суті, спробою науково некоректного ототожнення відповідних форм права чи, інакше кажучи, спробою «підігнати» інтерпретаційні акти органів конституційного контролю — особливий і самобутній правовий феномен — під уже відомі традиційні форми права. Акти органів спеціалізованого конституційного контролю, попри визнання за ними характеру інтерпретаційних актів, мають суттєву специфіку, яка, на чому буде акцентовано далі, полягає в тому, що у структурі інтерпретаційних актів органів конституційної юрисдикції наявні нормативно-доктринальні елементи.

У зв'язуванні відмінностей, які відрізняють інтерпретаційні акти органів спеціалізованого конституційного контролю від прецедентних рішень судів загальної юрисдикції, важливо звернути увагу на той факт, що органи конституційної юрисдикції приймають свої акти завжди у зв'язку з необхідністю тлумачення норм

¹ Тихий В. Основні повноваження Конституційного Суду України / В. Тихий // Вісник Академії правових наук України. — 2003. — № 2 (33)–№ 3 (34). — С. 292.

² Шевчук С. Загальнотеоретичні проблеми нормативності актів судової влади : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра юрид. наук / С. Шевчук. — Х., 2008. — С. 4.

³ Абдрасулов Е. Правообразование и правопреобразование в нормативных постановлениях Конституционного совета РК / Е. Абдрасулов [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.zakon.kz>.

⁴ Шевчук С. Загальнотеоретичні проблеми нормативності актів судової влади : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра юрид. наук / С. Шевчук. — Х., 2008. — С. 15.

позитивного права. Згадана інтерпретація має місце навіть тоді, коли підставою прийняття акта є перевірка відповідності конституції норм законодавства і прийняте органом конституційного контролю рішення не оформляється у спеціальний акт тлумачення. Фактично тлумаченням конституції супроводжується розгляд конституційним судом будь-якої справи. У цьому сенсі будь-який акт конституційного правосуддя — інтерпретаційний. Звідси і визначення у спеціальній літературі відповідних актів як інтерпретаційних. Поява інтерпретаційного акта неможлива без норми позитивного права, яка йому передує і утворює об'єкт його тлумачення. Прецедентні рішення натомість виявляють лише часткову обумовленість нормами позитивного права. Більше того, така обумовленість може бути відсутня взагалі. Прецедентне рішення з'являється зовсім не обов'язково як результат судового тлумачення норм законодавства. Його появу може спричинити об'єктивна необхідність правового вирішення ситуації, не врегульованої нормами позитивного права. Така риса прецедентного права особливо виразно простежувалася у ранні періоди англійської та американської державності. Формування уніфікованої системи прецедентів загального права та поява права справедливості у феодальній Англії стали результатом судової правотворчості «в чистому вигляді» і зовсім не були пов'язані з потребами судової інтерпретації будь-яких форм позитивного права чи, тим більше, оцінкою його конституційності. Фрідріх фон Хайек говорить про це так: «Можна навіть сказати, що в Англії виріс свого роду поділ влади не тому, що “законодавча влада” творила право, але тому, що вона його не творила: тому що право визначалося судами незалежно від влади, яка утворювала і скеровувала уряд, тієї влади, яку пізніше помилково назвуть “законодавчою”»¹.

Подібно складалася система прецедентного права у Сполучених Штатах Америки. Найважливіші норми англійського права, що діяли на Британських островах у колоніальний період американської історії, «були вироблені феодальним суспільством і для феодального суспільства, тобто для такого суспільства, від якого американські колонії були далекі»². З огляду на цю обставину судова правотворчість стала головним джерелом американського права. Попри те, що в подальшому у його структурі постійно зростала частка позитивного права, право Сполучених Штатів Америки за своєю суттю донині залишається переважно прецедентним. Таким чином, в обох національних випадках саме неврегульованість суспільних відносин нормами законодавства обумовила появу й подальше домінування над позитивним правом права прецедентного.

Фактично інтерпретаційний характер прецедентного права став його характерною ознакою лише на певному етапі розвитку національних систем загального права, коли в період активної нормотворчої діяльності держави суди були поставлені перед необхідністю «уточнити» зміст законодавства у зв'язку з тими ситуаціями, що були предметом їх розгляду. По суті, забезпечення функції конституційного контролю стало для прецедентного права непередбачуваним і, до

¹ Хайек Ф. А. Право, законодавство і свобода. Нове визначення ліберальних принципів справедливості і політичної економії : у 3 т. / Ф. А. Хайек. — К. : Аквілон-Прес, 2000. — Т. I–III. — С. 68.

² Давид Р., Жоффре-Спинози К. Основные правовые системы современности / Р. Давид, К. Жоффре-Спинози. — М. : Международные отношения, 1999. — С. 270.

певної міри, додатковим наслідком його головного призначення — безпосередньо регулювати суспільні відносини засобом правотворчої діяльності судів.

У країнах загального права визнання за судами правотворчої ролі фактично визначає постійну і жорстку залежність законодавства від прецедентів. Така залежність зберігається навіть у випадку прийняття закону, який інакше регулює суспільні відносини, попередньо регульовані прецедентним правом. Анулювання законом певних прецедентів означає лише те, що на суди покладається завдання створити нові прецеденти замість тих, дія яких була припинена законом. «Прецедент як джерело права, — зазначає англійський правознавець Р. Кросс, — підпорядкований законодавству в тому сенсі, що законом може бути припинено дію судового рішення, а суди вважають себе зобов'язаними надавати силу законодавчому акту (виділено авт. — Р. М.), коли вважають його прийнятим у належному порядку»¹. Норми законодавства, таким чином, застосовуються тут «у тій формі, а також тією мірою, яку встановлять суди»². Подібна відносна значимість законодавства у механізмі правового регулювання неможлива у країнах, де функцію конституційного правосуддя уособлюють органи конституційної юрисдикції. Інтерпретаційний акт органу конституційної юрисдикції застосовується виключно разом із нормативним актом — об'єктом його тлумачення. Акт конституційного правосуддя є «тінню» норм, які він тлумачить, перебирає на себе їх юридичну силу і поділяє їх «юридичну долю».

Отже, узагальнити принципіву відмінність між прецедентними рішеннями судів загальної юрисдикції та інтерпретаційними актами органів спеціалізованого конституційного контролю можна таким чином. Якщо перші покликані безпосередньо регулювати суспільні відносини, заповнюючи прогалини в позитивному праві, то органи спеціалізованого конституційного контролю такими повноваженнями не наділені. Їх компетенція звичайно обмежується питаннями перевірки відповідності конституції інших нормативних актів та питаннями офіційної інтерпретації Основного Закону.

Функціональна природа судової влади розкривається у певних процесуальних формах захисту прав фізичних та юридичних осіб. У процесі здійснення загального правосуддя опосередковано забезпечується правова охорона конституції. Тому відповідні прецедентні рішення завжди пов'язані зі спробами судового захисту порушеного суб'єктивного права, що є безпосередньою причиною їх появи, а конституційний нормоконтроль, який здійснюється у процесі вироблення прецедентного рішення, є об'єктивно необхідним, проте лише технічно-допоміжним засобом вирішення питання про захист права фізичної чи юридичної особи. До того ж у країнах загального права судовий захист суб'єктивного права супроводжується конституційним нормоконтролем далеко не завжди.

¹ Кросс Руперт. Прецедент в английском праве : [пер. с англ.] / Руперт Кросс. — М. : Юридическая литература, 1985. — С. 166.

² Давид Р., Жоффре-Спинози К. Основные правовые системы современности / Р. Давид, К. Жоффре-Спинози. — М. : Международные отношения, 1999. — С. 260.

Функціональне призначення органів спеціалізованого конституційного контролю — забезпечення верховенства конституції у національній правовій системі шляхом оцінки конституційності норм законодавства і правотлумачної діяльності. На це, між іншим, вказує і встановлена Основним Законом сутнісна функція Конституційного Суду України, відповідно до якої орган конституційної юрисдикції «вирішує питання про відповідність законів та інших правових актів Конституції України і дає офіційне тлумачення Конституції України та законів України», і зміст його конституційно визначених титульних повноважень.

Підстави здійснення спеціалізованого конституційного нормоконтролю не вичерпуються випадками порушення неконституційними актами основних (конституційних) прав людини і громадянина, тому акти конституційного правосуддя можуть бути зовсім не пов'язані з потребами захисту суб'єктивного права. Фактично навіть у національних правових системах, яким відомий інститут індивідуальної конституційної скарги, захист прав фізичної особи може розглядатися лише як опосередкований, а не безпосередній результат «негативної правотворчості» органів спеціалізованого конституційного контролю: предметом відповідного конституційного провадження залишається перевірка конституційності норм права.

Наступна суттєва відмінність — прецедентні рішення є обов'язковими до застосування лише судовими органами, у той час як акти органів конституційної юрисдикції обов'язкові для всіх суб'єктів, чиї правовідносини підпадають під сферу дії цих актів. До того ж акти органів конституційної юрисдикції, на відміну від рішень судів загальної юрисдикції, мають остаточний характер і не можуть бути оскаржені.

Звертають на себе увагу й інші, вторинні за характером відмінності, що простежуються вже у практиці реалізації конституційних норм у країнах, де функцію конституційного контролю здійснюють відповідні спеціалізовані органи, та у країнах, де конституційне правосуддя віднесено до компетенції загальних судів. Безперечно, сам факт здійснення спільної функції конституційного контролю судами загальної юрисдикції, що приймають прецедентні рішення, та органами конституційної юрисдикції, що приймають інтерпретаційні акти, засвідчує часткову близькість юридичних характеристик обох згаданих форм права. Водночас помітна й суттєва специфіка. У країнах континентально-правової сім'ї конституційні норми визнаються нормами прямої дії: норми основного закону застосовуються безпосередньо, якщо тільки обов'язковість їх конкретизації не впливає прямо з конституції¹. Принцип прямої дії конституційних норм передбачає, що органи державної влади у своїй діяльності повинні безпосередньо керуватися нормами основного закону, навіть у випадках, коли конституційні норми конкретизовані законами та інтерпретовані актами органу конституційної юрисдикції. Акти конституційного правосуддя тут виступають дуже важливим, проте допоміжним елементом механізму реалізації конституційних норм у формі їх застосування, навіть тих, що виявляють особливу узагальненість формулювань і характеризуються мінімальною визначеністю. З цього погляду, акти Конституційного Суду

¹ Каратеева М. Гарантирующая функция Конституции Российской Федерации : дис. канд. юрид. наук / М. Каратеева. — М. : РГБ, 2005. — С. 121.

України можуть бути названі «прецедентами застосування Конституції України», але ніяк не «судовими прецедентами» у класичному розумінні цього поняття¹.

Дещо іншою є ситуація з реалізацією конституційних норм у країнах із домінуючим впливом прецедентного права. Тут загальне правило передбачає, що позитивне право є обов'язковим лише в тій частині, у якій воно визнається і застосовується судами. Більше того, застосовуючи закони, суди створюють нормативні прецеденти тлумачення законів. У подальшому інші суди застосовують уже не саме позитивне право, а його інтерпретації, викладені в актах судового тлумачення законів — «витлумачений одного разу нормативний акт набуває того змісту, який йому надали судові рішення»². К. Жоффре-Спінозі і Р. Давід так ілюструють цю ситуацію: «Якщо немає прецедентів, американський юрист охоче скаже: “Право з цього питання мовчить”, — навіть якщо існує цілком очевидна норма закону, що стосується цього питання»³, «лише за наявності таких рішень (прецедентних — Р. М.) англійський юрист буде дійсно знати, що ж бажав сказати закон, оскільки саме в цьому випадку норма права постане у звичній для нього формі судового рішення»⁴.

Закон, образно кажучи, залишається позбавленим сенсу, доки цей сенс не буде з'ясовано засобом судового тлумачення закону. Типова в цьому плані позиція Верховного Суду Сполучених Штатів Америки: Суд відмовляється вирішувати, чи відповідає закон штату Конституції держави, якщо суди штату не уточнили при тлумаченні дійсного значення цього закону. Так само вчиняє і решта федеральних судів, коли їм потрібно оцінювати конституційність права штатів, а норми закону не знайшли тлумачення у рішеннях судів відповідного штату. Стосовно федеральної Конституції це означає, що її норми теж застосовуються не безпосередньо, а через призму прецедентних рішень Верховного Суду, які «запускають» норми Конституції у дію. Інакше кажучи, норми Конституції не є нормами прямої дії, оскільки прецедентні рішення приводять у дію механізм, альтернативний тому, який передбачає принцип прямої дії конституційних норм. За такої ситуації Конституція не може набути реальної значущості доти, доки зміст її положень не уточнено федеральними судовими рішеннями⁵. У 1803 році, коли Верховний Суд Сполучених Штатів Америки створив перший прецедент, Голова Верховного Суду Дж. Маршалл пояснив: «Виключною справою й обов'язком судової влади є тлумачення сутності закону. Ті, хто застосовують загальне правило в конкретному випадку, мусять обов'язково розтлумачити і витлумачити це правило»⁶. Це пояснює, зокрема, чому роль Верховного Суду Сполучених Штатів

¹ Медведчук В. Роль Конституційного Суду в побудові основ правової держави в Україні / В. Медведчук // Вісник Конституційного Суду України. — 2002. — № 2. — С. 52.

² Апарова Т. Суды и судебный процесс Великобритании. Англия, Уэльс, Шотландия / Т. Апарова. — М.: Институт международного права и экономики. Триада, Лтд, 1996. — С. 14.

³ Давид Р., Жоффре-Спинози К. Основные правовые системы современности / Р. Давид, К. Жоффре-Спинози. — М.: Международные отношения, 1999. — С. 276.

⁴ Давид Р., Жоффре-Спинози К. Там само. — С. 260.

⁵ Филиппов С. Судебная система США / С. Филиппов. — М.: Наука, 1980. — С. 4.

⁶ Цит. за: Футей Б. Нагляд судової гілки влади за законодавчою та виконавчою гілками влади / Б. Футей // Становлення правової держави: Україна 1991–2001 рр. — К.: Юрінком Інтер, 2001. — С. 200.

Америку у механізмі реалізації федеральної Конституції є більш суттєвою, ніж аналогічна роль органів спеціалізованого конституційного контролю у країнах континентально-правової системи.

Таким чином, прецедентні рішення мають, безсумнівно, нормативний характер, будучи формою безпосереднього правового регулювання суспільних відносин. Визнання за актами органів спеціалізованого конституційного контролю нормативного характеру можливе із серйозними застереженнями, оскільки ці акти безпосередньо правовідносин не регулюють, а лише сприяють розкриттю регулятивного потенціалу конституційних норм. Скасовуючи ж неконституційні норми законодавства, акти конституційного правосуддя посилюють пряму дію норм Основного Закону. Пряма дія конституційних норм, про що було зауважено, не припиняється і нормативно-правовими актами, які деталізують та конкретизують ці норми.

Очевидно, що між прецедентними рішеннями загальних судів та інтерпретаційними актами органів спеціалізованого конституційного контролю простежується виразна функціональна схожість і водночас незаперечна відмінність. По суті, вони виступають альтернативними правовими засобами забезпечення верховенства конституції. При цьому призначення прецедентів у механізмі правового регулювання явно ширше, а історичні причини появи прецедентного права були зовсім інші, ніж ті, що спричинили появу європейської моделі конституційного контролю.

Наведене дає підстави вважати, що інтерпретаційні акти органів спеціалізованого конституційного контролю не можуть бути ототоженні з судовими прецедентами. Водночас, беручи до уваги те, що за низкою своїх характеристик акти органів конституційної юрисдикції тяжіють до прецедентного права¹, вбачається допустимим визначати їх як «квазіпрецедентні» акти².

Чи існує специфіка природи правових позицій органів конституційного контролю стосовно самих актів, у яких ці позиції сформульовані? Вбачається, що так. Сформульовані в інтерпретаційному акті конституційного суду правові позиції утворюють нормативно-доктринальний елемент цього акта. Будучи вираженням вищих конституційних цінностей, правові позиції органу конституційної юрисдикції виявляють «нормативно-доктринальну природу» й формують своєрідне «право принципів». Згадана природа правової позиції виражається у тому, що, будучи одного разу сформульованою у відповідному акті, вона набуває загальнонормативного значення і в подальшому може неодноразово застосовуватися поза зв'язком з обставинами справи, з приводу якої конституційним судом було прийнято рішення³. Оскільки правова позиція виражає доктринальний рівень правової компетентності, її юридична сила не може залежати від чинності самого акта, в якому вона сформульована.

¹ *Марченко М.* Судебное правотворчество и судебское право / М. Марченко. — М. : Проспект, 2007. — С. 87–89.

² *Малишев Б.* Правосуддя і судова правотворчість / Б. Малишев // Правосуддя: філософське та теоретичне осмислення : колективна монографія / А. М. Бернюков, В. С. Бігун, Ю. П. Лобода та ін. — К., 2009. — С. 253.

³ *Кажлаев С.* Генезис правовых позиций Конституционного Суда Российской Федерации / С. Кажлаев // Журнал российского права. — 2007. — № 3. — С. 8, 14.

Таким чином, хоча акт органу конституційної юрисдикції та правова позиція, сформульована в цьому акті, виявляються тісно пов'язаними між собою, вони не збігаються за обсягом і правовими наслідками¹. Формулювання правової позиції передуює прийняттю конституційним судом відповідного рішення, а співвідношення правової позиції та решти положень інтерпретаційного акта органу конституційного контролю подібне до співвідношення *ratio decidendi* й *obiter dictum* у прецедентному судовому акті.

Фактично випадок створення конституційними судами згаданого «права принципів», поряд із їх правом приймати акти, що регламентують організацію їхньої внутрішньої роботи, слід розглядати як окремі випадки «позитивної правотворчості» органів конституційної юрисдикції. Ці випадки є винятком із правила, що визнає за органами конституційного контролю лише право скасовувати неконституційні акти (їх норми). Принципи права, які безпосередньо сформульовані органом конституційної юрисдикції у його актах чи впливають із загального сенсу його правових позицій, є специфічними джерелами права. Не спричиняючи безпосередньо правовідносин, вони водночас мають вищу юридичну силу й імперативне значення для усіх суб'єктів, наділених нормотворчими та правозастосовними повноваженнями. Згаданий вид правотворчості виступає як об'єктивний наслідок, а не безпосередня мета реалізації органом конституційної юрисдикції його функції забезпечення верховенства Основного Закону.

Наведена виняткова за своїм характером правотворча практика органів конституційної юрисдикції не суперечить принципу поділу влади². Функціональна спеціалізація органів влади зовсім не передбачає можливості здійснення відповідної правотворчої діяльності виключно законодавчими органами. Сама система стримувань і противаг — конститутивний елемент механізму влади у сучасних республіканських формах правління є наочним прикладом часткового змішування функцій органів влади й засвідчує неабсолютний характер згаданого принципу. До того ж важливо наголосити: інтерпретаційні акти органів спеціалізованого конституційного контролю принципово відрізняються від нормативних, тому ці органи не здійснюють правотворчої функції у її класичному вияві. Якщо, наприклад, закон встановлює загальнообов'язкові правила поведінки (моделі суспільних відносин), то інтерпретаційний акт органу конституційного контролю лише їх виявляє шляхом тлумачення нормативного акта. Оскільки інтерпретаційний акт створює правові наслідки тільки у зв'язку з реалізацією правових норм, тлумачення яких спричиняє його появу, він не володіє власною практичною значущістю. Інтерпретаційний акт, таким чином, не можна розглядати як засіб безпосереднього правового регулювання, оскільки він виконує щодо такого регулювання опосередковану роль³. І хоча правові позиції органів конституційної юрисдикції

¹ Саликов М. Правовые позиции Конституционного Суда Российской Федерации: понятие и система / М. Саликов // Правоведение. — 2003. — № 5. — С. 49.

² Бондарь Н. Конституционный Суд России: не «квазисуд», а больше, чем суд / Н. Бондарь // Журнал конституционного правосудия. — 2010. — № 3. — С. 31.

³ Шаповал В. Сучасний конституціоналізм : моногр. / В. Шаповал. — К. : Салком, Юрінком Інтер, 2005. — С. 100.

«впритул наближаються до поняття «джерело права»¹, безпосереднє правове регулювання виходить за межі компетенції згаданих органів. Органи конституційного контролю можуть лише долати правові прогалини, інтерпретуючи більш загальні за змістом конституційні положення (наприклад, норми-принципи), які врегульовують відповідні правовідносини опосередковано². Тому акти органів спеціалізованого конституційного контролю, попри те, що вони містять доктринально-нормативні елементи, залишаються за своєю природою інтерпретаційними.

З огляду на зміст самого предмета конституційного правосуддя є очевидним, що органи конституційної юрисдикції можуть формулювати свої правові позиції виключно на підставі конкретних національних нормативних положень. Тому видається принаймні сумнівною думка, що підставою для них можуть бути суто усталені доктринальні положення або положення міжнародного права³. Правові позиції органу конституційної юрисдикції повинні не лише не суперечити Основному Закону держави, а й безпосередньо ґрунтуватися на його положеннях. Тлумачення органу конституційного контролю базується на нормах конституції і відображає її зміст. Це — опосередковане джерело права, похідне від основного закону. У тих же випадках, коли принципи права вичерпно чітко сформульовані позитивним правом, наприклад, в Основному Законі, орган конституційної юрисдикції шляхом інтерпретації нічого не може додати до конституції, однак може розширити обсяг і зміст відповідних конституційних положень⁴ та встановити стандарти їх застосування⁵.

Таким чином, значущість правових позицій органів конституційної юрисдикції у правовій системі країни, їх юридична сила виявляють їхню подібність до прецедентних рішень судів загальної юрисдикції та законів парламенту. Водночас правові позиції конституційних судів певною мірою нагадують і доктринальне джерело права в англійській правовій системі. В англійській юриспруденції загальне правило полягає у тому, що роботи авторитетних юристів не розглядаються як джерела права. Однак за правовою доктриною може бути визнане таке значення, якщо судження авторитетного юриста вказує на наявність прецедента, не зафіксованого у відомих судових рішеннях. У такому випадку, джерелом права виступає не сама робота юриста-класика, а опосередковано відображе-

¹ Абдрасулов Е. Правообразование и правообразование в нормативных постановлениях Конституционного совета РК / Е. Абдрасулов [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.zakon.kz>.

² Бондарь Н. Конституционные пробелы и конфликты как отражение социальных противоречий: в контексте практики конституционного суда РФ / Н. Бондарь // Экономический вестник Ростовского государственного университета. — 2010. — Том 8. — № 1. — С. 76.

³ Зайчук О. Принцип верховенства права: доктринальні підходи та виміри / О. Зайчук // Принцип верховенства права: проблеми теорії та практики : моногр. : у 2 книгах ; за заг. ред. Ю. С. Шемшученка / Книга перша : Верховенство права як принцип правової системи: проблеми теорії. — К. : Юридична думка, 2008. — С. 185, 186.

⁴ Четвернин В., Юрко Г. Судебные источники права / В. Четвернин, Г. Юрко // Юрфакты. — 2011. — № 1. — С. 25, 37, 38, 43, 44.

⁵ Шевчук С. Загальнотеоретичні проблеми нормативності актів судової влади : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра юрид. наук / С. Шевчук. — Х. : Національна юридична академія України імені Ярослава Мудрого, 2008. — С. 8.

ний у ній прецедент, істинність якого посвідчується судженням відповідного юриста.

Узагальнюючи викладене, можемо констатувати, що у своїх сутнісних характеристиках правові позиції органів спеціалізованого конституційного контролю виявляють лише подібність до нормативних актів та прецедентних судових рішень. Юридична природа правових позицій органів конституційної юрисдикції виявляє достатню оригінальність, що свідчить про необхідність її адекватного вивчення і концептуального обґрунтування.

Мартынюк Р. С. Природа правовых позиций органов специализированного конституционного контроля: теоретико-правовой аспект. В статье исследуется природа правовых позиций органов специализированного конституционного контроля, выявляются схожие и отличные черты актов органов конституционной юрисдикции и нормативных актов, а также прецедентных судебных актов. Анализируется положение правовых позиций в структуре соответствующих интерпретационных актов, их роль в правовой системе страны.

Ключевые слова: форма права, нормативные акты, прецедентные судебные решения, интерпретационные акты, правовые позиции органов специализированного конституционного контроля.

Martyniuk R. Nature of Legal positions of the Bodies of Specialised Constitutional Review: Theoretical and Legal Aspect. The author examines the nature of legal positions of the bodies of specialised constitutional review. Similarities and differences between the acts of the bodies of constitutional jurisdiction and normative acts as well as precedent judicial acts are identified. The status of legal positions in the structure of relevant interpretation acts, their role in the legal system of the state are analysed.

Key words: form of law, normative acts, precedent judicial decisions, interpretation acts, legal positions of the bodies of specialised constitutional review.

Конституційний Суд України в механізмі захисту прав людини*

І. Петрів

аспірант кафедри конституційного права Національного університету «Одеська юридична академія»

У сучасних умовах розвитку держави і суспільства Конституційний Суд України є важливим елементом механізму захисту прав і свобод людини і громадянина. Запровадження інституту конституційної скарги матиме позитивне значення для вдосконалення механізму захисту прав і свобод людини і громадянина в Україні як державі, що розвивається в напрямі ідей верховенства права та пріоритету прав людини.

Ключові слова: Конституційний Суд України, конституційна юстиція, функції конституційної юстиції, права людини, конституційні права, конституційна скарга.

Одним із основних завдань держави є забезпечення функціонування дієвого механізму захисту прав і свобод людини і громадянина. Будуючи власний механізм захисту прав людини, необхідно брати до уваги національні традиції, напрацювання інших держав і враховувати рекомендації міжнародної спільноти. У зв'язку з цим провідне місце в механізмі захисту прав і свобод людини і громадянина України належить Конституційному Суду України (далі — КСУ) як гаранту верховенства Основного Закону на всій території держави.

Фундаментальні гарантії захисту прав і свобод людини в Україні закладені передусім у Конституції України. Саме факт закріплення в Основному Законі України окремих прав і свобод і врегулювання загальних засад взаємодії людини і держави є базисом для функціонування системи національних органів, діяльність яких спрямована на захист порушених прав. Крім того, стаття 55 Конституції України гарантує кожному право після використання всіх національних засобів правового захисту звертатися за захистом своїх прав і свобод до відповідних міжнародних судових установ чи міжнародних організацій, членом або учасником яких є Україна. Таким чином, механізм захисту прав і свобод людини в Україні є дворівневим: національний і міжнародний.

До національного механізму правового захисту прав людини в Україні відносять, як правило, органи, однією з функцій яких (основною чи додатковою) є захист прав і свобод людини і громадянина (судова система, омбудсман, органи конституційної юстиції, прокуратура, правоохоронні органи тощо). За своєю природою і функціональними характеристиками ці органи відіграють різну роль у механізмі захисту порушених прав. У зв'язку з цим більшість науковців зазначає, що жоден з органів і організацій не володіє настільки універсальною компетенцією і засобами захисту прав людини, як судові інстанції. Цей висновок базується на функціональній характеристиці суду як єдиного органу, що здійснює правосуддя в Україні.

Слід зазначити, що відповідно до положень статті 124 Конституції України юрисдикція судів поширюється на всі правовідносини, які виникають у державі, тобто основоположним елементом системи захисту прав людини в Україні є

---

* Стаття публікується на правах переможця конкурсу, проведеного Конституційним Судом України 9–14 грудня 2013 року в рамках Всеукраїнського тижня права.

судова система. Але в той час, як функція захисту прав людини судами загальної юрисдикції є основною і беззаперечною, навколо правозахисної функції КСУ ведеться жвава дискусія.

Так, думки вчених щодо цього розділилися. Одні вважають, що функція захисту прав і свобод людини не характерна для КСУ (О. Калініченко, Р. Мартинюк, О. Климович та інші).

У зв'язку з цим досить цікавими є висновки О. Климович, що ґрунтуються на системному аналізі положень Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року та рішень Європейського суду з прав людини. Сутність цих висновків полягає в тому, що згідно з практикою Європейського суду з прав людини не кожен елемент національної системи може бути визнаний ефективним засобом захисту прав людини, а всі правові засоби повинні бути вичерпані. Тобто справа обов'язково має бути розглянута всіма органами, до повноважень яких належить розгляд справи по суті. У зв'язку із зазначеним, аналізуючи діяльність КСУ як засобу захисту прав людини, О. Климович робить висновок, що «відповідно до статті 43 Закону України «Про Конституційний Суд України» від 16 жовтня 1996 року громадяни мають право безпосередньо звертатися до КСУ з питань тлумачення норм Конституції і законів України. КСУ не розглядає справу по суті, і результатом розгляду заяви не може бути компенсація шкоди конкретному громадянину... Таким чином, КСУ теж не може розглядатися як засіб захисту прав людини в розумінні Конвенції»¹.

На думку іншої групи науковців (А. Селіванов, А. Стрижак, В. Тихий, А. Гусев), КСУ є судовим органом, якому властива функція захисту прав і свобод людини і громадянина.

Дійсно, функції КСУ як такі в законі прямо не визначені, чим породжено дискусію в наукових колах щодо системи і змісту цих функцій. У статті 150 Конституції України та у статті 13 Закону України «Про Конституційний Суд України»² (далі — Закон) відображені лише повноваження КСУ, виходячи з яких під його функціями слід розуміти основні напрями діяльності, що реалізуються КСУ через його повноваження з метою виконання основних завдань конституційного правосуддя, а також утвердження конституційної законності в межах держави.

Щодо цього А. Гусев справедливо зазначає, що «органи конституційної юрисдикції захищають права і свободи людини шляхом перевірки законів, інших нормативно-правових актів з погляду їх відповідності конституції, а також здійснюючи офіційне тлумачення Конституції і законів»³. Таким чином, функція захисту прав і свобод людини реалізується КСУ через його повноваження, визначені у законодавстві.

Конституційний Суд України згідно з його компетенцією та повноваженнями виконує функцію захисту прав і свобод людини в декількох формах, однією з яких

¹ Климович О. Система національних засобів захисту прав людини (в контексті положень Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод) / О. Климович // Право України. — 2001. — № 1. — С. 35.

² Про Конституційний Суд України : Закон України від 16 жовтня 1996 року // Відомості Верховної Ради України. — 1996. — № 49. — С. 272.

³ Гусев А. В. К вопросу о роли основных функций органов конституционного правосудия в построении правового государства / А. В. Гусев // Российский судья. — 2006. — № 7. — С. 19.

є конституційний контроль. Відповідно до статей 150, 151, 159 Основного Закону України КСУ здійснює попередній (превентивний) і наступний (репресивний) конституційний контроль.

Зазначені види конституційного контролю відіграють важливу роль у механізмі захисту КСУ прав і свобод людини. Однак вони розглядаються в загальному сенсі, тобто мають «абстрактний характер» і не діють у конкретних правовідносинах, що вимагають негайного врегулювання. У цілому ж можна констатувати, що непрямий характер конституційно-судового механізму захисту прав і свобод людини хоча й не підриває демократичної сутності конституційного правосуддя, але певною мірою звужує правомочності, гарантовані статтею 55 Конституції України в частині безпосереднього оскарження конституційності актів центральних органів державної влади. Оцінюючи діяльність конституційної юстиції в Україні, авторський колектив монографії «Проблеми та перспективи запровадження конституційної скарги в Україні» зазначає, що «процедури абстрактного нормоконтролю на сьогодні проявили високу ефективність у механізмі захисту прав і свобод людини і громадянина»¹.

Іншою формою захисту прав і свобод людини КСУ є повноваження щодо розгляду конституційних звернень про необхідність офіційного тлумачення Конституції України та законів України. Аналіз статей 42, 43 Закону свідчить, що законодавець надає можливість фізичним та юридичним особам звертатися до КСУ. На думку А. Головіна, «Конституційний Суд України, даючи офіційне тлумачення правових норм, забезпечує захист прав громадян у питаннях, що були предметом розгляду органів судової або виконавчої влади. Своє право на судовий захист у єдиному органі конституційної юрисдикції в Україні громадяни, особи без громадянства, іноземці, фізичні особи можуть реалізувати або через звернення до Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини чи інших суб'єктів конституційного подання, або порушивши клопотання про офіційне тлумачення положень Конституції та законів України»².

Проте функцію офіційного тлумачення КСУ важко віднести до дієвих засобів захисту прав і свобод громадян з огляду на такі обставини. По-перше, якщо розглянути процедуру конституційного звернення і проаналізувати вимоги, виконання яких є необхідною умовою при прийнятті звернення до розгляду, то можна констатувати, що для більшості громадян без кваліфікованої допомоги реалізувати право на конституційне звернення вельми складно. По-друге, зазначені особи з метою забезпечення реалізації чи захисту своїх конституційних прав і свобод мають право звернутися до КСУ щодо такого тлумачення виключно за наявності фактів неоднозначного застосування положень Конституції чи законів України судами або іншими органами державної влади. У зв'язку із зазначеним варто звернути увагу на те, що за період діяльності з 1 січня 2013 року по 31 жовтня 2013 року до КСУ надійшло 387 конституційних звернень громадян щодо офіцій-

¹ Проблеми та перспективи запровадження індивідуальної конституційної скарги в Україні : моногр. / О. В. Петришин, Ю. Г. Барабаш, С. Г. Серьогіна, І. І. Бодрова. — К. : Атіка-Н, 2010. — С. 18.

² Головін А. Захист основоположних прав людини і громадянина під час надання Конституційним Судом України офіційного тлумачення положень / А. Головін // Віче. — 2011. — № 17.

ного тлумачення Конституції та законів України. Тобто близько 40 громадян України щомісяця зверталися до КСУ в межах підстав, визначених статтею 94 Закону України «Про Конституційний Суд України»¹. Із зазначеної кількості звернень єдиний орган конституційної юрисдикції в Україні відповідно до повноважень, встановлених Конституцією України і Законом, розглянув та виніс рішення лише у чотирьох справах, що становить близько одного відсотка загальної кількості звернень.

Слід погодитися з думкою В. Шаповала, який вважає, що потенціал конституційної юстиції щодо захисту прав і свобод людини використовується в нашій країні недостатньо. Крім того, він справедливо зазначає, що «...є таке повноваження Конституційного Суду, як тлумачення законів, тлумачення Конституції, в тому числі і за зверненнями громадян. Але це паліатив, заміник конституційної скарги»².

Таким чином, у законодавстві України не передбачено право громадян звертатися до КСУ щодо конституційності законів та, відповідно, немає можливості захистити свої права, якщо громадяни вважають, що ці права обмежені, звужені за змістом та обсягом щодо існуючих і гарантованих Конституцією України за допомогою конституційної юстиції.

Йдеться про прямий доступ громадян до конституційного правосуддя, про можливість звертатися до КСУ зі скаргою щодо порушення чинними законами прав, закріплених у Конституції України. У зв'язку з цим доречною є думка С. Ківалова, який зазначає, що «саме при розгляді скарг громадян безпосередньо проявляється правозахисна функція органу конституційної юстиції, насамперед тому, що в такому випадку Конституційний Суд буде не тільки брати пряму участь в усуненні перешкод до належного здійснення громадянами своїх прав і свобод, а й буде ще більшою мірою сприяти реалізації конституційно гарантованого права на судовий захист»³.

Варто підкреслити, що роль суб'єктів, уповноважених на звернення до КСУ з конституційним поданням про визнання того чи іншого нормативного акта неконституційним у зв'язку з порушенням ним прав і свобод людини (Президент України, Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, народні депутати), неоднакова. Практика діяльності органів конституційного правосуддя країн Європи свідчить, що «...ні посадові особи вищих органів державної влади, ні суди загальної юрисдикції не використовують можливості конституційного правосуддя щодо захисту прав і свобод людини так активно, як це роблять фізичні особи»⁴. Як стверджує німецький фахівець у галузі конституційного права

¹ Конституційний Суд України у цифрах за станом на 01.11.2013 року [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.ccu.gov.ua/uk/publish/article/225637>.

² Шаповал В. Проблеми розвитку конституційної юрисдикції в Україні / В. Шаповал // Вісник Конституційного Суду України. — 1998. — № 2. — С. 53.

³ Ківалов С. В. Захист Конституційним Судом України прав та свобод людини і громадянина: можливості та проблеми / С. В. Ківалов // Актуальні проблеми держави і права : зб. наук. праць. Вип. 61. — Одеса : Юридична література, 2011. — С. 7–15.

⁴ Владиченко С. Д. Проблеми формування ефективного механізму захисту прав і свобод людини Конституційним Судом України / С. Д. Владиченко // Бюлетень Міністерства юстиції України. — 2005. — № 6 (44). — С. 76.

П. Геберле, «саме громадян слід вважати головними гарантами конституційних цінностей»¹.

У зв'язку з викладеним як приклад розширення можливостей осіб звертатися до органів конституційної юстиції для захисту своїх прав варто дослідити такий загальновідомий світовій демократії інститут, як конституційна скарга. На підставі аналізу його функціонування можна буде зробити висновки щодо перспектив удосконалення ролі конституційної юстиції в механізмі захисту прав людини і можливості запровадження інституту конституційної скарги в Україні.

У сучасних державах сформовані і функціонують різні процедури захисту прав людини органами конституційної юстиції, ініціаторами яких є самі індивіди. Деякі процедури передбачають захист конституційною юстицією всього спектра прав, передбачених конституцією, деякі — лише окремих, конкретно визначених.

Спираючись на дослідження вчених, присвячені проблемі захисту прав людини за допомогою конституційної юстиції (С. Владиченко, М. Гультая, А. Гусева, А. Сироткіної, В. Шаповала та інших), можна узагальнити, що найбільш універсальним за своїми можливостями є інститут індивідуальної конституційної скарги. Саме на необхідності запровадження його в механізм захисту прав і свобод людини в Україні наголошує більшість авторів. Цей інститут є дієвим засобом захисту конституційних прав від порушень, спричинених актами або діями органів державної влади та їх посадових осіб. Інститут конституційної скарги заснований у ФРН, Російській Федерації, Польщі, Чехії, Словенії та низці інших держав.

Однією з перших держав, що заснувала інститут конституційної скарги, була ФРН. У статті 93 Основного Закону ФРН закріплюється можливість подачі конституційної скарги кожним, хто стверджує, що публічна влада порушила одне з його основних прав або прав, передбачених у певних статтях Конституції². Найчастіше в юридичній науці таку модель конституційної скарги називають «класичною» (наприклад, Д. Педедзе³, А. Іванівська⁴ та інші) у зв'язку з тим, що доступ до конституційної скарги має широке коло осіб, а Федеральний Конституційний Суд Німеччини може прийняти конституційну скаргу від кожного, хто зуміє довести порушення органами публічної влади його конституційних прав.

У Польщі судовий конституційний контроль (у польській юридичній літературі застосовується термін «контроль конституційності права») здійснюється Конституційним Трибуналом за допомогою як абстрактного контролю (при пере-

¹ Геберле П. Загальні проблеми конституційного права та Конституційного Суду на матеріалі «німецької моделі» із погляду на Україну / П. Геберле // Вісник Конституційного Суду України. — 2001. — № 6. — С. 59.

² Основний Закон Федеративної Республіки Німеччина від 23 травня 1949 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://www.concourt.am/armenian/legal_resources/world_constitutions/constit/germany/german-old-r.htm.

³ Dzintra Pededze. Constitutional Complaint in Latvia: First Experience and Problems / Dzintra Pededze // Seminar on «Constitutional Control: Basic Problems of Legal Proceedings, Organisation and Practice» (Batumi, 1–5 June 2002) — P. 2. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : [http://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-JU\(2002\)031-rus](http://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-JU(2002)031-rus).

⁴ Івановська А. М. Конституційне правосуддя і захист прав людини: позитивний зарубіжний досвід та перспективи розвитку в Україні / А. М. Івановська // Часопис Хмельницького університету управління та права. — 2005. — № 3 (15). — С. 36–42.

вірці законів, міжнародних договорів тощо на предмет відповідності Конституції), так і за допомогою інституту конституційної скарги.

Досліджуючи досвід використання інституту конституційної скарги у Республіці Польща, слід згадати про факт закріплення в частині першій статті 79 Конституції Польщі права на звернення до Конституційного Трибуналу зі скаргою з питання відповідності Конституції закону чи іншого нормативного акта безпосередньо кожним, чії конституційні свободи чи права були порушені¹. Закріплення такого права на конституційному рівні є основною гарантією захисту конституційних прав людини.

Можливість звернення до Конституційного Суду з конституційною скаргою передбачена також і в Конституції Чехії. Аналізуючи її статтю 85, в якій міститься текст присяги судді Конституційного Суду, варто звернути увагу на важливий момент — закріплення його головним завданням і обов'язком захист природних прав людини. У продовження цієї ідеї стаття 87 гарантує можливість звернення зі скаргою до Конституційного Суду не тільки приватних осіб, а й територіальних органів місцевого самоврядування у зв'язку з незаконним втручанням з боку держави². Така особливість є досить цікавою і надає можливість територіальній громаді як колективному суб'єкту захищати свої права.

Ще однією країною, в механізмі захисту прав людини якої функціонує інститут конституційної скарги, є Російська Федерація. Статтею 125 Конституції Російської Федерації передбачено можливість громадян звертатися до Конституційного Суду зі скаргою на неконституційність закону, яким порушено їхні права³. Аналізуючи зазначену статтю, можна сказати, що інститут конституційної скарги в Росії має своєрідну форму, оскільки скарга може бути подана тільки у зв'язку з неконституційністю закону, що порушує права громадянина, і не може мати предметом оскарження інші нормативні акти.

Слід зауважити, що регламентація самої процедури подання та розгляду конституційної скарги у названих державах деталізована в законах, що регулюють діяльність органу конституційної юстиції. Окремими положеннями закону передбачаються вимоги та обмеження щодо конституційної скарги, терміни подачі, суб'єкт звернення тощо.

Таким чином, інститут конституційної скарги виступає не тільки як гарантія захисту основних прав людини від свавілля влади, а й як важливий засіб забезпечення розвитку конституційної демократії, основу якої формують права людини. Крім того, «конституційна скарга, будучи специфічним інструментом захисту прав людини, надає особі можливість вступати в правовий спір з державою та її органами, тим самим інтегруючи громадян у процес управління державою»⁴.

¹ Конституція Республіки Польща від 2 квітня 1997 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.sejm.gov.pl/prawo/konst/rosyjski/kon1.htm>.

² Конституція Чеської Республіки від 16 грудня 1992 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://www.concourt.cz/clanek/czech_constitution.

³ Конституція Російської Федерації від 25 грудня 1993 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.constitution.ru>.

⁴ Проблеми та перспективи запровадження індивідуальної конституційної скарги в Україні : моногр. / О. В. Петришин, Ю. Г. Барабаш, С. Г. Серьогіна, І. І. Бодрова. — К. : Атіка-Н, 2010. — С. 36.

Варто зазначити, що в державах, які досліджені як приклад успішного функціонування конституційної скарги, існують особливості й відмінності, пов'язані зі специфікою національних правових систем і діяльністю державних органів, встановленням вимог до суб'єктів подачі і до форми конституційної скарги, особливостями правосвідомості громадян тощо.

На сучасному етапі розвитку України виділяється значна кількість проблемних аспектів, пов'язаних із запровадженням інституту конституційної скарги. У зв'язку з цим потрібно розробити наукову концепцію, в якій розкривалися б такі моменти: суб'єкт звернення з конституційною скаргою та предмет звернення (весь спектр прав, передбачених Конституцією, або окремі права), аби уникнути перетворення КСУ з органу, уповноваженого вирішувати «суперечки про право», на просто ще одну судову інстанцію; врегулювання питань, пов'язаних з процедурою подання скарги та її розгляду (виключення повторності подачі, дотримання формальних вимог, індивідуальна зацікавленість особи, обґрунтованість скарги тощо); створення ефективного механізму виконання рішень КСУ, винесених за підсумками розгляду конституційної скарги; проблема перевантаженості КСУ скаргами та інші. Крім того, важливою є підготовка змін та оновлення чинного законодавства.

Безумовно, введення інституту конституційної скарги позитивно вплине на розвиток механізму захисту прав і свобод людини і громадянина в Україні як державі, що розвивається в напрямі ідей верховенства права та пріоритету прав людини. Внаслідок введення інституту конституційної скарги значно розширяться можливості громадян та інших суб'єктів у сфері захисту власних прав від незаконних зазіхань або утисків. Крім того, державою буде забезпечено принцип доступності до правосуддя, закріплений в Конституції України. За допомогою КСУ стане можливим повною мірою забезпечити принцип верховенства права у сфері прав і свобод людини.

Шляхом подачі конституційної скарги заявник зможе оскаржити конституційність актів, дії чи бездіяльність вищих органів державної влади в частині, що порушує його права в конкретному випадку, за умови використання всіх національних засобів захисту прав і в тому випадку, якщо немає можливості відновити порушені права іншим способом.

У зв'язку з цим можна виділити ще один позитивний наслідок введення конституційної скарги: КСУ може вирішити значну кількість справ ще до того, як вони потраплять до Європейського суду з прав людини і, таким чином, скоротити кількість звернень з України та виробити національний механізм дієвого захисту прав. Але це можливо лише в разі закріплення за КСУ повноважень щодо призначення справедливої компенсації та необхідності перегляду остаточних рішень загальних судів у разі прийняття позитивного рішення за конституційною скаргою.

Також варто мати на увазі, що конституційна скарга є ефективним механізмом демократизації суспільства і сприяє зосередженню уваги державних органів на проблемах, пов'язаних із захистом прав людини. Саме активність громадян щодо захисту своїх прав шляхом конституційної скарги є тим індикатором, який показує ступінь дотримання і гарантування прав людини державою, а моніторинг справ, за якими відбувається звернення, дозволить запобігти подібного роду порушенням у майбутньому.

Встановлення інституту конституційної скарги також сприятиме підвищенню рівня довіри громадян до державних органів і судової системи. Усвідомлення громадянами реальної можливості захисту своїх конституційних прав за допомогою висококваліфікованого неупередженого суду буде ще одним дуже важливим кроком на шляху до формування громадянського суспільства.

Таким чином, є підстави вести мову про універсалізацію конституційної юстиції в аспекті її здатності стати ефективним елементом механізму захисту прав і свобод людини. Це підтверджується досвідом країн Західної та Східної Європи.

У демократичному суспільстві на державу покладається обов'язок забезпечувати ефективний захист прав і свобод людини і громадянина від будь-яких порушень, у тому числі й від порушень внаслідок прийняття неконституційних положень законів або інших нормативних актів. У зв'язку з цим найважливішу роль у механізмі захисту прав людини відіграють органи конституційної юстиції. Саме крізь весь спектр повноважень, якими наділяється конституційна юстиція, можливе реальне гарантування конституційних прав людини.

Підсумовуючи викладене, важливо підкреслити, що захист закріплених в Основному Законі України прав і свобод людини має бути однією з основних функцій КСУ. Досвід країн, в яких допускається звернення до конституційного суду з індивідуальною скаргою, переконує, що така можливість гарантує дотримання прав і свобод людини і громадянина, а також сприяє формуванню у громадян впевненості в тому, що вони живуть у демократичній правовій державі.

Петрив И. М. Конституционный Суд Украины в механизме защиты прав человека. В современных условиях развития государства и общества Конституционный Суд Украины является важным элементом механизма защиты прав и свобод человека и гражданина. Внедрение института конституционной жалобы будет иметь позитивное значение для усовершенствования механизма защиты прав и свобод человека и гражданина в Украине как государстве, которое развивается в направлении идей верховенства права и приоритета прав человека.

Ключевые слова: Конституционный Суд Украины, конституционная юстиция, функции конституционной юстиции, права человека, конституционные права, конституционная жалоба.

Petriv I. The Constitutional Court of Ukraine in the Mechanism of Protection of Human Rights. The Constitutional Court of Ukraine is an important element of the mechanism of protection of human and citizen's rights and freedoms in modern conditions of development of the state and society. The establishment of the institute of the constitutional complaint will have a positive meaning for the improvement of the mechanism of protection of human and citizen's rights and freedoms in Ukraine as a country developing in the direction of ideas of the rule of law and the supremacy of human rights.

Key words: Constitutional Court of Ukraine, constitutional justice, functions of the constitutional justice, human rights, constitutional rights, constitutional complaint.

Конституційно-правові особливості добору кандидатів на посаду судді в аспекті забезпечення прав і свобод людини і громадянина*

Б. Прокопенко

аспірант кафедри організації судових та правоохоронних органів
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Проаналізовано особливості співвідношення прав і свобод людини і громадянина та добору кандидатів на посаду судді вперше. Особливу увагу приділено дослідженню запропонованих змін до Конституції України щодо вимог до кандидатів на посаду судді та їх ролі у покращенні доступності правосуддя з метою захисту прав і свобод людини і громадянина. Надано правову оцінку прав і свобод кандидатів на посаду судді.

Ключові слова: права і свободи людини і громадянина, добір кандидатів на посаду судді, призначення на посаду судді, моральні якості судді, спеціальна перевірка.

Закон України «Про судоустрій і статус суддів» від 7 липня 2010 року № 2453–VI¹ визначає правові засади організації судової влади та здійснення правосуддя в Україні з метою захисту прав, свобод та законних інтересів людини і громадянина, прав та законних інтересів юридичних осіб, інтересів держави на засадах верховенства права. Права і свободи людини і громадянина є основною цінністю у розвиненому демократичному суспільстві. Всі нормативно-правові акти не тільки національного, а й міжнародного рівня пронизані ідеєю захисту прав і свобод людини і громадянина. Ці положення запозичені з Основного Закону нашої держави², у статті 3 якого встановлено, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави. Саме вона зобов'язана докладати всіх можливих зусиль для того, щоб людина могла ефективно реалізувати право на справедливий суд.

Одним з важливих напрямів держави у цьому сенсі є формування корпусу професійних суддів, яке здійснюється з дотриманням стандартів верховенства права, пропорційності та неупередженості. Процедура добору суддів має сприяти формуванню компетентного і незалежного суду, у фаховості якого повинна бути впевнена людина, що до нього звертається. Отже, серед завдань органів, уповноважених на здійснення кадрового забезпечення судової влади, одним з

* Стаття публікується на правах переможця конкурсу, проведеного Конституційним Судом України 9–14 грудня 2013 року в рамках Всеукраїнського тижня права.

¹ Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 7 липня 2010 року № 2453–VI // Відомості Верховної Ради України. — 2010. — № 41–42; № 43; № 44–45. — Ст. 1468.

² Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. — 1996. — № 30. — С. 141.

пріоритетних напрямів діяльності є сприяння реалізації стандартів належного судочинства. У цьому аспекті не викликає заперечень досить поширена у науковій літературі теза, відповідно до якої добір кандидатів на посаду судді розглядається як важлива гарантія забезпечення прав і свобод людини і громадянина.

Отже, актуальність проблематики добору кандидатів на суддівські посади та реалізації прав і свобод людини і громадянина не викликає заперечень на сучасному етапі судової та конституційної реформ.

Зазначені питання були предметом дослідження багатьох науковців та практичних працівників як України, так і інших держав. Досліджували добір кандидатів на посаду судді С. Бігун, Т. Галайденко, О. Гончаренко, В. Городовенко, А. Закалюк, В. Захаров, М. Клеандров, І. Марочкін, А. Марцинкевич, І. Михайловська, Л. Москвич, І. Назаров, Т. Нешатаєва, В. Пейсиков, О. Прокопенко, Н. Радутна, І. Самсін, Л. Скомороха, І. Фойницький та інші. Права і свободи людини і громадянина у своїх наукових працях розглядали В. Авер'янов, О. Бандурка, Ю. Барабаш, Ю. Битяк, І. Бородін, І. Голосніченко, С. Ківалов, І. Козаченко, А. Колодій, В. Колпаков, А. Комзюк, О. Негодченко, Н. Нижник, В. Овчаренко, В. Погорілко, П. Рабінович, О. Рябченко, А. Селіванов, О. Синьов, В. Тацій, В. Цвєтков, Ю. Шемшученко, О. Ярмиш та інші.

Метою цієї роботи є дослідження процедурних аспектів добору кандидатів на посаду судді з урахуванням концептуальних положень доктрини захисту прав і свобод людини і громадянина, а також європейських стандартів належного судочинства. При цьому ми зробимо спробу вивчення цього питання з різних сторін: як з точки зору пересічного громадянина, на варті законних інтересів якого має стояти суд, так і з точки зору кандидата на посаду судді, який, набуваючи високого статусу служителя Феміди, добровільно та свідомо обмежує реалізацію низки своїх громадянських прав задля можливості здійснення суспільно значущої державної функції з відправлення правосуддя.

Пропонуємо розглянути цю тему у двох напрямках. По-перше, розглянемо добір кандидатів на посаду судді в аспекті забезпечення гарантованого Конституцією України та Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод¹ права на справедливий судовий розгляд упродовж розумного строку. По-друге, спробуємо дати правову оцінку дотриманню прав і свобод кандидата на посаду судді органами, які здійснюють цей добір під час процедури формування корпусу професійних суддів.

Роль добору кандидатів на посаду судді у дотриманні прав і свобод людини і громадянина визначає стаття 55 Конституції України, в якій зазначено, що права і свободи людини і громадянина захищаються судом. У цій статті зазначено механізми захисту прав і свобод людини і громадянина, наявність яких — одна з обов'язкових ознак дійсно демократичної, правової держави. Особлива роль у захисті прав і свобод належить суду. Це обумовлено демократичністю і професіо-

¹ Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод, прийнята Кабінетом міністрів Ради Європи 4 листопада 1950 року // Офіційний вісник України. — 1998. — № 13. — С. 270 (ратифікована Законом України «Про ратифікацію Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, Першого протоколу та протоколів № 2, 4, 7 та 11 до Конвенції» від 17 липня 1997 року № 475/97-ВР // Відомості Верховної Ради України. — 1997. — № 40. — Ст. 263).

налізмом судового розгляду, який базується на незалежності суду, гласності, змагальності, безпосередності, усності судового процесу, необхідності пред'явлення доказів тощо¹. Зміст статті 55 відповідає міжнародно-правовим стандартам щодо гарантованого захисту основоположних прав і свобод людини. Так, стаття 8 Загальної декларації прав людини проголошує, що кожна людина має право на ефективне поновлення у правах компетентними національними судами в разі порушення її основоположних прав, наданих їй конституцією або законом².

Багато науковців розглядають доступність правосуддя через призму прав і свобод людини і громадянина. Так, В. Городовенко зазначає, що принцип доступності правосуддя має свої витoki з концепції основоположних прав і свобод людини, походить з права на справедливий судовий розгляд і генетично пов'язаний з моделлю судочинства³. Аналогічну позицію проголошує Н. Сакара, підкреслюючи, що еволюція прав і свобод людини, а саме права на справедливий судовий розгляд, сприяла інституалізації доступності в міжнародних і національних правових системах⁴. О. Овчаренко розглядає доступність правосуддя як принцип організації та діяльності судової влади, сутність якого полягає у відсутності фактичних і юридичних перешкод для звернення зацікавлених осіб до суду за захистом своїх прав⁵.

В усіх наукових дослідженнях підкреслюється, що право на доступ до правосуддя є невід'ємною складовою належного судочинства, стандарти якого включають справедливий, незалежний та неупереджений судовий розгляд, що здійснюється протягом розумних строків. До інституційних гарантій доступності правосуддя та його справедливості різні автори відносять низку елементів, серед яких: максимально можлива простота судового процесу, доступ до судового рішення, належне виконання актів суду, територіальна наближеність судів, відкритість інформації про суд, універсальність судової юрисдикції, його компетентності та стабільності судової системи.

Очевидно, що забезпечення права особи на справедливий суд значною мірою покладено на суддю як носія судово-владних повноважень. Від його професіоналізму та вміння належним чином організувати свою роботу залежить кінцевий результат діяльності з розгляду й вирішення справ. Правильність застосування положень матеріального і процесуального права, забезпечення визначених процесуальним законом строків судового розгляду — все це безпосередньо зале-

¹ Конституція України: наук.-практ. коментар / В. Б. Авер'янов, О. В. Батанов, Ю. В. Баулін та ін. / ред. кол. : В. Я. Тацій, Ю. П. Битяк, Ю. М. Грошевий та ін. — Х. : Право ; К. : Ін Юре, 2003. — С. 274.

² Загальна декларація прав людини, прийнята і проголошена у резолюції 217 А (III) Генеральної Асамблеї ООН від 10 грудня 1948 року // Офіційний вісник України. — 2008. — № 93. — Ст. 3103. — С. 89.

³ *Городовенко В. В.* Принципи судової влади : моногр. / В. В. Городовенко. — Х. : Право, 2012. — С. 206.

⁴ *Сакара Н. Ю.* Проблема доступності правосуддя у цивільних справах : моногр. / Н. Ю. Сакара. — Х. : Право, 2010. — С. 29.

⁵ *Овчаренко О. М.* Доступність правосуддя та гарантії його реалізації : моногр. / О. М. Овчаренко. — Х. : Право, 2008. — С. 179.

жить від фахової підготовленості судді, його здатності виконувати покладені на нього законом повноваження. А дотримання служителями Феміди норм професійної суддівської етики створює загальний імідж судової влади у суспільстві. Отже, моральні та особистісні якості судді теж впливають на ефективність правосуддя. Недарма Конституційний Суд Російської Федерації в одному із своїх рішень прямо підкреслив, що специфіка судової діяльності і статус судді вимагають від представників суддівського корпусу високого рівня професіоналізму¹.

Таким чином, ми дійшли висновку, що без реалізації стандартів належного правосуддя у вітчизняному судочинстві неможливо повною мірою забезпечити захист прав і свобод пересічних громадян. На нашу думку, важливою гарантією доступності та справедливості судового провадження є компетентність суддів, що забезпечується насамперед якісним добром кадрів до органів судової влади.

О. Овчаренко зазначає, що термін «компетентність» у цьому випадку вживається для позначення не компетенції суду, тобто сукупності повноважень, окреслених законом, а фахової відповідності судді займаній посаді². Таким чином, відбір кандидатів на посаду судді повинен проводитися на підставі їх відповідності професійно важливим якостям, що визначаються у науковій юридичній літературі як система вимог, що ставляться до людини, на яку покладається здійснення судових повноважень, включаючи якості особистості, особливості процесів мислення, професійні знання, вміння й навички. Усі вони суттєво впливають на успішність виконання суддівських функцій, а значить і на ефективність судової системи в цілому. Саме тому відбір кандидатів на посаду судді належить здійснювати відповідно до оцінки наявності у них зазначених професійно важливих якостей³.

Конституційні вимоги до кандидата на посаду судді закріплені у статті 127 Конституції України та є предметом обговорення широкого кола осіб, у тому числі через засоби масової інформації, у світлі триваючої судової реформи. Так, на посаду судді може бути рекомендований кваліфікаційною комісією суддів громадянин України, не молодший двадцяти п'яти років, який має вищу юридичну освіту і стаж роботи у галузі права не менш як три роки, проживає в Україні не менш як десять років та володіє державною мовою.

Конституцією України встановлено мінімальний вік особи, яка претендує на зайняття посади судді, що становить двадцять п'ять років. Досвід держав Європи та думка громадськості спирається на те, що особа у цьому віці ще не досягла моральної зрілості, життєвого досвіду та професіоналізму, необхідного для здійс-

¹ Постановление Конституционного Суда Российской Федерации от 20 июля 2011 года № 19-П по делу о проверке конституционности положений пунктов 1 и 2 статьи 3, пункта 1 статьи 8 и пункта 1 статьи 12.1 Закона Российской Федерации «О статусе судей в Российской Федерации» и статей 19, 21 и 22 Федерального закона «Об органах судейского сообщества в Российской Федерации» в связи с жалобой гражданки А. В. Матюшенко [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.referent.ru/7/189879>.

² Овчаренко О. М. Доступність правосуддя та гарантії його реалізації : моногр. / О. М. Овчаренко. — Х. : Право, 2008. — С. 102.

³ Москвич Л. М. Ефективність судової системи: концептуальний аналіз : моногр. / Л. М. Москвич. — Х. : ФІНН, 2011. — С. 197.

снення справедливого правосуддя. Тому Конституційна Асамблея як спеціальний допоміжний орган при Президентові України, створений з метою підготовки законопроекту (законопроектів) про внесення змін до Конституції України¹, запропонувала внести зміни до Основного Закону держави і підвищити вік, з якого особа може претендувати на зайняття посади судді. Окрім цього, було запропоновано підвищити граничний вік перебування судді на посаді. Таким чином, особа матиме право претендувати на зайняття вакантної посади судді з тридцяти років, а здійснювати обов'язки судді зможе не до шістдесяти п'яти років, як це встановлено чинним законодавством, а до сімдесяти років. Конституційний Суд України визнав законопроект про посилення незалежності суддів конституційним і зазначив з приводу змін щодо віку кандидатів на посаду судді таке: «...Встановлення віку 30 років, з якого громадянин України може претендувати на зайняття посади судді, спрямоване на забезпечення суддівського корпусу професійними кадрами високого рівня кваліфікації з урахуванням їхнього життєвого досвіду, соціальної зрілості, моральних якостей, необхідних для здійснення правосуддя, а також на надання рівних можливостей для зайняття посади судді на конкурсній основі. ... Конституційний Суд України вважає, що встановлення в Конституції України граничного віку — 70 років — перебування на посаді судді є питанням доцільності і зумовлене запропонованим у Законопроекті одночасним підвищенням віку, з якого громадянина України може бути рекомендовано на посаду судді»².

Як наслідок підвищення віку для кандидатів на посаду судді з метою отримання особою, яка претендує на суддівську посаду, більше досвіду та підвищення свого професіоналізму, у законопроекті запропоновано підвищити стаж роботи у галузі права з трьох років до п'яти. Це є логічним кроком у разі підвищення необхідного віку для кандидатів. Експерти Венеціанської Комісії у своєму висновку до вказаного законопроекту в цілому висловилися позитивно щодо запропонованих змін³, проте членам Європейської комісії за демократію через право залишається незрозумілим, який саме стаж роботи у галузі права вважати необхідним для можливості претендувати на посаду судді.

На нашу думку, всі зазначені зміни до Конституції України є обґрунтованими і необхідними для нашої держави. Проте ми вважаємо, що не було враховано такої важливої вимоги до кандидата на посаду судді, що потребує конституційного

¹ Про Конституційну Асамблею : Указ Президента України від 17 травня 2012 року № 328/2012 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/328/2012>.

² Висновок Конституційного Суду України від 19 вересня 2013 року № 2-в/2013 у справі за зверненням Верховної Ради України про надання висновку щодо відповідності законопроекту про внесення змін до Конституції України щодо посилення гарантій незалежності суддів вимогам статей 157 і 158 Конституції України № 2-в/2013 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.ccu.gov.ua/doccatalog/document?id=220986>.

³ OPINION ON THE DRAFT LAW ON THE AMENDMENTS TO THE CONSTITUTION, STRENGTHENING THE INDEPENDENCE OF JUDGES (INCLUDING AN EXPLANATORY NOTE AND A COMPARATIVE TABLE) AND ON THE CHANGES TO THE CONSTITUTION PROPOSED BY THE CONSTITUTIONAL ASSEMBLY OF UKRAINE Adopted by the Venice Commission at its 95th Plenary Session (Venice, 14–15 June 2013) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : [http://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD\(2013\)014-e](http://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD(2013)014-e).

закріплення, як високий рівень особистих і моральних якостей. Важливим кроком, спрямованим на запобігання випадкам потрапляння на суддівські посади осіб, які мають низький рівень моральних та особистих якостей, а також порушують норми суддівської етики, є позиція, викладена у роботі В. Городовенка «Проблеми становлення незалежної судової влади» (2007)¹. Автор пропонував внести зміни до чинного на той час законодавства, а саме — на посаду судді може бути рекомендована особа, яка не скоювала проступків, що порочать її. Якщо застосувати вказану ідею до наших реалій, то пропонуємо внести зміни до частини другої статті 64 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» та доповнити її таким пунктом: «Не можуть бути рекомендовані на посаду судді громадяни: ... (4) які скоювали проступки, що порочать їх». На це положення, на нашу думку, доцільно звернути увагу нині діючій Конституційній Асамблеї та запропонувати викласти частину третю статті 127 Конституції України в такій редакції: «На посаду судді може бути рекомендований Вищою кваліфікаційною комісією суддів України громадянин України, не молодший тридцяти років, який має вищу юридичну освіту і стаж роботи у галузі права не менш як п'ять років, проживає в Україні не менш як десять років, володіє державною мовою та не скоював проступків, що порочать його». Вказаними змінами законодавець акцентує на важливості моральних та особистих якостей кандидата на посаду судді на рівні Основного Закону держави, тим паче що Конституційний Суд України Рішенням від 12 червня 2013 року № 4-рп/2013 встановив, що оцінка Вищою кваліфікаційною комісією суддів України виявлених особистих і моральних якостей кандидата на посаду судді може бути підставою для відмови у наданні рекомендації про призначення кандидатів на посаду судді². При цьому Суд звернув увагу на те, що повноваження Вищої кваліфікаційної комісії суддів України щодо спеціальної перевірки кандидатів на посаду судді здійснюються протягом усієї процедури добору — як під час складання ним кваліфікаційного іспиту, так і протягом строку перебування кандидата в резерві на заміщення вакантних посад суддів, у тому числі й під час вирішення питання про рекомендацію кандидата — переможця конкурсу — на зайняття посади судді.

Отже, запропонованими змінами законодавець не тільки підвищить якість судочинства у державі, покращить авторитет судової гілки влади, а й забезпечить реалізацію правосуддя високопрофесійним, компетентним судом. Таким чином, особа, звертаючись до суду за захистом своїх конституційних прав і свобод, буде впевнена у доступності правосуддя і компетентності суддів через зменшення можливості потрапляння на суддівські посади осіб, що не здатні ефективно та справедливо здійснювати правосуддя.

Другим елементом предмета нашого дослідження виступає правова оцінка дотримання прав і свобод кандидата на посаду судді при здійсненні процедури

¹ *Городовенко В. В.* Проблеми становлення незалежної судової влади в Україні : моногр. / В. В. Городовенко. — К. : Фенікс, 2007. — С. 159.

² Рішення Конституційного Суду України від 12 червня 2013 року № 4-рп/2013 у справі за конституційним зверненням громадянина Суботи Артема Анатолійовича щодо офіційного тлумачення положень частини п'ятої статті 127 Конституції України у системному зв'язку з частиною третьою цієї статті, статті 65 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.ccu.gov.ua/uk/doccatalog/list?currDir=205399>.

добору суддів. Особа перед початком процедури добору самостійно, з власної ініціативи виявляє бажання стати кандидатом на посаду судді. Багатьох приваблює посада судді з різних причин. Кожен кандидат на посаду судді вже повинен мати вищу юридичну освіту і стаж роботи у галузі права, тому має знати і усвідомлювати всі наслідки, які на нього чекають після проходження процедури добору і зайняття посади судді.

Відповідно до статті 53 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» перебування на посаді судді несумісне із зайняттям посади в будь-якому іншому органі державної влади, органі місцевого самоврядування та з представницьким мандатом. Суддя не має права поєднувати свою діяльність з підприємницькою або адвокатською діяльністю, будь-якою іншою оплачуваною роботою (крім викладацької, наукової і творчої діяльності), а також входити до складу керівного органу чи наглядової ради підприємства або організації, що має на меті одержання прибутку. Суддя не може належати до політичної партії чи професійної спілки, виявляти прихильність до них, брати участь у політичних акціях, мітингах, страйках. Таким чином, особа, яка претендує на зайняття посади судді, має усвідомлювати, що разом з розширенням певних прав і свобод у зв'язку із зайняттям посади судді (недоторканність та імунітет судді, забезпечення особистої безпеки судді, членів його сім'ї, майна, а також інші засоби його правового захисту) особа також змушена дотримуватися певних «обмежень» політичних та економічних прав і свобод, які були зазначені вище. Тобто, на нашу думку, перевірка того, чи усвідомлює особа, яка претендує на посаду судді, що разом з отриманням владних повноважень вона має свідомо йти на деякі «обмеження», пов'язані з виконанням функцій правосуддя, повинна покладатися на відповідні органи, а саме на Вищу кваліфікаційну комісію суддів України та Вищу раду юстиції.

При цьому варто підкреслити, що всі міжнародно-правові акти наголошують, що посаду судді не можна розглядати як привілей, що суддя не може зловживати наданими йому повноваженнями. Відповідно до правової позиції Конституційного Суду Російської Федерації недоторканність та незмінюваність судді, будучи елементом його конституційно-правового статусу і одночасно гарантією самостійності та незалежності судової влади, є не особистим привілеєм громадянина, а засобом захисту публічних інтересів, насамперед інтересів правосуддя, мета якого — захист прав і свобод людини і громадянина (стаття 18 Конституції Російської Федерації), і не лише виключає, а й вимагає підвищеної відповідальності судді щодо виконання ним професійних обов'язків, дотримання законів і правил суддівської етики¹. Схожу позицію висловлював і Конституційний Суд України. Відповідно до його правової позиції статус судді та його елементи є не особистим привілеєм, а засобом забезпечення незалежності працюючих суддів і надається для гарантування верховенства права та в інтересах осіб, які звертаються до суду та очікують неупередженого правосуддя².

¹ Див.: Постанови Конституційного Суду Російської Федерації від 7 березня 1996 року № 6-П та від 19 лютого 2002 року № 5-П [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.referent.ru/7/17857>; <http://www.referent.ru/7/47984>.

² Рішення Конституційного Суду України від 3 червня 2013 року № 3-рп/2013 у справі щодо змін умов виплати пенсій і щомісячного довічного грошового утримання суддів у відставці // Офіційний вісник України. — 2013. — № 44. — Ст. 1583.

Водночас статус судді накладає стільки правових та інших обмежень на суддів та членів їх родини, що держава зобов'язана компенсувати ці втрати шляхом створення умов праці, гідних високого положення носія судової влади.

Також актуальним є питання співвідношення прав особи, яка хоче обіймати посаду судді, та спеціальних перевірок достовірності відомостей, які вона надає. З одного боку, втручання правоохоронних органів у особисті справи громадянина легітимне лише у випадках скоєння громадянином правопорушення або в інших випадках, передбачених законом, з дотриманням відповідної процедури такого втручання. Згідно зі статтею 32 Конституції України ніхто не може зазнавати втручання в його особисте і сімейне життя, крім випадків, передбачених Конституцією України. Не допускається збирання, використання та поширення конфіденційної інформації про особу без її згоди, крім випадків, визначених законом, і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини. З іншого боку, Законом України «Про судоустрій і статус суддів» встановлені чіткі вимоги до осіб, які претендують зайняти посади суддів, і обмеження щодо несумісності діяльності судді з іншими видами діяльності. У разі недотримання цих вимог з різних причин (подання кандидатом недостовірної інформації, неналежна пильність посадових осіб, які рекомендують громадянина на посаду судді, тощо) на посаді судді може опинитися особа, яка не відповідає цим вимогам, веде аморальний спосіб життя, була причетною до вчинення правопорушень у минулому чи має зв'язки зі злочинним середовищем. У такому випадку посадова особа, яка вирішує долі інших осіб шляхом постановлення судових рішень і приймає інші юридично значущі рішення, не відповідає вимогам закону й обійняла посаду незаконно. Відповідно постає питання про легітимність рішень, винесених таким суддею. Отже, у такому випадку слід обирати між захистом прав та інтересів невизначеного кола осіб, справи яких буде слухати майбутній суддя, і правом на невтручання в особисте життя однієї особи — кандидата на посаду судді. Очевидно, що соціальна і юридична значущість захисту прав значного кола осіб є набагато більшою, ніж право на приватність однієї особи, яка свідомо робить свій вибір на користь державної посади із значними владними повноваженнями і обмеженнями щодо сумісництва судової та інших видів діяльності¹.

При подачі документів претендент на посаду судді відповідно до вимог Закону «Про судоустрій і статус суддів» та Положення про порядок розгляду питань та підготовки матеріалів щодо проведення добору кандидатів на посаду судді вперше² надає письмову згоду на збирання, зберігання та використання інформації про себе з метою оцінки його готовності до роботи на посаді судді та проведення щодо нього спеціальної перевірки.

¹ Прокопенко О. Б. Право на справедливий суд: концептуальний аналіз і практика реалізації : моногр. / О. Б. Прокопенко. — Х. : ФІНН, 2011. — С. 126.

² Положення про порядок розгляду питань та підготовки матеріалів щодо проведення добору кандидатів на посаду судді вперше, затверджене рішенням Вищої кваліфікаційної комісії суддів України від 18 жовтня 2012 року [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.vkksu.gov.ua/ua/dobir-kandidativ-na-posadu-suddi-vpershe/documents-pp/polojennya-pro-poryadok-rozglyadu-pitan-ta-pidgotovkimaterialiv-shodo-provedennya-doboru-kandidativ-na-posadu-suddi-vpershe>.

У Рішенні Конституційного Суду України від 6 жовтня 2010 року № 21-рп/2010 у справі про корупційні правопорушення та введення в дію антикорупційних законів вказано таке: «...Згідно з частинами першою, другою, четвертою статті 32 Конституції України ніхто не може зазнавати втручання в його особисте і сімейне життя, крім випадків, передбачених Конституцією України; не допускається збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про особу без її згоди; кожному гарантується судовий захист права спростовувати недостовірну інформацію про себе і членів своєї сім'ї та права вимагати вилучення будь-якої інформації, а також право на відшкодування матеріальної і моральної шкоди, завданої збиранням, зберіганням, використанням та поширенням такої недостовірної інформації. Перелік близьких осіб незалежно від місця їх проживання і ведення спільного господарства, а також інших осіб за умови їх постійного проживання з особою, яка претендує на зайняття відповідної посади, та ведення з нею спільного господарства..., дає можливість державним органам втручатися в їхнє особисте та сімейне життя, безпідставно отримувати відомості особистого характеру, що суперечить наведеній нормі Основного Закону України. Крім того, слід враховувати й те, що близькі особи не претендують на зайняття зазначених посад, а лише опосередковано (родинними чи іншими зв'язками) пов'язані з особами, які претендують на це або займають вказані посади. Надання інформації про близьких та інших осіб без їх згоди особою, яка претендує на зайняття відповідної посади, може призвести до отримання недостовірних даних, внаслідок чого вона буде нести відповідальність згідно зі статтею 164¹ Кодексу України про адміністративні правопорушення. При вирішенні цього питання Конституційний Суд України виходить з частини першої статті 64 Основного Закону України, за якою конституційні права і свободи людини і громадянина не можуть бути обмежені, крім випадків, встановлених Конституцією України. Отже, стосовно близьких та інших осіб... не може проводитися спеціальна перевірка..., оскільки це суперечить положенням статті 32, частини першої статті 64 Конституції України»¹.

Таким чином, у зв'язку з необхідністю проведення спеціальної перевірки щодо кандидата на посаду судді відбувається свідоме «обмеження» прав особи, яка претендує на посаду судді, за її добровільною згодою. Порядок проведення спеціальної перевірки щодо кандидатів на суддівські посади регулюється рядом нормативно-правових актів, проте, на нашу думку, Вищій кваліфікаційній комісії суддів України необхідно систематизувати всі діючі норми щодо спеціальної перевірки державних службовців та затвердити власним рішенням Порядок проведення спеціальної перевірки стосовно кандидата на посаду судді, врахувавши всі нюанси проведення такого необхідного етапу добору, в тому числі можливість «обмежень» прав і свобод кандидата на посаду судді для досягнення у майбутньому більш важливих цілей.

Підсумовуючи викладене, можна резюмувати, що процедура добору кандидатів на посаду судді є важливою гарантією механізму забезпечення прав і свобод

¹ Рішення Конституційного Суду України від 6 жовтня 2010 року № 21-рп/2010 у справі про корупційні правопорушення та введення в дію антикорупційних законів [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v021p710-10>.

людини і громадянина. Якісний добір суддів сприяє формуванню високопрофесійного суддівського корпусу, здатного на високому рівні здійснювати застосування норм матеріального і процесуального права під час розгляду й вирішення справ, віднесених до судової юрисдикції. Дотримання прав і свобод кандидата на посаду судді також є важливим складником процедури формування суддівського корпусу. Кожен кандидат на посаду судді повинен усвідомлювати, що виконання владно-розпорядчих функцій держави завжди пов'язане з певними обмеженнями особистих прав і свобод, існування яких зумовлено правовим статусом носія судової влади. Водночас правові гарантії, які держава надає суддям у зв'язку з набуттям відповідної посади, є не особистим привілеєм, а засобом захисту публічних інтересів, насамперед інтересів правосуддя, мета якого — захист прав і свобод людини і громадянина.

Прокопенко Б. А. Конституционно-правовые особенности отбора кандидатов на должность судьи в аспекте обеспечения прав и свобод человека и гражданина. Проанализированы особенности соотношения прав и свобод человека и гражданина и отбора кандидатов на должность судьи впервые. Особое внимание уделяется исследованию предложенных изменений в Конституцию Украины относительно требований к кандидатам на должность судьи и их роли в улучшении доступности правосудия в целях защиты прав и свобод человека и гражданина. Дана правовая оценка прав и свобод кандидатов на должность судьи.

Ключевые слова: права и свободы человека и гражданина, отбор кандидатов на должность судьи, назначение на должность судьи, моральные качества судьи, специальная проверка.

Prokopenko B. Constitutional and Legal Features of Judicial Selection in the Aspect of Ensuring Human and Citizen's Rights and Freedoms. Special aspects of correlation of human and civil rights and freedoms with primary judicial selection have been analysed. The special concern has been drawn at investigation of suggested amendments of the Constitution of Ukraine regarding requirements to a judge candidate and at the amendments' role in improvement of access to justice for human and civil rights and freedoms protection. The legal evaluation of a judge candidate rights and freedoms has been provided.

Key words: human and civil rights and freedoms, judicial selection, judicial appointment, moral values of a judge, special background check.

Людська гідність у контексті конституційного судочинства

Е. Шишкіна

кандидат юридичних наук

У статті досліджується проблема пізнання людської гідності у правових позиціях судів конституційної юрисдикції щодо тлумачення відповідних конституційних положень, акцентується на правових позиціях конституційних судів різних держав, за якими людську гідність визнано фундаментальною цінністю незалежно від того, в якому аспекті її досліджено.

Ключові слова: людська гідність, фундаментальна цінність, конституційний суд, положення, правова позиція.

Основним завданням гносеології права є пізнання певних правових явищ і процесів, що впливають на розуміння як права в цілому, так і окремих його сфер. Глибинність правопізнання збагачує доктрину права загалом, а правова думка з конкретної проблематики стає більш усвідомленою. Сфера захисту прав людини не є винятком. Пізнання їх природи і пов'язаних з ними правових феноменів сприяє глибшому розумінню прав людини і розширенню сфери їх дії. Оскільки кінцевою метою цього процесу є правозастосування, то наслідком пізнання прав людини є користування ними.

Відповідно до Преамбули Міжнародного пакту про громадянські та політичні права 1966 року¹ саме людська гідність є джерелом прав людини і тому нерозривно пов'язана з ними. Через пізнання суті людської гідності, поєднаної з такими соціально-правовими феноменами, як свобода, справедливість, рівність, треба підходити до розуміння природи інших прав людини і розкриття їх юридичного змісту. Філософсько-правова природа цього явища обумовлює формування поглядів на невідчужуване, природне право людини на повагу до своєї гідності. Бачення глибинної суті людської гідності можливе не лише через розуміння норм моралі або етики, а й завдяки її трактуванню як цінності у праві. Така можливість з'являється у зв'язку із закріпленням поняття «гідність» у конституціях і законах різних держав та пов'язана із судовим тлумаченням відповідних положень.

Суди конституційної юрисдикції наділені функцією інтерпретації, завдяки чому беруть участь у процесі пізнання певних правових явищ і пошуку духу права у нормах законів. Зважаючи на це, проблема розуміння гідності виходить за межі звичайного тлумачення законодавчої норми. Глибинне пізнання її змісту зумовлює формування філософсько-правових, доктринальних позицій стосовно цього явища, що є значущим для розвитку конституційно-правової думки і майбутнього правозастосування.

Повага до людської гідності вже давно є одним із фундаментальних принципів правової держави, що втілено у багатьох конституціях країн Європи. Положення статті 1 Основного закону ФРН чітко закріплюють, що гідність людини є непоруш-

---

¹ Права людини і професійні стандарти для юристів у документах міжнародних організацій / упоряд. Т. Яблонська. — 3-тє вид., допов. і переробл. — К. : Сфера, 2002. — С. 13–23.

ною (*die Würde des Menschen ist unantastbar*), недоторканною (*unverletzlichen*) та невідчужуваною (*unveräußerlichen*)¹. У статті 10 Конституції Іспанії 1978 року гідність людини та її непорушні права визнано основою публічного порядку і соціального миру², а в Конституції Греції 1975 року встановлено, що «повага до цінності людської істоти та її захист є основоположним обов'язком держави»³.

Органи конституційної юрисдикції деяких держав мають багаторічну усталену практику щодо інтерпретації поняття «людська гідність». Як приклад можна навести правові позиції Федерального Конституційного Суду Німеччини (далі — ФКС), який у своїх рішеннях підтверджує, що вказана категорія є одночасно конституційною програмою, основним принципом правової німецької держави та основним непорушним правом людини⁴. Людська гідність, з погляду ФКС, становить найвищу правову цінність всередині конституційного порядку, а кожній людині належить соціальне право на цінність і повагу, яке забороняє перетворювати її на об'єкт або піддавати її такому поводженню, що ставить під сумнів її суб'єктність⁵. Спираючись на багаторічну практику ФКС, німецькі юристи-науковці у ґрунтовному коментарі до статті 1 Основного Закону ФРН керуються чіткою філософсько-правовою настановою, а саме: в рамках конституційної систематики зазначена норма закріплює базисне уявлення про те, що відповідно до конституції не людина існує у зв'язку з існуванням держави, а саме держава конститується через природну волю людини. Виходячи з такої конституційно-іманентної тенденції Основного Закону, який позитивно ставиться до визначення вимог до держави щодо захисту гідності людини, було б невідповідним для філософсько-правової системи, що закріпилася в Німеччині, інтерпретувати право людини на гідність лише як об'єктивну правову норму. На думку авторів, норма, що розглядається, покладає на органи публічної влади в державі зобов'язання щодо категоричної заборони зачіпати гідність людини, недвозначно закріплює свою обов'язковість для всіх носіїв публічної влади, а дію цієї норми належить сприймати як таку, що висвітлює стан дотримання інших основоположних прав⁶.

Загалом тлумачення конституційних положень щодо людської гідності має місце у більше ніж 50 рішеннях ФКС, які охоплюють широкий спектр питань: від загального розуміння філософсько-правової природи цього явища до конкретних ситуацій, що стосуються питання гідності (наприклад, збір статистичних відо-

¹ Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland // *Öffentliches Recht: Stud-Jur — Nomos-Textausgaben*. — 1. Aufl. — Baden-Baden : Nomos-Verl.-Ges., 1992. — S. 3.

² Конституция Испании // *Конституции зарубежных стран / сост. В. Н. Дубровин*. — М. : Юрлитинформ, 2001. — С. 202–240.

³ Конституция Греции // *Конституции государств Европы : в 3 т. / под общ. ред. и со вступ. статьей Л. А. Окунькова*. — М. : НОРМА, 2001. — (Ин-т законодательства и сравнительного правоведения при Правительстве Российской Федерации). — Т. 1. — 2001. — С. 646–696.

⁴ Grundgesetz. Kommentar, Herausgegeben von Michael Sachs. — München : Verlag C. H. Beck, 2003. — S. 81–88, 93.

⁵ Art. 11 GG, Nr. 21 // *Nachschlagewerk der Rechtsprechung des Bundesverfassungsgerichts*. — R.v. Decker's Verlag. C. F. Müller, 2005. — Band 1. — S. 13.

⁶ Grundgesetz. Kommentar, Herausgegeben von Michael Sachs. — München : Verlag C. H. Beck, 2003. — S. 82.

мостей, втрата робочого місця, позбавлення чи обмеження власності). Однак найчастіше необхідність інтерпретації абзацу першого статті 1 Основного Закону ФРН пов'язана із забезпеченням права людини на гідність у процесі здійснення кримінального провадження. ФКС розглядає гідність фізичної особи як об'єктивну цінність людини, що не може бути втрачена: «Злочинець не може бути перетворений на простий об'єкт боротьби зі злочинністю з порушенням його соціалізованого права на гідну оцінку і повагу, яке захищене Конституцією». У розвиток цієї правової позиції більш конкретизованим є погляд ФКС на примус особи до самообмови: «Примус до самообмови зачіпає гідність людини, зізнання якої використовуються проти неї. Неприйнятним і таким, що порушує гідність людини, був би також примус до створення з причини власних свідчень передумов для кримінально-судової оцінки або встановлення відповідних санкцій»¹.

Варто зазначити, що підґрунтям для тлумачення цього явища є філософсько-правові погляди І. Канта стосовно природи людини як трансцендентного суб'єкта. Розглядаючи природну свободу як єдине первісне право, що належить кожній людині з огляду на її людську природу, і стверджуючи, що природне право походить з розуму та обмежується розумом, він повернувся до розуміння цього поняття як «цінності в собі»². Такі погляди німецького філософа знайшли втілення не лише у конституційному судочинстві ФКС, вони стали глибинним підґрунтям для міжнародно-правових актів у сфері захисту прав людини і визнання людської гідності однією з фундаментальних загальнолюдських цінностей.

Можна стверджувати, що таке розуміння людської гідності є універсальним, оскільки схожі погляди містяться також у рішеннях судів держав, що належать до англосаксонської системи права. Приймаючи рішення у спорах щодо захисту людської гідності, Верховний Суд Канади здійснює тлумачення положень Канадської хартії про права і свободи 1982 року. У прецедентному праві цієї інституції склалися два конкуруючі підходи до розуміння природи гідності: як свободи і як примусу³. Перший підхід дуже близький до сучасного погляду на природу прав людини і відповідає кантівському уявленню про людську гідність, зокрема як про цінність і моральний обов'язок. Відповідно до цього підходу гідність є фундаментальною, невідчужуваною цінністю і сприймається як об'єктивна норма. Вона знаходить своє вираження майже в кожному праві і свободі, що гарантовані зазначеною хартією. До того ж її часто розглядають у системному зв'язку з такими категоріями, як свобода і рівність, визначаючи гідність як певну персональну автономію людини.

За другим підходом (гідність як примус) це явище пов'язане з правилами цивілізованого людського життя, тобто тими поведінковими нормами, які встановлені і сприйняті у соціумі. У цьому ж контексті під гідністю розуміють репутацію (український аналог — «честь»), яку визначають як внутрішню невід'ємну цінність, що має зовнішні вияви. Відповідно до другого підходу посягання на гідність

¹ Art. 11 GG, Nr. 21 // *Nachschlagewerk der Rechtsprechung des Bundesverfassungsgerichts*. — R.v. Decker's Verlag. C. F. Müller, 2005. — Band 1. — S. 13.

² *Kant I. The Metaphysics of Morals* / Mary Gregor, trans. — Cambridge, Eng. : Cambridge University Press, 1996. — XXVI. — 241 p.

³ *Fyfe R. James. Dignity as Theory: Competing Conceptions of Human Dignity at the Supreme Court of Canada* // *Saskatchewan Law Review*. — Vol. 70. — 2007. — P. 2.

людини може мати місце, незалежно від її бажань, у таких сферах, як торгівля людськими органами, проституція, комерційне сурогатне материнство тощо.

Отже, використовуючи перший погляд на зазначене явище, Верховний Суд Канади керується розумінням гідності як невідчужуваної цінності людини, морального вияву людської автономії, фундаментального права, що є базисним для природних прав людини. За іншим, конкуруючим з першим, поглядом явище гідності людини вже розуміється у більш вузькому значенні — негідним вважається все, що не відповідає певним ustalеним правилам або паплюжить гідність конкретної людини.

Судова правотворчість Конституційного Суду Південноафриканської Республіки (далі — КС ПАР) у цій сфері є більш однозначною. Людська гідність визнана ним як базова, фундаментальна цінність конституційного порядку, завдяки якій розвивається правопорядок і конституціоналізм у ПАР¹. За правовою позицією КС ПАР у справі *S. v. Makwanyane* визнання людської гідності є підтвердженням внутрішньої цінності людської істоти, яка має право на гідне ставлення до себе, виходячи з поваги і своєї значущості². Сутність цього поняття розкривається також через прив'язку до категорій свободи і рівності, точніше — рівного доступу до певних соціальних благ. Загалом КС ПАР аналізує дотримання (збереження) людської гідності шляхом розкриття юридичного змісту таких натуралістичних потреб, як право на їжу, питну воду, одяг, житло, медичну допомогу тощо. Таким чином, за своєю природою зазначене поняття визнане як природна значущість людини і водночас як вимога до держави забезпечити гідний рівень життя.

У Конституції України увагу людській гідності безпосередньо приділено у статті 3, положеннями якої гідність людини визнано однією з найвищих соціальних цінностей в Україні, та у статті 28, якою встановлено заборону піддавати будь-яку людину катуванню, жорстокому, нелюдському або такому, що принижує гідність, поведженню чи покаранню, а також без її вільної згоди медичним, науковим чи іншим досліддам. Фактично інших підходів до розуміння цього явища, окрім як через заборону поганого поведження з людиною, Конституція України не містить. Разом з тим людська гідність є більш широким за своїм змістом правовим феноменом, вона є висхідним положенням для норм, що гарантують природні права людини. Це явище закріплене в Конституції України як системі цінностей у праві і, безумовно, воно потребує своєї інтерпретації виходячи з ціннісно-орієнтованого правосприйняття.

Різноманітні погляди на зміст людської гідності як правового явища цілком могли б бути наявні у рішеннях Конституційного Суду України (далі — КСУ, Суд). Роль КСУ щодо цього є визначальною, оскільки відповідно до положень пункту 2 частини першої статті 150 Конституції України, пункту 4 частини першої статті 13 Закону України «Про Конституційний Суд України»³ лише ця інституція має

¹ *Chaskalson Arthur*. Third Bram Fischer Lecture — Human Dignity as a Foundational Value of Our Constitutional Order // *South African Journal on Human Rights*. — Vol. 16, Issue 2. — 2000. — P. 196.

² *Nazeem MI Goolam*. Human Dignity — our supreme constitutional value // *Potchefstroom Electronic Law Journal*. — Vol. 4, Issue 1. — 2001. — P. 3.

³ Про Конституційний Суд України: Закон України від 16 жовтня 1996 року № 422/96-ВР // *Відомості Верховної Ради України*. — 1996. — № 49. — Ст. 272.

виключні повноваження офіційно тлумачити положення Конституції України і законів України. Однак за свою майже 17-річну діяльність Суд не виробив жодної правової позиції щодо людської гідності, хоча б у системному зв'язку зі статтею 3 Конституції України чи іншими її статтями. Проте в практиці Суду є деякі рішення, які за своєю фабулою і правовими поглядами КСУ, висловленими в них, можуть віддалено стосуватися цього явища. Незважаючи на те, що в цих рішеннях не сформульовано позиції щодо нього, їх варто проаналізувати саме в аспекті захисту і поваги до людської гідності.

Першим і на сьогодні єдиним кроком у напрямі пізнання людської гідності як джерела прав людини є Рішення КСУ від 29 грудня 1999 року № 11-рп/99 (справа про смертну кару). Визнаючи такими, що не відповідають Конституції України, положення чинного на той час Кримінального кодексу України щодо застосування смертної кари як виду покарання, КСУ вказав на фундаментальність права людини на життя і її права на повагу до гідності. За правовою позицією Суду зазначені права обумовлюють реалізацію інших прав людини, а тому не можуть бути звужені чи обмежені¹. Варто зазначити, що такий погляд нагадує правову позицію Європейського суду з прав людини у справі *Soering v. The United Kingdom*, згідно з якою життя і гідність людини визнані фундаментальними цінностями демократичного суспільства². Однак незважаючи на те, що у справі про смертну кару було закладено основу для подальшого пізнання гідності як одного з базових положень Конституції України, в наступних рішеннях Суд не вдавався до розкриття власного бачення і розуміння цього поняття.

Постановляючи Рішення від 9 липня 2007 року № 6-рп/2007 (справа про соціальні гарантії громадян)³, КСУ виходив з розуміння природи конституційного права на соціальний захист і кореспондуючого йому обов'язку держави забезпечити таке право. Дотримання соціальних гарантій як елементів зазначеного права було визнано Судом одним із принципів соціальної, правової держави. Хоча в цьому Рішенні КСУ не пов'язав право на соціальний захист з повагою до гідності людини як фундаментальної конституційної цінності, однак такий зв'язок впливає з духу цього судового акта. Шляхом визнання необхідності для держави виконувати свої соціальні зобов'язання КСУ опосередковано вказав на обов'язок держави поважати людину у її гідності та правах. Таке рішення не стосується прямо проблеми поваги до людської гідності, проте це впливає з більш глибокого аналізу правових позицій Суду, викладених у ньому. У статті 3 Конституції України це поняття визнано найвищою соціальною цінністю, а отже, обов'язком держави є створення таких умов життя людини, за яких її гідність була б центром поваги. Такими умовами можна вважати також дотримання соціальних прав людини. У цьому Рішенні КСУ варто було б піти далі і в контексті конститу-

¹ Конституційний Суд України: Рішення. Висновки. 1997–2001 / відп. ред. канд. юрид. наук П. Б. Євграфов. — К. : Юрінком Інтер, 2001. — С. 502.

² Решение по делу «Сёринг против Соединенного Королевства» (*Soering v. The United Kingdom*) от 7 июля 1989 года // Европейский суд по правам человека. Избранные решения : в 2 т. / председатель ред. кол. В. А. Туманов. — М. : НОРМА, 2001. — Т. 1. — 2001. — С. 637–658.

³ Конституційний Суд України: Рішення. Висновки. 2007 / відп. ред. канд. юрид. наук А. А. Стрижак. — К. : Ін Юре, 2008. — С. 113.

ційних вимог суб'єкта подання розтлумачити право на соціальний захист через цінність людської гідності, яка дає право вимагати від держави, зокрема, рівний доступ до різноманітних соціальних благ.

Прямо протилежним за своїм духом є Рішення КСУ від 25 січня 2012 року № 3-рп/2012, в якому він інтерпретував поняття «соціальна держава». Порівняно з Рішенням від 9 липня 2007 року № 6-рп/2007, в якому Суд розтлумачив зобов'язання держави забезпечити людині право на соціальний захист як один із принципів соціальної держави, в цьому Рішенні можна спостерігати інші підходи Суду, що фактично дає можливість державній владі легально звужувати обсяг соціальних прав громадян. Своєрідно трактуючи положення статті 1 Основного Закону України щодо ознак України як соціальної держави, КСУ в дев'ятому абзаці підпункту 2.2 пункту 2 мотивувальної частини Рішення виклав погляд, який фактично суперечить раніше відображеним підходам до тези «соціальна держава»: «Однією з ознак України як соціальної держави є забезпечення загальносупільних потреб у сфері соціального захисту... виходячи з фінансових можливостей держави...»¹. Відповідно до окремої думки судді В. Шишкіна цим «спотворено концептуальне спрямування і суть приписів статті 3 Конституції України щодо зобов'язань держави перед людиною як найвищою соціальною цінністю, а не навпаки — людини перед державними органами»². Таким чином, цю правову позицію КСУ в тому вигляді, як її сформульовано, можна трактувати так, що держава відтепер має цілком легальні підстави не зважати на приписи статей 1 і 3 Конституції України, оскільки глибинною суттю висловленої позиції є нівелювання людини, її честі і гідності як найвищих соціальних цінностей. На нашу думку, в цьому Рішенні КСУ не використав можливості розтлумачити поняття соціальної держави через системний аналіз положень статей 1 і 3 Конституції України і вийти на розуміння цінності людської гідності в аспекті дотримання соціальних прав людини.

Підсумовуючи наведене, варто зазначити, що пізнання людської гідності через інтерпретацію відповідних конституційних положень має безпосередній вплив на розвиток доктрини прав людини, оскільки її визнано основоположною цінністю, джерелом природних людських прав. Висловлення правових позицій у

¹ Рішення Конституційного Суду України від 25 січня 2012 року № 3-рп/2012 у справі за конституційним поданням правління Пенсійного фонду України щодо офіційного тлумачення положень статті 1, частин першої, другої, третьої статті 95, частини другої статті 96, пунктів 2, 3, 6 статті 116, частини другої статті 124, частини першої статті 129 Конституції України, пункту 5 частини першої статті 4 Бюджетного кодексу України, пункту 2 частини першої статті 9 Кодексу адміністративного судочинства України в системному зв'язку з окремими положеннями Конституції України // Вісник Конституційного Суду України. — 2012. — № 2. — С. 29.

² Окрема думка судді Конституційного Суду України стосовно Рішення Конституційного Суду України від 25 січня 2012 року № 3-рп/2012 у справі за конституційним поданням правління Пенсійного фонду України щодо офіційного тлумачення положень статті 1, частин першої, другої, третьої статті 95, частини другої статті 96, пунктів 2, 3, 6 статті 116, частини другої статті 124, частини першої статті 129 Конституції України, пункту 5 частини першої статті 4 Бюджетного кодексу України, пункту 2 частини першої статті 9 Кодексу адміністративного судочинства України в системному зв'язку з окремими положеннями Конституції України // Вісник Конституційного Суду України. — 2012. — № 2. — С. 61.

відповідних рішеннях конституційних судів підштовхує їх до формування власної юриспруденції у цій сфері, тобто усталеної практики конституційних судів, у якій виняткову увагу приділено гарантіям прав людини¹, завдяки чому здійснюється конституційно-судовий контроль за їх дотриманням. Оскільки у практиці КСУ поки не напрацьовано системного підходу до розуміння людської гідності, йому варто було б, за прикладом Федерального Конституційного Суду Німеччини, розробити власне бачення цього висхідного принципу у засадничих підвалинах державного устрою України, запровадивши його у доктринальних правових позиціях щодо тлумачення положень статті 3 Основного Закону України. Такий крок збагатив би конституційно-правову наукову думку України і, можливо, сприяв би виробленню правової доктрини щодо захисту людської гідності, адже, з одного боку, як фундаментальне явище вона знаходить свій вияв у будь-якій сфері життя людини, є ціннісно-духовною передумовою її буття, а з другого, на думку Н. Шукліної, є фундаментальною нормою державного ладу і утворює підвалину конституційно організованого суспільства².

Шишкина Э. В. Человеческое достоинство в контексте конституционного судопроизводства. В статье исследуется проблема познания человеческого достоинства в правовых позициях судов конституционной юрисдикции по толкованию соответствующих конституционных положений, акцентируется на правовых позициях конституционных судов разных государств, согласно которым человеческое достоинство признается фундаментальной ценностью независимо от аспекта ее исследования.

Ключевые слова: человеческое достоинство, фундаментальная ценность, конституционный суд, положение, правовая позиция.

Shyshkina E. Human Dignity in the Context of Constitutional Justice. The article concerns the analysis of human dignity in the jurisprudence of courts of constitutional jurisdiction regarding interpretation of relevant constitutional provisions. Special attention is paid to the legal positions of constitutional courts of different countries, the decisions of which state that human dignity is recognised as the fundamental value, regardless of the aspects that are researched.

Key words: human dignity, fundamental value, constitutional court, provision, legal position.

---

¹ Бірмонтієнє Т. Значення судового конституційного контролю для розвитку права // Вісник Конституційного Суду України. — 2013. — № 3. — С. 130.

² Шукліна Н. Г. Конституційно-правове регулювання прав і свобод людини і громадянина в Україні (проблеми теорії та практики) : моногр. — К. : Центр навчальної літератури, 2005. — С. 220.

**ЗОВНІШНІ ЗВ'ЯЗКИ
КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ****ЖОВТЕНЬ–ГРУДЕНЬ 2013 РОКУ**

- 15 жовтня судді Конституційного Суду України М. Колос та О. Пасенюк провели зустріч з делегацією Апеляційного Суду Литовської Республіки на чолі з Головою Апеляційного Суду Литовської Республіки Е. Жіронасом
- 16–19 жовтня судді Конституційного Суду України Н. Шаптала та О. Тупицький взяли участь у Міжнародній конференції «Стан та перспективи конституційного правосуддя» з нагоди 50-річчя Конституційного Суду Республіки Сербія (м. Белград)
- 20–21 листопада заступник Голови Конституційного Суду України Ю. Баулін і суддя М. Колос взяли участь у Міжнародній науково-практичній конференції «Правова доктрина — основа формування правової системи держави» з нагоди 20-річчя Національної академії правових наук України (м. Харків)
- 29 листопада заступник Голови Конституційного Суду України Ю. Баулін і суддя М. Маркуш взяли участь у Всеукраїнській науково-практичній конференції «Актуальні проблеми застосування Кримінального процесуального кодексу України: до річниці набуття чинності» (м. Харків)
- 9–14 грудня у рамках Всеукраїнського тижня права Конституційний Суд України провів низку заходів: методичний семінар з питань належної підготовки конституційних звернень для внесення на розгляд Конституційного Суду України; конкурс на кращу наукову статтю з конституційно-правової тематики, пов'язаної з захистом прав людини; оглядові екскурсії та зустрічі з суддями Конституційного Суду України для студентів вищих навчальних закладів України (м. Київ)

ВІТАЄМО ЮВІЛЯРІВ

Людина цінується по тому, що вона зуміла, що змогла. І справді, саме вчинки й досягнення людини є тим мірилом, що визначають її успішність і реалізованість у житті.

Життєвий шлях **Павла Миколайовича ТКАЧУКА**, судді Конституційного Суду України у відставці, який відзначив у січні свій 65-річний ювілей, є свідченням працелюбства, наполегливості, людяності. Ґрунтовні знання, далекоглядність і виваженість, з якими він підходив до вирішення кожної справи, дали йому можливість досягти значних результатів у професійній сфері, реалізації високого творчого потенціалу.

Свій трудовий шлях Павло Ткачук почав як слюсар монтажно-заготівельного заводу, потім навчався на юридичному факультеті Київського державного університету імені Т. Г. Шевченка, а згодом деякий час працював в органах прокуратури УРСР.

Десять років життя Павло Миколайович присвятив роботі в органах державної влади. Протягом 1989–1992 років займався науково-педагогічною діяльністю, викладаючи курс держави і права в Інституті політології і соціального управління та Київській вищій партійній школі.

З перших років незалежності України, в період 1994–1997 років, Павло Миколайович успішно представляв нашу державу як перший секретар посольства на території країн близького зарубіжжя.

Значний досвід і глибокі знання Павла Ткачука реалізувалися й у сфері підприємницької діяльності на посадах очільника представництва фірми «Меценат» у Словаччині та директора фірми «Басан», а в подальшому — на посаді радника народного депутата України.

У липні 2002 року Верховна Рада України призначила Павла Миколайовича Ткачука суддею Конституційного Суду України. На спеціальному пленарному засіданні Конституційного Суду України 22 грудня 2010 року його обрано заступником Голови Конституційного Суду України.

Павло Ткачук — автор низки наукових праць з конституційного права та державного управління. За багаторічну працю, високий професіоналізм, багатогранний організаторський талант Павла Миколайовича Ткачука нагороджено почесним званням «Заслужений юрист України», іншими державними, урядовими й відомчими нагородами та відзнаками.

Шановний Павле Миколайовичу, з нагоди Вашого ювілею прийміть щирі вітання від суддів Конституційного Суду України, працівників Секретаріату Суду, членів Редакційної ради «Вісника Конституційного Суду України». Своєю багаторічною, послідовною й наполегливою працею Ви сприяли становленню незалежної України.

Ми знаємо Вас як творчу, ділову, енергійну людину, надійного товариша. Тож бажаємо, щоб Ваша молода душа завжди відчувала красу життя! Сил і наснаги Вам, родинного тепла і щастя, міцного здоров'я на довгі роки. Нехай Боже благословення завжди буде з Вами й дарує непохитні віру, надію та любов!

Нещодавно 70-річний ювілей відзначив **Микола Дмитрович САВЕНКО** — суддя Конституційного Суду України у відставці, заслужений юрист України.

Життєвий шлях Миколи Дмитровича розпочався в непростий воєнний час у селі Первомайське Саратовської області, куди його родину занесли скрути війни. Отримавши з фронту похоронку на чоловіка, мати виховувала дітей самотужки. Згодом сім'я повернулася в Україну, де і розпочалося навчання майбутнього судді.

Закінчивши Луганське технічне училище, Микола Савенко працював на славетному Луганському тепловозобудівному заводі. Звідти пішов до армії, а через три роки, в погонах молодшого лейтенанта, повернувся на рідний завод. Та юнака не полишала мрія поступити до інституту і вчитися далі. Тож він вирушив до Харкова, де вступив на правознавчий факультет Харківського юридичного інституту. Наука захопила хлопця одразу, тому його студентські роки були наповнені активною діяльністю у студентському науковому товаристві, участю у конференціях, підготовкою наукових доповідей.

Здобувши вищу освіту, у 1972 році Микола Савенко розпочав свою фахову діяльність як стажист Новотроїцького районного народного суду Херсонської області, після чого був обраний народним суддею Каланчацького районного суду тієї ж області.

Набутий необхідний досвід, помножений на ґрунтовні знання, принциповість і порядність молодого судді, сприяв його подальшому кар'єрному зростанню. У 1983 році Микола Дмитрович став членом Херсонського обласного суду, а з 1988 року — суддею, заступником голови судової Колегії в цивільних справах Верховного Суду України.

Черговим важливим етапом у житті Миколи Дмитровича Савенка і заслуженим визнанням професійних і моральних якостей стало призначення його в 1996 році на третьому (позачерговому) з'їзді суддів України на посаду судді Конституційного Суду України. Працюючи в єдиному органі конституційної юрисдикції в Україні, Микола Дмитрович вдало поєднував суддівську роботу з викладацькою та науковою діяльністю — близько 20 наукових робіт з проблем конституційного права, захисту прав людини поповнили українську юридичну науку.

Нині професор Савенко свої знання і досвід конституціоналіста передає молоді, викладаючи конституційне право на кафедрі загальнотеоретичних та державно-правових наук Національного університету «Києво-Могилянська академія». Його життєвий шлях є взірцем професіоналізму, принциповості та працелюбства.

Шановний Миколо Дмитровичу, судді Конституційного Суду України, працівники Секретаріату Суду та члени Редакційної ради «Вісника Конституційного Суду України» сердечно вітають Вас із ювілеєм!

Бажаємо Вам і надалі мати активну життєву позицію, бути здоровим, сповненим сил та енергії. Довголіття Вам, сімейної злагоди, успіхів у всіх справах і починаннях.

Інформація про виконання бюджету Конституційним Судом України за 2013 рік

Головною метою діяльності Конституційного Суду України є забезпечення конституційної юрисдикції в Україні, гарантування верховенства Конституції України як Основного Закону держави на всій території України.

Основним завданням Конституційного Суду України є забезпечення розгляду конституційних подань і звернень, вхідної документації, прийняття рішень і висновків щодо конституційності законів та інших правових актів Верховної Ради України, актів Президента України, актів Кабінету Міністрів України, правових актів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, відповідності Конституції України міжнародних договорів України, а також офіційного тлумачення Конституції та законів України.

Законом України «Про Державний бюджет України на 2013 рік» Конституційному Суду України за кодом програмної класифікації видатків 0801010 «Забезпечення конституційної юрисдикції в Україні» були затверджені бюджетні призначення за загальним фондом у сумі 68 693,0 тис. гривень.

Враховуючи те, що власні надходження Конституційного Суду України не мають постійного характеру, видатки спеціального фонду в річному розписі не затверджуються.

Інформацію про виконання бюджету Конституційним Судом України подано в таблиці.

Інформація про бюджет за бюджетними програмами з деталізацією за кодами економічної класифікації видатків бюджету Конституційного Суду України за 2013 рік

(тис. грн)

Код програмної класифікації видатків бюджету / код економічної класифікації видатків бюджету	Код функціональної класифікації видатків	Найменування згідно з програмною класифікацією видатків	Загальний фонд		Спеціальний фонд		Разом	
			план на 2013 рік з урахуванням внесених змін	касове виконання за 2013 рік	план на 2013 рік з урахуванням внесених змін	касове виконання за 2013 рік	план на 2013 рік з урахуванням внесених змін	касове виконання за 2013 рік
1	2	3	4	5	6	7	8	9
Видатки всього за головним розпорядником коштів державного бюджету: в т.ч.			68 693,0	63 258,2	–	–	68 693,0	63 258,2
2110	0330	Оплата праці	42 641,7	40 110,3	–	–	42 641,7	40 110,3

2120	0330	Нарахування на оплату праці	13 622,7	12 627,6	—	—	13 622,7	12 627,6
2210	0330	Предмети, матеріали, обладнання та інвентар	4 179,8	3 497,4	—	—	4 179,8	3 497,4
2240	0330	Оплата послуг (крім комунальних)	4 367,7	3 793,6	—	—	4 367,7	3 793,6
2250	0330	Видатки на відрядження	370,6	296,1	—	—	370,6	296,1
2270	0330	Оплата комунальних послуг та енергоносіїв	2 075,1	1 873,4	—	—	2 075,1	1 873,4
2282	0330	Окремі заходи по реалізації державних (регіональних) програм, не віднесені до заходів розвитку	11,3	2,5	—	—	11,3	2,5
2630	0330	Поточні трансферти урядам іноземних держав та міжнародним організаціям	11,0	10,5	—	—	11,0	10,5
2800	0330	Інші поточні видатки	30,2	20,7	—	—	30,2	20,7
3110	0330	Придбання обладнання і предметів довгострокового користування	1 382,9	1 026,1	—	—	1 382,9	1 026,1
в т.ч. за бюджетною програмою 0801010 «Забезпечення конституційної юрисдикції в Україні»			68 693,0	63 258,2	—	—	68 693,0	63 258,2
2110	0330	Оплата праці	42 641,7	40 110,3	—	—	42 641,7	40 110,3
2120	0330	Нарахування на оплату праці	13 622,7	12 627,6	—	—	13 622,7	12 627,6
2210	0330	Предмети, матеріали, обладнання та інвентар	4 179,8	3 497,4	—	—	4 179,8	3 497,4

2240	0330	Оплата послуг (крім комунальних)	4 367,7	3 793,6	—	—	4 367,7	3 793,6
2250	0330	Видатки на відрядження	370,6	296,1	—	—	370,6	296,1
2270	0330	Оплата комунальних послуг та енергоносіїв	2 075,1	1 873,4	—	—	2 075,1	1 873,4
2282	0330	Окремі заходи по реалізації державних (регіональних) програм, не віднесені до заходів розвитку	11,3	2,5	—	—	11,3	2,5
2630	0330	Поточні трансферти урядам іноземних держав та міжнародним організаціям	11,0	10,5	—	—	11,0	10,5
2800	0330	Інші поточні видатки	30,2	20,7	—	—	30,2	20,7
3110	0330	Придбання обладнання і предметів довгострокового користування	1 382,9	1 026,1	—	—	1 382,9	1 026,1

Завідувач Відділу фінансування,
бухгалтерського обліку та звітності —
головний бухгалтер

Н. А. Осницька

Завідувач
редакційно-видавничого відділу
Секретаріату
Конституційного Суду України
С. Сидоренко
тел.: 0 (44) 238-10-32

Відповідальний
секретар
К. Пігнаста
тел.: 0 (44) 238-11-54
e-mail: court@ccu.gov.ua

Видавець

Видавничий Дім «Ін Юре»
Україна, 04107, Київ-107, вул. Багговутівська, 17–21
Тел./факс: 0 (44) 537-51-07
E-mail: peredplata@inyure.kiev.ua
www.inyure.ua

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів
видавничої продукції
Серія ДК № 2191 від 20.05.2005 р.

Над випуском працювали:
Пазенко О. С.,
Горбаченко О. В.,
Печенюк Ю. О.,
Михайленко Т. Р.

Підписано до друку 18.02.2013.
Формат 70 x 100 ¹/₁₆. Папір офсетний. Друк офсетний.
Ум. друк. арк. 9,8. Обл. вид.-арк. 8,9.
Зам. № 14-93.
Наклад 540.
Ціна договірна.

Віддруковано у **ПАТ «ВІПОЛ»**
Україна, 03151, м. Київ, вул. Волинська, 60
Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців, виготівників
і розповсюджувачів видавничої продукції
Серія ДК № 4404 від 31.08.2012 р.